

BOEK *KLEINE GELOOFSGROEPEN*, DE COMPLETE TEKST

Het boek *Kleine geloofsgroepen. Wegen naar een vitale parochie* (2011) is vanaf 2014 als gratis download hier te vinden op www.stucom.nl als document 0394. Uitgeverij Abdi van Berne heeft hier toestemming voor gegeven aan de eindredacteuren *Kees Slijkerman* en *Fred van Iersel*.

Een gedrukte versie van dit boek is nog steeds verkrijgbaar bij de uitgever, <http://www.berneboek.com/site/advsearch.php>.

Dit boek is belangrijk werkmateriaal voor iedereen die wil werken aan kleine christelijke gemeenschappen binnen parochies.

Via de *uitgebreide inhoudsopgave* op pagina 117-120 ziet u snel wat er in de verschillende hoofdstukken te vinden is.

INHOUD

Mgr. Everard de Jong / Inleiding
- pagina 8

Fred van Iersel / Legitimiteit, nut en noodzaak van *small Christian communities* voor parochiepastores
- pagina 11

Ad Verest / Vele bloemen in één tuin.
Randvoorwaarden en kansen voor *small Christian communities* binnen de gemeenschap van de 'nieuwe' parochie
- pagina 20

Kees van Vliet / Communio, charisma en zending.
Over het theologisch fundament van de *small Christian communities*
- pagina 40

René Hornikx / Kleine groepen van vitaal belang voor parochievernieuwing en -ontwikkeling/ pagina 53

Wilfried Hagemann / Hoe kunnen wij de gaven van de Geest in de ander ontdekken, stimuleren en begeleiden?
- pagina 69

Kees Slijkerman / Aan de slag met kleine geloofsgroepen
- pagina 80

Kees Slijkerman / Tips en tools, methodes en literatuur
- pagina 91

Uitgebreide inhoudsopgave - pagina 117

Meer hierover op www.stucom.nl:

[0349.pdf](#) / **Over het boek 'Kleine geloofsgroepen Wegen naar een vitale parochie', Kees Slijkerman en Fred van Iersel (red.)** Persbericht, symposium en meer informatie.

[0348.pdf](#) / **OVER KLEINE GELOOFSGROEPEN: MOBIELE KERKEN** Lezing prof. dr. Jozef Wissink, 4 november 2011, Luce-symposium 'Mobiele Kerken'

[0347.pdf](#) / **Mobiliseert de kleine groep de kerkelijke gemeente? Protestantse ervaringen** Lezing dr. Sake Stoppels, 4 november 2011, Luce-symposium 'Mobiele Kerken'

[0381.pdf](#) / **Inspirerend boek over kleine geloofsgroepen - Ron Reynders** Bespreking van het boek 'Kleine geloofsgroepen'

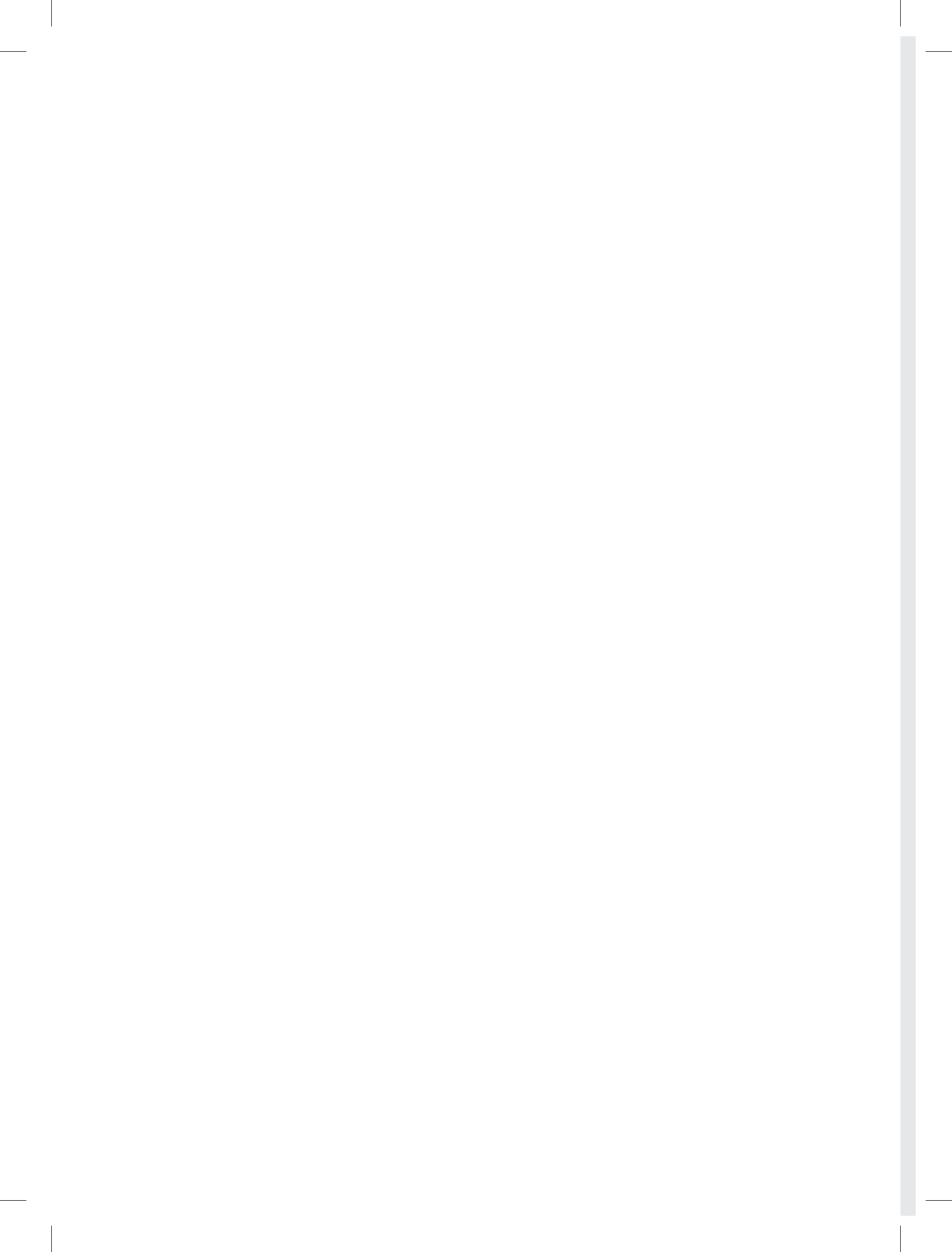
Op de volgende pagina's de complete tekst van het hele boek.

Dit is document 0394 op www.stucom.nl.

Kleine geloofsgroepen

Wegen naar een vitale parochie

Kees Slijkerman en
Fred van Iersel (red.)

Kleine geloofsgroepen

Wegen naar een vitale parochie

Kees Slijkerman en Fred van Iersel (red.)

Uitgeverij Abdij van Berne - Heeswijk 2011

© Uitgeverij Abdij van Berne – Heeswijk - 2011

Afbeelding omslag: foto Jeroen Cornelissen, beeld Harrie Verwijen 'Communicatie'
Technische realisatie: Drukkerij Berne bv, Heeswijk.

Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

ISBN 978-90-8972-044-3

Inhoudsopgave

MGR. J.G.M. VAN BURGSTEDEN S.S.S. / 7

Voorwoord

MGR. EVERARD DE JONG / 8

Inleiding

FRED VAN IERSEL / 11

Legitimiteit, nut en noodzaak van *small Christian communities*
voor parochiepastores

AD VEREST / 20

Vele bloemen in één tuin

Randvoorwaarden en kansen voor *small Christian communities*
binnen de gemeenschap van de 'nieuwe' parochie

KEES VAN VLIET / 40

Communio, charisma en zending

Over het theologisch fundament van de *small Christian communities*

RENÉ HORNIKX / 53

Kleine groepen van vitaal belang voor parochievernieuwing
en -ontwikkeling

WILFRIED HAGEMANN / 69

Hoe kunnen wij de gaven van de Geest in de ander ontdekken,
stimuleren en begeleiden?

KEES SLJKERMAN / 80

Aan de slag met kleine geloofsgroepen

KEES SLJKERMAN / 91

Tips en tools, methodes en literatuur

Uitgebreide inhoudsopgave / 117

Voorwoord

Van harte beveel ik dit boek bij u aan. Mijn hoop is dat het in parochies gebruikt zal worden. Het ontstaan van kleine geloofsgroepen – *small Christian communities* – kan ertoe bijdragen dat een parochie een gemeenschap van gemeenschappen wordt, waar de deelnemers elkaar kennen en tot steun zijn. Als parochianen naast regelmatige deelname aan de Eucharistieviering ook deel gaan uitmaken van kleine geloofsgroepen, zal, naar ik hoop, hun parochie groeien in vitaliteit. Zeker voor jonge mensen die als christen willen leven, is de steun van een *small Christian community* in toenemende mate van belang.

Paus Benedictus XVI schreef in *Verbum Domini* (73): 'Bovendien is het, zoals is onderstreept tijdens de synodale werkzaamheden, goed dat bij de pastorale activiteit ook de verbreiding wordt begunstigd van *kleine gemeenschappen*, "die gevormd worden door gezinnen of geworteld zijn in de parochies of verbonden zijn met de verschillende kerkelijke bewegingen en nieuwe gemeenschappen", waarin de vorming, het gebed en de kennis van de Bijbel volgens het geloof van de Kerk kunnen worden bevorderd.'

In kleine gemeenschappen kan het persoonlijk geloof beter worden gevoed en het evangelie beleefd. Moge dit boek hieraan een bijdrage leveren.

Mgr. J.G.M. van Burgsteden s.s.s.
Hulpbisschop van bisdom Haarlem-Amsterdam,
referent voor de kerkelijke bewegingen en nieuwe gemeenschappen,
juni 2011

Mgr. Everard de Jong

Inleiding

Twee bewegingen

Er zijn twee bewegingen in de samenleving te constateren. Eén is die van de terugtrekking op jezelf. 600.000 mensen zijn extreem eenzaam in Nederland. Mensen gaan geen langdurige engagementen meer aan. Het is moeilijk leden te vinden voor verenigingen. Iedereen is druk met zichzelf bezig. Het normale, sociale cement is verdwenen, doordat we allemaal in onze eigen (virtuele) wereld kunnen leven. Het is zelfs moeilijk om het ergens over te hebben, omdat de achtergronden van dezelfde woorden en begrippen vaak heel anders zijn. Daarom raken we ook intellectueel en spiritueel geïsoleerd. Zo zijn er geen vaste beelden meer van God en van religieuze instituties. Er is over godsdienst een praten zonder te verstaan wat de ander werkelijk bedoelt. Persoonlijke ontmoetingen zijn daarom vaak slechts erg oppervlakkig.

Daarnaast groeit in de Kerk en in de samenleving bijna dagelijks de grootschaligheid. Dorpen worden geannexeerd door steden of worden samengevoegd tot grote plattelandsgemeenten. Scholen gaan samen om onder één dak meer mogelijkheden te bieden. Zo worden ook parochies samengevoegd en dekenaten vergroot of opgeheven. We krijgen wel volop de gelegenheid om te 'shoppen', want binnen het grotere geheel zijn er veel keuzemogelijkheden. Maar toch... we zijn vaak anonieme christenen. We zitten samen in de Kerk, maar kennen elkaar niet, laat staan dat we elkaar beminnen. Voelen we ons daar dan echt thuis?

De vraag naar geborgenheid

Deze twee lijnen van ontwikkeling leiden beide tot de vraag naar geborgenheid. Hoe vinden we nu als mens en als christen onze menselijke maat en plaats in deze grote structuren?

Kunnen we ons in dat grote geheel ook 'geborgen' voelen? Kennen we als katholieken nog een cultuur van *het geloof met elkaar delen*? Zien we in deze tijd ook iets van het ideaal van de eerste christenen zoals

Lucas dat beschrijft: 'Allen die het geloof hadden aangenomen, bleven bijeen en bezaten alles gemeenschappelijk. Ze verkochten have en goed en verdeelden dat onder allen naar ieders behoeften. Dagelijks gingen ze trouw en eensgezind naar de tempel, braken bij iemand aan huis het brood, gebruikten samen hun maaltijden in blijdschap en eenvoud van hart, loofden God en stonden in de gunst bij heel het volk. De Heer breidde hun kring dagelijks uit; steeds meer mensen werden gered' (Handelingen 2,44-47).

Er wordt dan ook op veel plaatsen niet alleen gevraagd naar versterking van de privésfeer, of omgekeerd gepoogd schaalvergroting te realiseren, maar naar omgang op menselijke maat, die enerzijds de individualiteit van de samenleving overstijgt, maar niet opgaat in grote anonieme gehelen. Dan kunnen mensen elkaar weer zien staan, elkaar nabij zijn, elkaar beminnen.

Zaadjes van hoop

Nu, één van de meest veelbelovende manieren om een tegenwicht te bieden aan deze ontwikkeling, lijkt me de opkomst van de zogenaamde *small Christian communities*. Doordat mensen daar, in de kracht van de heilige Geest, Jezus en elkaar beter leren kennen en liefhebben, zullen ze ook elkaars taal steeds beter leren verstaan, de ware waarden van hun leven (her)ontdekken, en zaadjes van hoop worden voor een nieuwe samenhangende Kerk en wereld, te beginnen in de eigen omgeving.

Wat zijn dan *small Christian communities*? Ze bestaan in allerlei soorten en maten, maar de volgende kenmerken hebben ze wel gemeenschappelijk:

- Ze zijn onderdeel van een parochie, orde, congregatie of nieuwe beweging.
- Er wordt één- à tweewekelijks bij elkaar gekomen.
- Er vindt een verdieping van het geloof plaats.
- Er wordt gebeden.

De methode

Om enige misverstanden weg te nemen, zou men het volgende kunnen stellen van de methode:

- Het is geen sensitivity training, maar maakt mensen wel gevoelig voor elkaar.

- Het is geen therapeutische groep, maar voorkomt wel sommige psychische problemen.
- Het is geen chat-sessie, maar kan wel mensen uit hun eenzaamheid halen.
- Het is geen relatiebureau, maar kan wel leiden tot diep menselijke en religieuze relaties.
- Het is geen denktank, maar er kunnen schitterende ideeën geboren worden.
- Je bent deel van de groep, maar het ontwikkelt je persoonlijkheid.
- Je engageert je aan de groep, maar je wordt er innerlijk vrij door.
- Je bent er een avond in de week mee kwijt, maar je wint er veel tijd mee.
- Je hebt aandacht voor anderen, maar krijgt die tienvoudig terug.

Een tweede soort gezin

Overall waar je in de wereld de Kerk ziet opleven, zie je tegelijk ook *small Christian communities*. Dit is geen toeval. Nu de gezinnen, die eigenlijk de primaire *small Christian communities* zouden moeten zijn, steeds kleiner en instabieler worden, is er in toenemende mate behoefte aan een tweede soort gezin, de *Familia Dei*, waar men goed en kwaad met elkaar deelt en alles leert zien in de barmhartige liefde van Christus. Niet als vervanging van die onontbeerlijke hoeksteen van de samenleving, maar om tussen gezin en parochie een middel tot spirituele cohesie te vormen. Enerzijds om ouders en kinderen te sterken en bemoedigen in hun geloof en levenswijsheid, zodat de gezinnen er sterker worden. Anderzijds om mensen die hun geloof en liefde zien groeien, hun roeping in de parochie en de buurt te laten ontdekken.

Mgr. dr. Everard de Jong is hulpbisschop van het bisdom Roermond en tot september 2011 in de Nederlandse bisschoppenconferentie verantwoordelijk voor catechese, onderwijs en jongeren.

Fred van Iersel

Legitimiteit, nut en noodzaak van *small Christian communities* voor parochiepastores

Inleiding

In dit artikel wordt gepoogd om na te gaan, waar de legitimiteit, het nut en de noodzaak van *small Christian communities* liggen. Hiertoe wordt eerst een korte werksomschrijving van dit begrip gegeven. Daarna wordt antwoord gezocht op de vraag voor welke pastorale vraagstukken een antwoord wordt gezocht in *small Christian communities*. Op grond hiervan wordt, ten slotte, de vraag beantwoord, wat het nut is van *small Christian communities* en welke noodzaak hiervoor is.

Small Christian communities, een begripsomschrijving

Onder de noemer *small Christian communities* gaat blijkens onderzoek van onder meer het Kaski een veelvoud aan vormen van kleine, christelijke gemeenschappen schuil.¹ Het Kaski hanteert de volgende omschrijving: '*Small Christian Communities* zijn kleine groepen (8-15 mensen) die op een of andere manier een binding hebben met de R.-K. Kerk en die regelmatig (eens per 1 à 2 weken of in blokken van bijeenkomsten) bij elkaar komen om te bidden en het geloof met elkaar te delen. Men noemt dit ook wel 'faith-sharing'. De groepen komen dus gedurende langere tijd regelmatig bij elkaar. Het gaat in dit onderzoek niet om groepen die in één bepaalde traditie te plaatsen zijn, maar het gaat om groepen die voldoen aan een aantal kenmerken. Deze groepen kunnen derhalve in heel verschillende tradities staan. Het kan gaan om groepen die recent zijn ontstaan en die zich *small Christian community* noemen, maar het kan ook gaan om groepen die reeds lang bij elkaar komen en die zichzelf bijvoorbeeld 'geloofsgroep', 'gebedsgroep', 'rozenkransgroep', of 'Bijbelgroep' noemen. De groepen waar het hier om gaat, onderscheiden zich van cursussen die een beperkt aantal bijeen-

komsten hebben. Centraal in de *small Christian community* (of aanverwante groep) staat de persoonlijke ervaring met het geloof en de persoonlijke relatie met God.¹²

Zeven kenmerken

Zelf ga ik in dit artikel uit van zeven kenmerken. Het *eerste* is dat het betrekkelijk kleine groepen betreft, waarvan de leden elkaar bij naam en persoonlijk kennen. Het *tweede* is dat deelnemers aan de groep gemotiveerd zijn door christelijk geloof, en in het bijzonder de wens om hieraan samen met concrete andere personen gestalte te geven. Het *derde* kenmerk is, dat het gemeenschappen betreft. Dit betekent dat de groepen gestalte geven aan gezamenlijke vormen van geloofsexpressie in gebed en bezinning, maar ook aan broeder- en zusterschap in onderlinge naastenliefde en zorg. Het *vierde* kenmerk is dat deze *gemeenschappen enige structuur hebben, vaak een lichte, niet topzware*. Een *small Christian community* lijkt eerder een netwerk dan een formele organisatie met vaste procedures of regeling van bevoegdheden. Ook waar verschillende *small Christian communities* met elkaar een band hebben, daar lijken ze meer op een netwerkorganisatie dan op een formele organisatie; al kunnen ze formeel goed verankerd zijn in de structuur van een parochie of bisdom.

Het *vijfde* kenmerk is dat het doel van *small Christian communities* ontleend is aan een van de vier constitutieve functies van de Kerk: liturgie, catechese, diaconie of gemeenschapsopbouw. Dit betekent dat ze zich bijvoorbeeld kunnen richten op het gaande houden van gezamenlijk gebed, van geloofsverdieping door bijvoorbeeld Alpha-cursussen of andere inleidende geloofscursussen, door gezamenlijke diaconale aandacht voor knelpunten in de samenleving – zoals dakloosheid – of door bij te dragen aan de opbouw van de Kerk als geheel door middel van participatie aan kerkelijk bestuur en beheer.

Zo gezien is het verschijnsel *small Christian communities* nog behoorlijk veel omvattend. Op het eerste gezicht vallen bijna alle in een parochie ontplooid pastorale activiteiten eronder, mits groepsgewijs uitgevoerd. Een nadere toespitsing is dus nog nodig. Welnu, de socioloog Max Weber heeft ooit gezegd dat men sociale verbanden het beste kan definiëren aan de hand van het specifieke middel waarvan deze gebruik maken. In het licht hiervan kan men zich afvragen welk het specifieke middel is waarvan *small Christian communities* gebruik maken. Het

genoemde Kaski-rapport impliceert dat het onderscheidende is te vinden in 'faith sharing'. Dat wil zeggen: interpersoonlijke geloofscommunicatie. Dit is het zesde kenmerk van *small Christian communities*, dat ze het delen van geloofsexpressie centraal stellen.

Men kan zich afvragen of 'faith sharing' zo bijzonder is. Ik denk dat het dat wel is, wanneer men zich althans realiseert dat de geloofscultuur in de katholieke Kerk in Nederland in slechts luttele decennia verschoven is van volkskerk naar keuzekerk. De Kerk was een voorgegeven instituut dat voorzieningen trof waarvan gelovigen op grond van cultuur en voorgegeven verwachtingen gebruik konden, mochten en moesten maken, en waarin ze voorgegeven vormen van geloofsexpressie aantreffen en aangeboden kregen. De katholieke Kerk heeft zich ontwikkeld tot een keuzekerk, waarvan het lidmaatschap weliswaar in formele zin nog steeds door het doopsel in de jeugd is meegegeven, maar waarin de feitelijke beleving van al dan niet toebehoren tot de Kerk is verschoven naar vrijwillig – niet op grond van voorgegeven verwachting – gebruik maken van pastorale voorzieningen van de Kerk. En meer nog: het lidmaatschap wordt nu mede bepaald door deelname aan vrijwilligerswerk in het verband van parochies of andere geloofsgemeenschappen, zoals abdijen en kerkelijke bewegingen. Hier heeft dit vrijwilligerswerk steeds meer de trekken gekregen van het mede dragen van de geloofscultuur en de bijbehorende kerkstructuren. In een dergelijke context wordt van leken een toename van competenties op het gebied van geloofscommunicatie verwacht, waarin *small Christian communities* deels voorzien.

De ecclesiologische legitimering van *small Christian communities*

Zo komen we ten slotte bij het zevende kenmerk dat de wijze van legitimeren van *small Christian communities* betreft. *Small Christian communities* passen in het beeld van een op keuzes berustende vrijwilligerskerk. Ze besteden daarom expliciet aandacht aan het mede dragen van geloofsexpressie door leken. Het betreft dan, in de praktijk, leken die zichzelf kunnen en willen bewegen binnen de voorgegeven hiërarchische structuur van de Kerk en dus ook van parochies. Het zijn leken die daarbinnen hun eigen charisma's als leken inbrengen, en wel als bijdrage aan de geloofsgemeenschap.

In die zin kan men zeggen dat 'faith sharing' in *small Christian communities* past binnen een communio-ecclesiologie en van daaruit gelegitimeerd wordt. Want dit is een type ecclesiologie waarin de ge-

meenschapsdimensie, de *koinonia*, centraal staat, niet alleen op lokaal niveau, maar in verbondenheid met de wereldkerk, en niet alleen ‘synchroon’, in de eigen tijd, maar ook ‘diachroon’, in open verbinding met Schrift, traditie en leergezag. Het is – niet alleen in de context van de expliciet charismatische bewegingen, maar ook in de context van andere bewegingen – een type ecclesiologie waarin de Heilige Geest als werkzame kracht in de geloofsgemeenschap met nadruk wordt gezien en beleefd als Geest van Jezus Christus, uitgestort over de gelovigen, welke tot uitdrukking komt in de gaven van de Geest, en resulteert in de vruchten van de Geest. Er is niet alleen een cultuur van ontvankelijkheid voor deze Geest, maar er is ook een meer expliciet beroep op en verwijzing naar de Geest. Deze *communio*-ecclesiologie sluit tevens een antithese uit tussen parochiepastores en geëngageerde leken – althans ecclesiologisch –, juist door de oriëntatie van *small Christian communities* op het werken binnen een voorgegeven structuur. *Small Christian communities* gaan geen competentie- of machtsconflicten aan met pastores, althans niet op het niveau van geloof, principes en waarden. Ze leveren daarmee potentieel een bijdrage aan een loyaal vrijwilligerskader.

Een ander aspect van de ecclesiologische achtergrond van *small Christian communities* lijkt te zijn dat zij in zekere zin symbool staan voor de herontdekking van persoonlijk getuigen in de katholieke geloofscultuur. Het getuigen is een wijze van geloofscommunicatie die qua vorm goed aansluit bij de individualiseringstendens in cultuur en samenleving.

Nog een ander aspect van de ecclesiologische achtergrond van *small Christian communities* in Nederland is de ‘herontdekking’ van evangelisatie, en, in het kielzog daarvan, van missie in de gestalte van ‘kerkplanting’. Evangelisatie duidt op een streven naar (her)kerstening door middel van vitalisering van het contact met de bronnen van het geloof in de Schrift, in combinatie met het nastreven van een levenswijze in de geest van de eerste christenen. Als missioneringsconcept overstijgt het de diaconale versmalling van missie waarin ‘slechts’ een praxis van sociale gerechtigheid, aan bevrijding van armen en ontrechten – zonder verwijzing naar de inspiratie hiertoe en legitimering hiervan – centraal wordt gezet. Met het streven naar sociale gerechtigheid is uiteraard op zichzelf genomen niets mis. Maar het kan het beschikbaar stellen van de bronnen van geloof – aan, voor en met betrokkenen – niet vervangen en juist hierin voorziet een op evangelisatie gericht missioneringsconcept.

Missionering als 'kerkplanting' wordt bij *small Christian communities* met name zichtbaar. Daar wordt het beginsel gehanteerd dat een *small Christian community* bij overschrijding van een maximum³ aantal leden gesplitst moet worden. Ook het accent op initiatie in het katholieke geloof – zoals bij de *Alpha-cursus* en de vorming *Opnieuw beginnen* – duidt hierop.

Op welke pastorale vraagstukken formuleren *small Christian communities* een antwoord

In de hierboven geschetste karakterisering van *small Christian communities* ligt vervat dat *small Christian communities* vanuit pastoraal perspectief mogelijk een probleemoplossend vermogen hebben.

Kijken we allereerst naar de deelnemers zelf. Zij hebben er baat bij een groep te hebben die hun een 'podium' biedt voor persoonlijke geloofs-expressie, zonder dat die vanaf het begin van buitenaf ter discussie wordt gesteld. Een vitaal geloofsleven behelst weliswaar het vermogen om de hoop die in ons leeft, te verantwoorden, maar niettemin hebben gelovigen recht op en behoefte aan vrije expressie in een sociaal en religieus gezien veilige omgeving, waarin de grondslagen van het geloof niet permanent ter discussie worden gesteld. De getuigende geloofs-expressie – in een socioculturele omgeving waarin religieuze onverschilligheid en een polemische attitude tegenover religie, hoe verschillend ook, de boventoon voeren in de publieke sfeer – is een manier om de eigen geloofsbeleving te delen en daardoor verder te ontwikkelen. Wanneer het getuigenis wordt erkend en gerespecteerd, kan dit bijdragen aan persoonlijke geloofsverdieping en aan de competentie tot geloofscommunicatie van de deelnemers. Dat zijn twee waarden op zichzelf die mijns inziens *small Christian communities* 'nuttig' doen zijn.

Aanvulling op schaalvergroting

In het verband van de parochie kunnen *small Christian communities* een instrument zijn om bezielde leken met elkaar dragers te doen zijn van taken die voortkomen uit de vier constitutieve taken van de Kerk: liturgie, catechese, diaconie en *koinonia*/gemeenschapsopbouw. Vooral het element van *koinonia* komt hier in beeld, want voor de andere constitutieve taken bestaan meestal wel structuren in parochies. Die beleving van *koinonia* staat in veel parochies feitelijk onder druk, mede door de bestuurlijke schaalvergroting in katholiek Nederland. Die schaalvergroting is primair een bestuurlijk proces. In zijn pasto-

rale gevolgen grijpt zij echter wel in in de mogelijkheden tot religieuze socialisatie en identificatie van gelovigen met lokale rolmodellen op het gebied van geloofscommunicatie. Die socialisatie en identificatie maken mijns inziens onderdeel uit van de beleving van *koinonia* in parochies. *Small Christian communities* bieden, zo bezien, niet een alternatief voor schaalvergroting, maar zijn integendeel een nuttige aanvulling op de bestuurlijke schaalvergroting. Ze bieden als het ware een instrument voor 'flankerend beleid' bij een schaalvergroting, welke nu eenmaal bestuurlijk noodzakelijk is geworden. Het flankerend beleid verzacht de pastorale gevolgen van bestuurlijke processen.

Doelmatigheidswinst

Heeft de pastor zelf iets aan *small Christian communities* in termen van nut of noodzaak? Op korte termijn levert de introductie van *small Christian communities* werk op aan de pastor en dat heeft hij in de regel al voldoende zonder deze problematiek. *Small Christian communities* hebben, zo bezien, de schijn tegen. Toch heeft de pastor baat bij *small Christian communities*. Zijn werk zal bestaan in het ofwel *actief initiëren* dan wel *reactief legitimeren*⁴ van het ontstaan en functioneren van *small Christian communities* in parochies.

Indien de pastor nadien zelf structureel participeert en blijft participeren in een *small Christian community*, moet hij zich afvragen welk doel daarmee gediend is. Mogelijk heeft de pastor zelf een *small Christian community* nodig voor persoonlijke geloofsexpressie. Dat kan een goede reden tot deelname zijn, mits dat voor iedere deelnemer en voor het parochiebestuur duidelijk is.

Een andere reden tot het initiëren en/of reactief legitimeren van *small Christian communities* door een pastor kan te maken hebben met zijn pastorale beleid. Een pastor kan onmogelijk in een aantal parochies tegelijk alle taken die voortvloeien uit zijn taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden in hun geheel zelf doen. Hij zal moeten kiezen welke deeltaken hij onderbrengt bij vrijwilligers. Daarbij komen participanten van *small Christian communities* in beeld als niet alleen competente, maar ook loyale netwerkers. Competenties hebben vrijwilligers vaak elders in de samenleving verworven. Loyaliteit heeft te maken met de gezagsgetrouwheid van de deelnemers in een *small Christian community*.

Het werken met *small Christian communities* kan de pastor voorts ook nog doelmatigheidswinst opleveren, doordat hij zich meer op zijn kerntaken en op inhoud kan concentreren. Deze pastorale doelmatig-

heidswinst treedt echter alleen op, indien de pastor in opleiding en werkervaring heeft leren delegeren. Echt delegeren is immers iets anders dan iets eenmalig van zich weg organiseren: het behelst initiërend organiseren, mandateren, procesbewaking, controleren en evalueren.

Opdracht tot eenheid en vernieuwing

Voor een parochiebestuur betekenen *small Christian communities* een kans en een beperkt risico. De kans is gelegen in de bijdragen die *small Christian communities* kunnen leveren aan de continuïteit van de kernfuncties van de Kerk, in combinatie met de missie, visie en doelen die aan deze functies verbonden zijn. Het risico is dat de betreffende groepen uiteindelijk in plaats van middel doel worden en dat ze niet passend geïntegreerd zijn in parochies. Dit risico is echter beperkt, als men bedenkt dat het bij *small Christian communities* juist gaat om flankerend beleid bij bestuurlijke schaalvergroting, en dat *small Christian communities* in die context tegemoet komen aan de behoefte van gelovigen in de parochie om *koinonia* te beleven. Als parochianen die behoefte wel voelen maar binnen de parochie geen mogelijkheden krijgen, dan gaan ze die ergens anders zoeken en vermindert hun contact met de parochie.

De sterk pneumatologische interesse binnen *small Christian communities* biedt voor lokale kerkgemeenschappen een kans om twee opdrachten met elkaar te harmoniëren: de opdracht tot eenheid van de kerk en de opdracht tot vernieuwing van de Kerk. Deze beide opdrachten staan in de praktijk vaak tegenover elkaar, maar juist door een adequate pneumatologie worden zij samengebracht. En deze pneumatologie zal aanwezig zijn bij *small Christian communities* die goed verankerd zijn in de katholieke traditie.

Actie verbinden met inspiratie

In het categoriaal pastoraat kunnen *small Christian communities* mijns inziens ook hun vruchten afwerpen. Daarbij gaat het om de vraag of de grote groepen vrijwilligers die hier actief zijn, hun gelovige inspiratie in communicatieve zin ter beschikking stellen aan elkaar en aan de doelgroepen van de zorg, en of zij de christelijke geloofsinspiratie op voldoende plausibele wijze kunnen verbinden met het specifieke veld waarin zij actief zijn, zoals de zorg, inrichtingen van justitie of de krijgsmacht. Vaak kunnen zij daarbij bogen op lange tradities van presentie van de Kerk in of bij het maatschappelijk veld waarin categoriaal

pastoraat zich beweegt, zoals de zorg. Voor de Kerk als geheel bieden de genoemde grote sectoren van categoriaal pastoraat uitgelezen pastorale kansen om de maatschappelijke relevantie van haar geloofsidentiteit zichtbaar te maken.

De erkenning van legitimiteit, nut en noodzaak van *small Christian communities* brengt niet noodzakelijk met zich mee en vooronderstelt niet per se dat men een ecclesiologie van de 'kleine kudde' of 'heilige rest' hanteert. De keuze voor het werken met *small Christian communities* ligt niet per se in de *principiële* keuze voor een kleine Kerk van getrouwen, maar veeleer in de *instrumentele* keuze, welke vormen van geloofscommunicatie in de huidige cultuurfase in West-Europa geëigend zijn als middel om expressie en communicatie van geloof te bevorderen.

Daarmee is een beeld geschetst van de vraagstukken waarvoor *small Christian communities* antwoorden kunnen zoeken en vinden.

Nut en noodzaak van *small Christian communities*

De vraag of *small Christian communities* nuttig of noodzakelijk zijn voor parochiepastoraat kan op basis van het voorgaande gedifferentieerd beantwoord worden. Ze hebben zeker nut voor de deelnemers en voor parochies, juist door het accent op persoonlijke geloofscommunicatie en door de wijze van legitimeren. Maar dit nut is niet onvoorwaardelijk. Veel hangt natuurlijk af van de wijze waarop ze functioneren: of het in de parochie geïsoleerde groepen betreft of juist groepen die qua samenstelling voldoende breed zijn en goed vertakt zijn in andere parochiegeledingen. Of ze steeds *small Christian community* heten, is van ondergeschikt belang. Het gaat om de inhoudelijke vraag of geprofileerde groepen die zich specialiseren in persoonlijke, onderlinge geloofscommunicatie met ruimte voor getuigenis en missie, voldoende ruimte krijgen in parochies.

Het antwoord op de vraag of *small Christian communities* pastoraal gezien niet alleen nuttig maar ook noodzakelijk zijn, hangt af van de vraag hoe men de behoefte aan sociale cohesie in de samenleving inschat. Met name van de vraag of de individualisering, ook van de religie, al over haar hoogtepunt heen is. In feite is er een hergroepering waarneembaar van mensen die zinvolle sociale verbanden zoeken. Het hangt deels af van accenten in de ecclesiologie of de Kerk hierop kan

en wil inspelen. Er zijn in elk geval goede redenen om op de feitelijke ontwikkeling van een keuzekerk pastoraal te reageren met beleid dat gebaseerd is op een *communio-ecclesiologie*, en om hierbinnen ruimte te scheppen voor getuigende stijlen van geloven in combinatie met evangelisatie.

De erkenning van nut en noodzaak van *small Christian communities* betekent niet dat men hierin een exclusieve vorm ziet van toekomstige gestalten van de Kerk. De keuze voor *small Christian communities* is vanuit verschillende ecclesiologische invalshoeken verdedigbaar. Bovendien is het inzetten op *small Christian communities* binnen een pastorale strategie goed te integreren met de mentaliteit van een 'netwerksamenleving', waarin projectmatige informele betrekkingen met een functionele component de normaalste zaak van de wereld zijn. In die zin is het, in den breedte, een kansrijk concept.

PROF. DR. A.H.M. VAN IERSEL, Geldrop 1954, was van 2002 tot en met 2010 hoofdaalmoezenier bij de inrichtingen van justitie en is sedert 1994 bijzonder hoogleraar vraagstukken geestelijke verzorging bij de krijgsmacht aan de Faculteit Katholieke Theologie van de Universiteit van Tilburg. Hij publiceerde voornamelijk omtrent vraagstukken van vrede en veiligheid.

¹ Slijkerman, K., *Kleine gemeenschappen in parochieverband. Waarom en hoe? Overzicht van - en vergelijking tussen verschillende methodes*. Informatieboek bij het pastoraal congres 'Small Christian Communities als gaven voor de vitaliteit van parochies', 2-4 maart 2008 te Helvoirt (0220 op www.stucom.nl).

² M. Steggerda, *Als een druppel in het water. Small Christian Communities en soortgelijke vormen van kerkelijk participatie in de R.-K. Kerk*. Rapport nr. 540 Nijmegen, Kaski-rapport, december 2005 (0170 op www.stucom.nl).

³ Het agogisch minimum voor een groep is zes aanwezigen. Het agogisch maximum twaalf. Als van een groep van vijftien er altijd een paar ontbreken, dan is vijftien goed. Maar bij trouwe deelname kan een groep van dertien al beter gesplitst worden.

⁴ Bij *reactief legitimeren* kan het gaan om een al bestaande groep die 'spontaan' ontstaan is, bijvoorbeeld door inspiratie vanuit een van de nieuwe bewegingen. Zo'n groep kan als *small Christian community* een duidelijkere plaats krijgen in het parochieverband.

Ad Verest

Vele bloemen in één tuin

Randvoorwaarden en kansen voor
small Christian communities binnen de
gemeenschap van de 'nieuwe' parochie

Onder welke randvoorwaarden kunnen small Christian communities tot bloei komen in een parochie?

In dit hoofdstuk worden acht randvoorwaarden beschreven:

1. onderkennen van de gewijzigde culturele en religieuze context;
2. adequaat reageren op de nieuwe pastorale situatie met missie, visie en beleid;
3. helderheid krijgen en scheppen omtrent *small Christian communities*;
4. de pastorale beginsituatie in beeld brengen;
5. pastoraal beleid, gericht op het vruchtbaar functioneren van *small Christian communities*;
6. prudent besturen van *small Christian communities*, in een 'mix' van reactief en initiërend handelen;
7. adequate legitimering en verantwoording van de pastorale en bestuurlijke optie voor *small Christian communities*;
8. gebed voor de parochievernieuwing en opbloei van *small Christian communities* in de parochies.

Pastorale context: van 'oude' naar 'nieuwe' parochies

Noodzaak tot cultuuromslag

Randvoorwaarde 1: onderkennen van de gewijzigde culturele en religieuze context.

Een parochie anno 2011, althans in de huidige West-Europese context van de katholieke Kerk, is algemeen gesproken een parochie die volop

onderhevig is aan de grote structurele veranderingsprocessen die zich in het gesecculariseerde Westen aan het christendom hebben opgedrongen. Of de parochies nu willen of niet, ze ondergaan stuk voor stuk en alle samen zodanig grote veranderingen in samenstelling en structuur, dat die zich misschien wel vanaf het Concilie van Trente niet op zo ingrijpende wijze hebben voorgedaan.¹ Het feit dat de epoche van de volkskerk sociologisch gesproken passé is en de socialisatie binnen de parochie niet langer vanuit het cultuurchristendom plaatsvindt maar volgens andere nieuwe lijnen verloopt,² doet ons vermoeden dat we op een historische breuklijn zitten. De daarmee gepaard gaande discontinuïteit ten aanzien van het traditionele verleden is in onze dagen echter zo groot dat de huidige parochies de grootste moeite hebben om zelfs nog maar een minimum aan continuïteit te waarborgen (kijk naar de dramatische afname van het aantal doopsels). Er dringt zich een kerkelijke cultuuromslag op: ofwel men investeert in wezenlijke vernieuwing van het eeuwenoude fenomeen parochie – en werkt daarmee aan de ‘paradigmaschift’ van volkskerk naar missionaire gemeenschap – ofwel men glijdt af in een sterfhuisconstructie en bereikt onherroepelijk het *point-of-no-return* met de nodige frustratie, ontgoocheling en verlies aan christelijke hoop van dien.

Kijkend naar de praktijk van parochiële reorganisaties die zich in verschillende West-Europese landen hebben voorgedaan, zijn er voorbeelden te over van verandering en vernieuwing, die ook de bisschoppen van de Lage Landen de moed hebben gegeven tot een nieuw beleid. Een sprekend voorbeeld wordt gevormd door de reorganisaties in de Franse bisdommen waar al volop ‘nieuwe’ parochies zijn opgericht, samengesteld uit 5 à 15 (of meer) ‘oude’ zelfstandige parochies. Na een eerste fusiegolf rond ‘grote parochies’ in de jaren 1980-1990 is er momenteel in het merendeel van de Franse bisdommen alweer een tweede fusiegolf aan de gang: er zijn immers niet genoeg priesters om aan deze ‘grote’ parochies leiding te geven. Daarom worden deze geherstructureerd tot ‘zeer grote parochies’ oftewel regionale parochieverbanden (*ensembles paroissiaux*).³ Zo is er in het bisdom van Lyon een parochie waaronder maar liefst 50 ‘kerktorens’ (*clochers*) ressorteren.⁴ De tijd van de rurale cultuur waarin ieder dorp of stadswijk een zelfstandige parochie herbergt met een eigen kerkgebouw en eigen pastoor, lijkt in Frankrijk al decennia lang voltooid verleden tijd.

En in Nederland en Vlaanderen? Zonder uitzonderingen te kort te doen kan men algemeen stellen dat men in de laatste 40 jaar in onze Lage Landen de ene poging na de andere heeft gedaan om de parochies op vrijwillige basis te laten fuseren middels samenwerkingsverbanden, zoals districtsparochies en pastorale eenheden. Toch hebben die pogingen en modellen niet tot de gewenste resultaten geleid. Want in samenwerkingsverbanden van welke aard dan ook bleef de zelfstandigheid van de 'oude' parochies op de meeste vlakken overeind en werden hooguit de pastorale beroepskrachten en het secretariaat 'gedeeld'. Een *gezamenlijke* 'nieuwe' parochiegemeenschap met een gezamenlijk vernieuwend beleid kwam niet of maar zeer ten dele tot stand. De vrijblijvendheid in het samenwerkingsproces en de financiële armslag die in menige parochie vaak nog voorhanden was, stelden de beleidsmakers in staat om de zelfstandigheid van de parochies te continueren. Daarmee werden de ontwikkelingen van nieuwe parochies uit andere landen nooit als serieuze alternatieven gezien en bleven de modellen voor parochievernieuwing door de bank genomen onbekend en onbemind.

Nieuwe pastorale situatie

Randvoorwaarde 2: Adequaaf reageren op de nieuwe pastorale situatie met missie, visie en beleid.

De pastorale situatie is echter ook in Nederland en Vlaanderen in de laatste jaren drastisch veranderd. Vanaf het nieuwe millennium besloot het ene bisdom na het andere om de urgentie tot rationalisering van het personeelsbeleid (het geprospecteerde aantal priesters per bisdom) en van de parochiefinanciën (tegengaan van kapitaalvernietiging) om te zetten in drastische en grootschalige fusiemaatregelen, die niet langer op vrijwillige en vrijblijvende basis plaatsvonden, maar als officieel bisdombeleid gedeclareerd werden.

De benamingen voor de fusieparochies verschillen per bisdom lichtelijk: bij de een heten ze clusters, bij de ander parochieverbanden of regioparochies, bij weer een ander worden ze 'nieuwe parochies' of anderszins genoemd. Wezenlijk zowel als onontkoombaar in dit nieuwe beleid is dat de voormalige parochiegemeenschappen geplaatst worden in een groter geheel dat van hoger hand bepaald is en waarin die oude parochie-units een geheel nieuwe verhouding ten opzichte van elkaar dienen te ontwikkelen. In sommige bisdommen wordt daarbij een centraal kerkgebouw (hoofdkerk) aangewezen, daarmee het moedige beleid van de Franse bisschoppen volgend;⁵ in andere bisdommen gaat men zo ver nog niet. In dit nieuwe beleid wordt aan de parochies gevraagd om

niet te excelleren in een cultuur van 'behouden en overleven' (waarin overigens het recht zou gelden van de sterkste, in dit geval rijkste parochie), maar om zich te bekwamen in een cultuur van 'geven en vernieuwen'. Een hele cultuuromslag die sommigen hoopvol stemt, maar door anderen als ronduit bedreigend wordt ervaren. Wat zijn de elementen voor een dergelijke vernieuwing? Duidelijk moge zijn dat organisatorische en financiële maatregelen alleen niet het hart van een pastorale vernieuwing kunnen uitmaken. Daarvoor zijn spirituele en ecclesiale impulsen nodig die samenhangen met de nieuwtestamentische essentie van de parochie. Welke impulsen zijn dat? Met een Bijbelse kwinkslag gezegd: waar haalt Abraham de mosterd voor de parochievernieuwing vandaan?

Small Christian communities: kansen tot vernieuwing

Nadere begripsbepaling

Randvoorwaarde 3: helderheid krijgen en scheppen omtrent small Christian communities.

In het Kaski-rapport van 2008 over *small Christian communities*⁶ worden deze kleine christelijke gemeenschappen beschreven als groepen van 6 tot 12 mensen, verbonden met een parochie en levend op grond van één van de kerntaken van de parochie. Je zou ze ook *small Catholic communities* kunnen noemen. Volgens de godsdienstsocioloog Erik Sengers gaat het in de Kaski-definitie om kleine groepen (8-15 gelovigen) die op een of andere manier een binding hebben met de Rooms-Katholieke Kerk en die regelmatig (eens per 1 à 2 weken of in blokken van bijeenkomsten) bij elkaar komen om te bidden en het geloof met elkaar te delen.⁷ Het is een brede en algemene definitie van een kleine groep van gelovigen. Dat kleine groepen belangrijk en noodzakelijk zijn, staat sociologisch gesproken buiten kijf. Sengers: 'Kleine groepen hebben een belangrijke functie voor de leden, ook in de kerk, ook in de katholieke kerk. Ze kunnen mensen helpen te groeien in geloof en bekend te raken met de grotere kerkgemeenschap. Ze bieden een kader waarbinnen ervaring kan worden opgedaan met de liturgie en met de Schrift, met het leven van de kerk. Ze bieden een structuur waarin door middel van gebed, studie of het beoefenen van naastenliefde kan worden bijgedragen aan de doelen van de kerk. Ze geven mensen geborgenheid en identiteit binnen het geheel van de kerkgemeenschap, maar ook binnen de samenleving.'⁸

Maar zijn dan alle kleine groepen binnen een parochie ook maar met-een *small Christian communities*? Kun je dit zeggen van alle werkgroepen die dienstbaar zijn aan een van de kerntaken van een parochie (catechese/verkundiging, diaconie, liturgie en gemeenschapsopbouw)? Is elke bestaande groep van vrijwilligers, koorzangers, bestuursleden of gastvrouwen, is elk comité uit zichzelf al op te vatten als een 'kleine christelijke gemeenschap'? Nee. Al zijn het groepen die door momenten van gebed en geloofsgesprek eigenschappen van een christelijke gemeenschap krijgen, het zijn op zich nog geen *small Christian communities* zoals beschreven door Van Iersel en door Van Vliet elders in dit boek.

**Aantallen *small Christian communities* in parochies
(uitgegaan van gecorrigeerde respons) in Nederland
per januari 2005**

Bron: Kaski-rapport 540

	%
parochies met één SCC	11
parochies met twee SCC's	6
parochies met meer dan twee SCC's	5
parochies zonder SCC	74
parochies die de vraag niet kunnen beantwoorden vanwege te weinig info	4
totaal	100 (n=268)

Een praktijkbericht

*Classificatie: Small Christian community-achtige groepen
in een parochie*

Welke kleine christelijke kernen zijn er concreet ontstaan in de parochie Heilig Hart van Jezus te Eindhoven, waar ik zelf werkzaam ben? Welke worden er nog voorzien? Zijn er ook opgehouden te bestaan?

Het is niet eenvoudig om alle kleine geloofsgroepen binnen de genoemde parochie in kaart te brengen. Want er zijn ook de standaard werkgroepen voor catechese, sacramentenvoorbereiding en liturgie, voor beheer en onderhoud, voor het zondagse koffiedrinken; er zijn de bestuursorganen, een groot polyfoon koor, twee jongerenkoren en twee internationale koren, een bloeiende afdeling van de Katholieke Bond van Ouderen en een ijverige ziekenbezoekgroep. Er is zelfs een groep voor een interkerkelijke huwelijksvoorbereiding (*pre-marriage-*

course). Al deze groepen functioneren uitstekend, maar zijn geen *small Christian community* volgens de definitie van het Kaski.

Ruim twintig andere groepen voldoen wel aan de definitie, hoewel de omvang van de groep en de frequentie van samenkomsten niet altijd overeenkomen met de Kaski-normen die op zich al behoorlijk 'elastisch' zijn (6-15 personen die ten behoeve van het parochiële geloofsleven wekelijks of tweewekelijks of in blokken samenkomsten rond Schrift en gebed). De afzonderlijke groepen verschillen in hun doel en kerntaken, hun ontstaansgeschiedenis, spirituele achtergrond, de beschikbare tijd van de leden en hun binding met de parochie. Hoewel ze in aantal en frequentie van de 'norm' afwijken, vormen ze inhoudelijk en doelbewust een geloofsgemeenschap. Daarom noem ik ze toch. Opmerkelijk is dat sommige van deze groepen in hun binding aan de parochie een bepaalde asymmetrie vertonen, die bij nader inzien verrassend vruchtbaar blijkt te werken. Zie de paragraaf 'Asymmetrie en harmonie tussen parochiële lokale geloofsgemeenschappen en charisma's'.

Het gemiddelde deelnemersaantal per groep, de frequentie en het jaar van ontstaan.

- Rond *liturgie* (Eucharistie, Doopsel en Vormsel en gebedsmomenten): Nederlandstalige groep (ongeveer 200; wekelijks; vanaf begin); Internationale Engelstalige groep (120, wekelijks, 2002); Internationale Franstalige groep (30, maandelijks, 2003); Internationale Spaanstalige groep (80, maandelijks, 2006); Indonesische taalgroep (25, maandelijks, 2009); Aanbiddings- en vespergroep (15, 4 x per week, vanaf 1995); Charismatische gebedsgroep (12, maandelijks, 2009); Engelstalige *Fellowshipgroup* (8, wekelijks vanaf 2010); Liturgische zang- en muziekgroep (14, tweewekelijks, 2009); *Worshipchoir* (met *worshipleader*) (7, tweewekelijks, 2009)
- Rond *geloofsvorming/catechese*: Leerhuis Johannesevangelie (11, maandelijks, 2006); Tienergroep (8, maandelijks, 2009); Roepingenkring (10, maandelijks, 2005); Oecumenische kring voor geloofsgesprek (8, maandelijks, 2008).
- Rond *diaconie*: Huis van Barmhartigheid (5, in blokken, 2005)
- Rond *gemeenschapsofbouw*: 'International Youth Community Eindhoven' (20, wekelijks, 2005); 2^e Jongerenteam (5, tweewekelijks, 2009); Gezinnenteam (8, maandelijks, 2005); Pinksterteam (7, in blokken, 2005); Pastoraatsgroep in oprichting (5, maandelijks, 2009); Team voor gemeenschapsofbouw vanuit de

Focolarebeweging (8, maandelijks, 2009); Groep van geloofscursus 'Opnieuw beginnen' (50, in blokken, 2009); Deelnemers aan de parochiële gemeenschapsavond (25, maandelijks, 2009).

- Dan zijn er nog groepen in opbouw (groep relatie jodendom-christendom, priesterkring, 2^e jongerengroep) en geplande groepen (huiskringen in de stadswijken en diaconale activiteiten).

Reflectie

Randvoorwaarde 4: breng de pastorale beginsituatie in beeld.

Het kenmerk dat hier naar voren wordt gebracht, is zelforganisatie van parochianen.

Een eerste opvallende zaak: een grote groep parochianen is *lid van meer dan één kleine geloofsgroep*. Dat duidt er op dat er veelvuldige en veelsoortige kruisverbindingen bestaan die wijzen naar verschillende katholieke netwerken.

Vier voorbeelden:

- Een moeder die deelneemt aan de Nederlandstalige groep op zondag, de aanbiddingsgroep, de pastoraatsgroep in oprichting, het leerhuis 'Johannesevangelie', het Pinksterteam, de groep van geloofscursus 'Opnieuw beginnen' en de parochiële gemeenschapsavonden. Ze neemt dus deel aan liefst zeven *small Christian community*-achtige groepen en bezoekt voor zichzelf ook regelmatig bijeenkomsten van de charismatische vernieuwing.
- Een jonge man die deel uit maakt van de liturgische zang- en muziekgroep, het *Worshipchoir*, de geloofscursus 'Opnieuw beginnen', het jongerenteam en het internationale programma van *LifeTeen*.
- Een Latijns-Amerikaanse promovenda aan de Technische Universiteit neemt deel aan de Eucharistieviering van de Spaanstalige groep, aan de Engelstalige groep en de 'International Youth Community Eindhoven', die in de parochie gestationeerd is.
- Een jonge Franse ingenieur die op zondag deelneemt aan zowel de Franstalige als de Engelstalige groep voor Eucharistieviering, daarnaast aan de 'International Youth Community Eindhoven' en roepingenkring.

In elk van bovenstaande kleine groepen binnen de parochie wordt er uitdrukkelijk samengekomen rond Gods Woord, wordt er gebeden en gewerkt aan een van de constitutieve kerntaken van de parochie. De reden? Om de leden te laten groeien in hun geloof en de parochie-

gemeenschap op te bouwen in haar eenheid en haar te helpen missionair te worden naar hen die buitenstaander zijn.

Met alle dubbeltellingen in mindering gebracht komt de parochie uit op een 420-tal deelnemers aan afzonderlijke kleine gemeenschappen (het aantal praktiserende en niet-praktiserende parochianen samen is 2650). Als vitale 'deelgroepen' vormen deze *small Christian communities* de motor van de parochiegemeenschap en dat is juist te zien doordat ze allemaal convergeren in de zondagse Eucharistievieringen. Het is in de Eucharistie dat die onderlinge deelgemeenschappen door Gods Woord en de Sacramenten verbonden worden tot de ene 'gemeenschap van de gemeenschappen': de parochie, één bloeiende tuin met veelsoortige en veelkleurige bloemen.

Een illustratie van de zelforganisatie van parochianen
 Het gebeurt regelmatig dat mensen van een bovenparochiële beweging of kerkelijke vereniging met een eigen spiritualiteit zich uit vrije wil en volgens hun zeggen onder aandrang van de Geest, aanbieden om de lokale parochie op te bouwen vanuit het charisma waarin zij delen. Doordat zij in hun nieuwe beweging of kerkelijke vereniging kostbare ervaring hebben opgedaan in het gemeenschapsleven en in de gemeenschapsopbouw, is er in hen een verlangen opgebloeid om zichzelf uit missionaire motieven te investeren in de lokale parochiegemeenschap. Maar zij blijken ook in staat om hun zelfgave te voeden en hun engagement met de parochie trouw te blijven door gelijktijdig hun engagement te beleven met hun bovenparochieel verband. Dit resulteert in een ongewone opbloei van Geestrijke initiatieven in de parochie, die zaden van werkelijke vernieuwing in zich dragen. In de tuin van de parochie kunnen er daardoor bloemen opbloeien die daar zonder het engagement met die bovenparochiële entiteiten nooit gestaan zouden hebben.

Een tweede opvallende zaak bestaat uit de *verschillende soorten binding met de parochiegemeenschap*. De groepen verschillen in hun communautaire bindingen. Ze zijn exclusief aan de parochie gebonden, ofwel gelijktijdig aan de parochie en aan een kerkelijke beweging of vereniging, of gelijktijdig aan de parochie en aan een bisdom (ambtsopleiding) of klooster.

De eerste band is exclusief parochieel, de tweede en de derde zijn gelijktijdig parochieel én bovenparochieel. Komt in de eerste binding overwegend de institutionele dimensie van parochie en kerkopbouw naar voren, de twee andere bindingen tonen vooral de charismatische

dimensie in het geloofsleven en gemeenschapsopbouw. Dimensies die 'co-essentieel' zijn, dat wil zeggen altijd samen bestaan en hand in hand (moeten) gaan, als gelijkwaardige, gelijktijdige en 'gelijkoorspronkelijke' kenmerken van de Kerk als lichaam van Christus dat leeft in de tijd.⁹

Wie maar enigszins bekend is met de apostolische kracht en het missionaire bewustzijn van kerkelijke bewegingen en stromingen, zoals die binnen de 'klassieke' charisma's (kloosters) en de moderne charisma's¹⁰ (nieuwe bewegingen) van zich laten spreken,¹¹ raakt gemakkelijk overtuigd van de kracht waarmee een gemeenschap wordt opgebouwd, zodra deze twee co-essentiële dimensies de ruimte krijgen. De verrassende rijkdom aan *small Christian communities* in de parochie Heilig Hart van Jezus zou niet zijn opgebloeid zonder haar gelijktijdige bindingen met bovenparochiële fenomenen in de wereldkerk. Wie weet hoeveel van de kleine gemeenschappen er überhaupt ontstaan zouden zijn op grond van uitsluitend de exclusieve binding aan de parochie. Een derde? Misschien zelfs minder.

We zien dat *door de inzet vanuit bovenparochiële groepen nieuwe parochiële groepen ontstaan*. Deze maken tegelijkertijd deel uit van zowel de parochie als van een bovenparochieel kerkelijke beweging of vereniging. Dit is ten aanzien van de traditionele territoriale parochieopbouw een vernieuwend fenomeen dat ontstaat, doordat mensen van bovenlokale gemeenschappen de kans krijgen om een parochiële afdeling (lokale parochiegroep) te ontwikkelen. Kerkelijke vernieuwingsbewegingen zijn blijkbaar een motor voor vitalisering van lokale parochies. Dit is een algemeen gedeelde constatering, en niet alleen onder katholieken.¹²

Hoe omgaan met zelforganisatie van parochianen

Randvoorwaarden 5 en 6: Pastoraal beleid dat gericht is op het vruchtbaar functioneren van small Christian communities en het prudent besturen van small Christian communities in een samenhang van reactief en initiërend handelen.

Van doorslaggevend belang is *hoe de pastorale en bestuurlijke verantwoordelijken omgaan met zelforganisatie van parochianen en met het aanbod van bovenparochiële groepen*. Blijkbaar wordt er in de parochie Heilig Hart van Jezus door de pastoor en het bestuur de nodige ruimte, ja zelfs begeleiding geboden aan parochianen om zich vanuit een bovenparochiële beweging in te zetten in de parochie.¹³ Op deze manier zijn vanuit de Katholieke Charismatische Vernieuwing in de parochie

de lokale gebedsgroep en de liturgische zang- en muziekgroep geboren, vanuit Gemeenschap Emmanuel het Huis van Barmhartigheid en vanuit de Focolarebeweging de lokale parochiegroep.

Iedereen is geroepen en gericht op de ecclesiale eenheid van alle parochianen en alle kleine gemeenschappen. Uit de specifieke bijdrage die de parochiepriester aan de gemeenschapsopbouw levert, vanuit zijn eigen beleving van zijn herdersambt – hij ziet zich als een ‘parochieherder’ – is een heel scala van kleine geloofsgroepen opgebloeid. Hij werkt vanuit *twee gelijktijdige focussen op ecclesiale eenheid*: het ene focus wordt gegenereerd door zijn opvatting van het herdersambt als ambt van de eenheid in de parochie, de andere wordt voortgebracht vanuit zijn deelname aan het charisma van de eenheid, dat in de spiritualiteit van de vernieuwingsbeweging van het Focolare tot uitdrukking komt. Door het hand in hand laten gaan van deze twee focussen komt er een veelvoudige eenheid tot stand tussen de afzonderlijke mensen, tussen de lokale geloofsgemeenschappen en zelfs tussen leden van de kerkelijke bewegingen voor zover die zich in de parochie manifesteren.

Ecclesiologisch betekent de dubbele focus op de ecclesiale eenheid dat de parochieherder tegelijkertijd gestalte geeft aan de institutionele dimensie van zijn sacramenteel herderschap, dat opgesloten ligt in de priesterwijding en zending naar een parochie, als ook een gezicht geeft aan de charismatische dimensie.¹⁴ Je zou het wat sportief kunnen stellen: de pastor leeft zich uit in zowel de charismatische als ook het institutionele profiel van de Kerk. Juist omdat ze samengaan en daardoor in elk initiatief van meet af aan de eenheid van de groepen en van de charisma’s geïntegreerd wordt, voelt de institutionele eenheid in de parochie Heilig Hart van Jezus zo charismatisch aan, en voelt de charismatische eenheid zo door-en-door-kerkelijk in de zin van katholiek aan. De spirituele rijkdom en het ongewone profiel van de parochie Heilig Hart van Jezus zijn vrucht van het beleidsmatig benutten van alle institutioneel én charismatisch potentieel ter meerdere eer en glorie van God en de opbouw van het Rijk Gods in een concrete parochie. Resultaat is de ervaring van een *eenheid die een ecclesiale bemiddeling is van de levende Christus* – gekruisigd en verrezen, beleefd, geloofd, herkend, nagevolgd – in een parochiegemeenschap die geroepen is tot eenheid en die roeping ten volle en met volle vreugde beleeft. De pastor is daarin de herder die de gelovigen energiek en doelbewust voorgaat naar nieuwe, vette weidegrond. Daartoe vuurt hij de hem toevertrouwde kudde aan en voert haar soms hoog de bergen in.

Roeping en charisma's ontdekken

Het opbloeien van *small Christian communities* leidt ook tot het ontdekken en beleven van persoonlijke charisma's, zoals de gaven van lofprijzing, profetie, kennis, lering en genezing en onderscheiding der geesten. Op grond daarvan ontdekken de parochianen – in een geleidelijk en pastoraal begeleid proces – welke persoonlijke charisma's van Gods Geest in hen werkzaam zijn en in welk communautair beleefd, kerkelijk charisma zij zich thuis voelen. Zo wordt ook de persoonlijke ontdekkingstocht mogelijk naar de eigen specifieke roeping, bijvoorbeeld tot het christelijk huwelijk, een kerkelijke ambtsbediening of het kloosterleven.

Al met al openbaart zich in de parochie Heilig Hart van Jezus een zeer rijke en complexe dynamiek die het traditionele parochieleven op menig vlak vernieuwt, prikkelt en uitdaagt.

De nieuwe parochie als 'gemeenschap van gemeenschappen'

Grondgedachte: de parochie als 'gemeenschap van gemeenschappen'

De bovenbeschreven ervaring van het opbloeien en het in eenheid brengen van *small Christian communities* in een bepaalde parochie kan ons inziens een licht werpen op de vorming van de 'nieuwe' parochies. Want de opbloei van kleine gemeenschappen laat op de eerste plaats zien dat het hele proces van fuseren naar een 'nieuwe' parochie een spiritueel proces zou dienen te zijn, waarin de parochianen bereid zijn en tevens geestelijk toegerust worden om die hedendaagse ontwikkelingen 'te aanvaarden als tekenen des tijds die God plaatst op de wegen van de geschiedenis'¹⁵ en dus als zodanig te interpreteren.

Met andere woorden, geen 'nieuwe' parochies zonder 'parochievernieuwing': de vorming van een 'nieuwe' parochie houdt geen stand, als er niet tegelijkertijd sprake is van een spirituele parochievernieuwing. Dus voorrang aan spiritualiteit en gemeenschapsvorming, als noodzakelijke voorwaarde en gezonde voedingsbodem voor organisatorische en materiële veranderingen.

Op de tweede plaats toont de opbloei van *small Christian communities* dat een 'nieuwe' parochie alleen kan ontstaan op grond van een nieuwe visie op haar eigen wezen. Dus geen 'nieuwe' parochies zonder 'vernieuwd zelfverstaan'.

Daarmee komt de noodzaak van een pastoraaltheologische en ec-

clesiologische vernieuwing van het aloude concept van de parochie naar voren. In recentere studies binnen het canoniek recht is al langer aandacht gevraagd voor de ontwikkeling van het parochieconcept op grond van het Vaticanum II en het nieuwe kerkelijke wetboek van 1983.¹⁶ Maar de structurele doorwerking binnen de ecclesiologie en pastoraaltheologie laat nog op zich wachten vanwege de predominantie van de belevingswereld van de volkskerk.

Ondertussen zijn er voor het oog van de wereld vooral door Johannes Paulus II verschillende belangwekkende pogingen gedaan om het wezen en de roeping van de parochie in onze tijd op een nieuwe wijze te formuleren. De meest treffende en profetische typering van zijn hand zijn: de parochie als *'organische gemeenscha'* als *'domus caritatis'* en als *'huis van het broederlijke en gastvrije gezin'* (in de post-synodale apostolische exhortatie *'Christifideles laici'* (1988), nr. 26), als ook *'gemeenschap van gemeenschappen'* (in de post-synodale apostolische exhortatie *'Ecclesia in America'* (1999), nr. 41) en de zeer bekende typering van *'huis en leerschool van gemeenschap'* (in de apostolische brief *'Novo Millennio Ineunte'* (2001), nr. 43).

Op de derde plaats toont het fenomeen van *small Christian communities* aan dat de verschillende gemeenschappen, waaruit de 'nieuwe' parochie geroepen is om te bestaan, niet uitsluitend lokale parochiegemeenschappen hoeven te zijn die tot voor kort geheel of gedeeltelijk zelfstandig functioneerden. De nieuwe parochie zal een samenspel dienen te worden van zowel lokale als ook bovenlokale en bovenparochiële gemeenschappen. Aan deze laatste zijn de charismatische en spirituele dimensie bijzonder eigen.

Wil een parochie werkelijk uitgroeien tot een 'gemeenschap van gemeenschappen', dan dienen de parochiegemeenschappen die vroeger zelfstandig waren en in aantal en soort onderling sterk kunnen verschillen, op een nieuwe manier samen te komen in een *koinonía* van lokale en van bovenlokale geloofsgemeenschappen, van ambtelijke bedieningen (institutionele dimensie) en kerkelijke bewegingen (charismatische dimensie). De 'gemeenschap van gemeenschappen' dient dus veelzijdig en veelkleurig te zijn, een plaats waar de gemeenschappelijkheid in Christus op verrassend veelvormige wijze beleefd wordt. Dat is de grondgedachte, gesymboliseerd in het beeld van één nieuwe en gezamenlijke tuin vol verschillende soorten bloemen.

Dat de kleine ecclesiale gemeenschappen geen vrijblijvende optie zijn maar een pastorale noodzaak, en als identiteitsdragende kleine katholieke gemeenschappen de onontbeerlijke basis vormen voor de parochie nieuwe stijl, is door Johannes Paulus II tweemaal expliciet benadrukt. Reeds in de exhortatie 'Christifideles laici' van 1988 stelde hij dat de kleinere geloofs- en kerkgemeenschappen (die hij 'kleine kerkelijke basisgemeenschappen' of 'leefgemeenschappen' noemt en die soms ook huisgemeenschappen kunnen zijn) de roeping hebben om samen de grote parochiegemeenschap uit te maken en daarin de kerkelijke gemeenschap ('communio') op lokaal niveau gestalte te geven in een nieuwe eenheid en in een nieuwe 'band van vrede'. Daarin kan een nieuwe parochie geboren worden als een *domus caritatis*, een 'huis van het broederlijke en gastvrije gezin' resp. 'een gemeenschappelijke huis'.¹⁷ In zijn encycliek 'Redemptoris missio' van 1990 kenschetst Johannes Paulus II vervolgens de 'kerkelijke basisgemeenschap' als een 'centrum voor christelijke vorming en als missionaire uitstraling' en noemt hij deze kerngemeenschappen een teken van vitaliteit van de Kerk, een instrument voor vorming en evangelisatie, een goed uitgangspunt om uit te komen bij een nieuwe samenleving, die gebaseerd is op de 'beschaving van de liefde'.¹⁸

Communio-ecclesiologie met 'koinonia' als theologisch fundament

Randvoorwaarde 7: adequate legitimering en verantwoording van de pastorale en bestuurlijke optie voor small Christian communities.

Medewerkers van een parochie hebben er recht op inzicht te krijgen in een theologische onderbouwing bij de veranderingen die ze voorgeschoteld krijgen. Een goede communio-ecclesiologie is daarbij van belang, juist als een theologisch instrumentarium om de roeping van de nieuwe parochie als *unifying community* te doordenken¹⁹. Dit instrumentarium hebben zij nodig om in de 'nieuwe' parochie (die ontstaat door fusie van verschillende parochies) de inbreng van zowel de *small Christian communities* als van nieuwe bewegingen te kunnen plaatsen, alsook te begrijpen wat de 'geloofsgemeenschap' betekent die vroeger hun 'oude' parochie was en nu is opgegaan in een nieuwe parochie.

Voor het theologisch fundament van de *small Christian communities* verwijzen we naar pagina 40, het hoofdstuk van Kees van Vliet.

Asymmetrie en harmonie tussen parochiële lokale geloofsgemeenschappen en charisma's

Het fenomeen dat een nieuwe parochie wordt opgebouwd uit verschil-

lende kleine katholieke gemeenschappen, die een onderling gedifferentieerde binding hebben met de parochie en dus de parochiële koinonìa op onderscheiden wijze voeden – namelijk vanuit ofwel hun exclusief lokale setting ofwel hun gelijktijdige bovenlokale setting – is door de canonist Agostino Montan gekwalificeerd als een *asymmetrische verhouding* tussen de parochie en een kerkelijke beweging, vereniging of klooster.²⁰ Montan benadrukt dat de verschillende entiteiten in een parochie hun eigen identiteit dienen te behouden en te ontwikkelen in een missionair perspectief. Een parochie is geen beweging of klooster, een lokale afdeling van een beweging in de parochie is niet de parochie zelf en valt daarmee ook nooit samen. De parochie is en blijft door de geschiedenis heen de geprivilegieerde plaats waar de territoriale dimensie van de Kerk geconcretiseerd wordt juist door de viering van de Eucharistie in *communio* met de plaatselijke bisschop en via hem met de wereldkerk.

De asymmetrie tussen lokale parochie en bovenlokale bewegingen of andere kerkelijke entiteiten hoeft niet per se te betekenen dat het leven van de parochie geblokkeerd of gefrustreerd wordt. Zoals ook de parochianen die verbonden zijn met een bovenlokaal kerkelijk charisma niet geblokkeerd hoeven te worden om de opbouwende elementen van hun engagement in de parochie vrucht te laten dragen. Want de bijzondere verhouding van een kerkelijk charisma met een parochie kan ook een grote en vruchtbare dynamiek teweeg brengen. Daarbij is het belangrijk dat parochianen met bovenlokale bindingen aan bewegingen en charisma's beseffen dat zij van de parochie geen beweging of klooster kunnen maken, maar ook dat zij een bijzondere apostolische vruchtbaarheid in het parochielevens kunnen brengen, zodra een beweging of klooster zich bewust ten dienste stelt van de parochie als lokale kerk. Beide, parochie zowel als beweging of klooster, zijn gezonden naar de wereld. Hieruit ontspringt hun opdracht om gezamenlijk maar op onderscheiden wijze een missionaire houding te ontwikkelen.²¹ Als hen deze missionariteit lukt, vitaliseren zij de parochies op bijzonder krachtige wijze. Ons verplaatsend in de situatie van een 'nieuwe' parochie, die bestaan zal uit meerdere en onderling verschillende deelgemeenschappen, is er dus naast de 'symmetrische' binding van gelijkwaardige voormalige lokale parochiegemeenschappen ten aanzien van elkaar (die uitmondt in een 'eenheid van gemeenschappen' en waaraan het pastorale dienstencentrum dienstbaar moet zijn als 'dienst aan de eenheid') ook sprake van een asymmetrische binding die geldt voor bo-

venparochiële bewegingen, klooster, verenigingen, stichtingen ten aanzien van de nieuwe parochie.

Als illustratie van de vruchtbare spanning tussen asymmetrische en symmetrische bindingen van kleine katholieke gemeenschappen met een parochie zou wellicht het fenomeen van het 'Pinksterteam' kunnen dienen, waarvan in het bovenstaande praktijkbericht al sprake was. Dit team bestaat bewust uit parochianen met een gelijktijdige parochiële én bovenparochiële binding met een beweging of vereniging en is gericht op het beleven van de verschillende charisma's in een nieuwe eenheid, waarvoor de parochieherder de uiteindelijk verantwoordelijkheid draagt als 'dienst van de eenheid'.

Als men dus charisma's in een lokale parochie wil laten opbloeien, is het belangrijk te bedenken dat in dit meerjarige proces de vorming van kleine gemeenschappen de vrucht is van een dubbel focus: naast de focus op de vorming van lokale deelgemeenschappen werkt een tweede focus, namelijk de focus op de eenheid van charisma's. Nooit kan er aan één bepaalde kerkelijke groepering met haar charisma's het exclusieve recht verleend worden om zich in de lokale parochie te ontplooiën. Het gaat juist om de *koinonìa* van de charisma's en dus van de bovenlokale bindingen die daarin operationeel zijn.²²

Eén voorwaarde om tot de vernieuwing van het gemeenschapsleven in de parochies te komen is nog onderbelicht gebleven. Het is echter wel een wezenlijke voorwaarde waaraan voldaan dient te worden om de opdracht tot 'nieuwe evangelisatie' waar we in onze tijd voor staan, überhaupt te beginnen. Want parallel aan de cultuuromslag die we in de eerste paragraaf aangeduid hebben, gaat een omslag in spiritualiteit en pastoraat gepaard. Het is de grote 'Paradigmaschift' van volkskerk naar missionaire gemeenschap, een omslag die op de eerste plaats een bekering van het oude denken is.²³ Deze omslag naar missionariteit is zeer diepgaand, zoals in de eerste paragraaf reeds betoogd is, en niemand kan daaraan voorbijgaan, of men nu leek is of gewijde bedienaar.

Een parochie is pas 'nieuw' te noemen als ze opgebouwd wordt uit zowel alle voormalige gelijkwaardige parochiegemeenschappen in haar historische locaties alsook uit de bovenlokale geloofsgemeenschappen die zich binnen het nieuwe territorium bevinden. Deze lokale en bovenlokale gemeenschappen zullen onderling in een nieuwe verbinding met elkaar komen te staan waaruit de 'nieuwe' parochie zal 'geboren' wor-

den. In die nieuwe verhouding dient de kracht en de specifieke identiteit van de oude parochielocatie gerespecteerd en zelfs uitgedaagd te worden. Maar dat geldt ook voor de (*small*) *Christian communities* die vrucht zijn van bovenlocale charisma's. De nieuwe parochie wordt daarmee een nieuw te scheppen gemeenschap van gemeenschappen.

Een nieuwe louter organisatorische herschikking van financiën en parochiële gebouwen zou fundamenteel tekort schieten en bedrieglijk zowel als vluchtig zijn, soms zelfs arbitrair. De nieuwheid moet ten eerste voortkomen uit het wezen zelf van het fenomeen parochie: een vernieuwde vorm van kerk-zijn: een ecclesiale eenheid die eerst niet bestond maar die 'geboren' wordt door de nieuwe manier waarop enerzijds de historische deelgemeenschappen en anderzijds de charisma's en ambten van de Kerk naar elkaar kijken en elkaar de ruimte geven. De gaven van God, de charisma's van de Heilige Geest en de aanwezigheid van de Verrezen Heer zijn de voorwaarden die dit mogelijk maken. Het uiteindelijke doel van de 'nieuwe' parochie is geen andere dan het doel van het christelijke en kerkelijke leven zelf, zoals dat in de geloofs-overlevering (Traditie) van de katholieke kerk zijn vitale bedding heeft. De verschillende kleine katholieke geloofsgemeenschappen zijn geroepen om zich zodanig tot elkaar te verhouden dat ze één samenhangende katholieke gemeenschap (parochie) vormen, zoals ook de verschillende katholieke gemeenschappen (parochies) geroepen zijn om in onderlinge eenheid op organische wijze hun bisdom vormen ('lokale of particuliere Kerk'). En de verschillende bisdommen zijn geroepen om zich zodanig tot elkaar te verhouden dat ze samen een eenheid (*koinonìa*) vormen, die de éne katholieke, universele Kerk is. Zo kan de Kerk bestaan als universeel én lokaal, als bisdom én parochies, als kleine katholieke deelgemeenschappen én de ene parochie, die in de eenheid (*koinonìa*) die Christus is, bestaat als de eenheidbrengende gemeenschap van de kleine katholieke gemeenschappen.

Volgens goed katholiek gebruik eindigt dit hoofdstuk met een gezaghebbende tekst waarin op verrassend open en profetisch wijze gesproken wordt over de noodzaak en toekomst van de kleine katholieke gemeenschappen en waarin de theologische focus op de *koinonìa* scherp voor het voetlicht komt:

'Deze gemeenschappen zijn een decentralisatie en articulatie van de parochiegemeenschap, waarmee ze altijd verenigd blijven; ze wortelen in de afzonderlijke (...) milieus en veroorzaken een gisting van het

christelijk leven, van aandacht voor de minsten, van engagement voor de omvorming van de maatschappij. In deze groepen doet de christen een gemeenschapservaring op, waardoor de gelovige actief deelneemt en aangemoedigd wordt om bij te dragen aan het engagement van allen. Op deze manier zijn de kerkelijke basisgemeenschappen een instrument van evangelisatie en van *kerygma*, zoals ze ook een bron zijn van nieuwe bedieningen, terwijl ze bezield door de liefde van Christus, aantonen hoe het mogelijk is om verdeeldheid (...) en racisme te overstijgen.

Om christelijk te kunnen zijn, dient elke gemeenschap zich daadwerkelijk te baseren op Christus en te leven van Christus, luisterend naar het Woord van God, in het gebed dat gecentreerd is op de Eucharistie, in de *communio (koinonia)* die zich uitdrukt door de eenheid van hart en geest, en door bijgevolg te delen in de noden van haar leden (vergelijk Handelingen 2,42-47). Elke gemeenschap, herinnert Paulus VI ons, dient te leven in eenheid (*koinonia*) met de particuliere Kerk en de universele Kerk, in een oprechte *communio (koinonia)* met de herders en het *magisterium*, in het engagement om missionair te worden en daarbij elk op zich zelf terugbuigen en elke ideologische uitbuiting te voorkomen. En de bisschoppensynode heeft verklaard: "Aangezien elke Kerk gemeenschap (*koinonia*) is, zijn de nieuwe kerkelijke basisgemeenschappen een authentieke uitdrukking van die *communio (koinonia)* en een middel om een steeds diepere gemeenschap (*koinonia*) op te bouwen. Daarmee zijn zij een reden tot grote hoop voor het leven van de Kerk."²⁴

In bovenstaand citaat komt het begrip van *koinonia* veelvuldig en in meerdere vertalingen naar voren. Het oorspronkelijke woord voor kerkelijke gemeenschap is juist '*koinonia*', dat bij een gebrek aan enkele adequate synoniemen in de levende Europese talen vaak met de latijnse term '*communio*' wordt vertaald, maar ook vaak met 'eenheid', daarmee de gezamenlijkheid en gemeenschappelijkheid in Christus verwoordend. In die zin is de nieuwe parochie als 'gemeenschap van gemeenschappen' ook altijd een nieuwe 'eenheid van gemeenschappen', die zich tot die ecclesiale eenheid in Christus laten verenigen en laat voortbrengen door het centrale 'symbool' van de Eucharistie. Basisniveau van die ecclesiale eenheid is en blijft nu de parochie, dus ook de nieuwe parochie zoals die door fusies wordt nagestreefd.²⁵

Pastoraal besluit: gebed voor de parochievernieuwing

Randvoorwaarde 8: gebed voor de parochievernieuwing en om small Christian communities in de parochie.

Aangezien de parochievernieuwing een transformatieproces is waarin we als gelovigen de gaven van God nodig hebben om onze menselijke talenten vruchtbaar te maken voor zijn Rijk, dienen we ook het Woord van de Heer te beleven: 'Wanneer twee van u eensgezind op aarde iets vragen – het moge zijn wat het wil – zullen zij het verkrijgen van mijn Vader die in de hemel is' (Matteüs 18,19). Ons wordt dus gevraagd om te bidden dat we de gaven van God mogen ontvangen die ons bereid maken én in staat stellen om te doen wat voor menigeeen naar menselijke maatstaven onze krachten te boven gaat. Daartoe zou, naast de bestaande gebeden die speciaal hiervoor in de verschillende bisdommen zijn gepubliceerd, een aangepaste versie van het beroemde millenniumgebed van Johannes Paulus II tot de Heilige Geest juist kunnen dienen als gebed voor de vorming van nieuwe parochies (vanwege de rijke spirituele en ecclesiologische inhoud).²⁶

Daarom besluit dit hoofdstuk met een gebedssuggestie, naar geloven te gebruiken met allen die samenkomen om hun beste krachten te geven aan de totstandkoming van de parochievernieuwing, die in deze tijden aan ons – niemand uitgezonderd – wordt opgedragen.

Heilige Geest, gast die ons hart verzacht,
ontsluier voor ons de diepe zin van de parochievernieuwing
en maak ons hart bereid om het in geloof te omarmen,
met een hoop die niet tot ontgoocheling leidt,
met een liefde die niets terug verwacht.

Schepper Geest, onnaspeurbare bouwer van het Koninkrijk,
sta de Kerk bij met de kracht van uw heilige gaven,
zodat zij met moed de vorming van de nieuwe parochies ter
hand neemt
om aan de komende generaties
het licht te brengen van de verlossende Woord.

Geest van eenheid, ziel en steun van de Kerk,
geef dat de rijkdom van de charisma's en de diensten
bijdraagt aan de eenheid van het Lichaam van Christus;
laat de leken en de gewijde dienaren
en allen die hun leven aan God hebben toegewijd,
samenwerken bij de opbouw van het ene rijk van God.

AD VEREST (1958 te Eindhoven) is priester van het bisdom 's-Hertogenbosch, pastoor van de parochie Heilig Hart van Jezus te Eindhoven, afgestudeerd in de dogmatische theologie en de godsdienstfilosofie, docent aan de Pastorale Opleidingen van het bisdom 's-Hertogenbosch en lid van de Focolarebeweging.

¹ Pavanello, P., 'La parrocchia nell'attuale Codice di diritto canonico: una normativa in tensione fra la tradizione post-tridentina e un nuovo modello di parrocchia', in: Soravito, L., Bressan, L. (dir.), *Il rinnovamento della parrocchia in una società che cambia*, Padua 2007, 67-87.

² Sengers, E., 'Small Christian communities en gemeente- en geloofsopbouw in de katholieke Kerk. Mogelijkheden en valkuilen bij het vormen en continueren van small Christian Communities.' Lezing tijdens het pastoraal congres, 3 maart 2008 te Helvoirt, 0221 op www.stucom.nl.

³ Jacquinet, E. Réponse, 'Paroisses et nouvelle évangélisation. L'apport des mouvements ecclésiaux et nouvelles communautés' (Actes du IVe Colloque de Rome). Présenté par Jean-Luc Moens, z.p., 2009, p. 143

4 *T.z.p.*, 144.

⁵ *T.z.p.*

⁶ Vgl. Steggerda, M. a.w.

⁷ Sengers, E. t.z.p.

⁸ *T.z.p.*

⁹ Johannes Paulus II, Brief aan het congres voor vertegenwoordigers van bewegingen en gemeenschappen in de Katholieke Kerk (Rome, 27-5-1998), georganiseerd door de Pauselijke Raad voor de Leken; J. Ratzinger, Kerkelijke bewegingen en hun theologische vindplaats. Toespraak aan het congres voor vertegenwoordigers van bewegingen en gemeenschappen in de Katholieke Kerk (Rome, 27-5-1998), georganiseerd door de Pauselijke Raad voor de Leken; Rome, 27-29 Mei 1998, zie www.stucom.nl 0058 en 0059.

¹⁰ Met de uitdrukking 'kerkelijk charisma' en 'modern charisma' doel ik op nieuwe bewegingen en nieuwe kerkelijke gemeenschappen, zoals die in de Kerk zijn opgekomen in de 20^e eeuw en ieder gekenmerkt worden door specifieke van de Geest ontvangen eigenschappen. Zie bijvoorbeeld www.stucom.nl/bewegingen. In dit artikel gebruik ik de term *charisma's* in de zin van christelijke spiritualiteiten die voortgekomen zijn uit een gave van de heilige Geest aan een bepaalde persoon of groep, met het oog op het lenigen van een specifieke geestelijke nood die zich in een bepaalde tijd in het volk van God voordoet. Deze charisma's worden in de katholieke traditie wel

eens de 'kerkelijke charisma's' genoemd. Veelal staan zij aan de wieg van geestelijke stromingen, die in de loop der tijden een kleinere of grotere impact hebben op het kerkelijke leven. Bij mijn gebruik van de term wil ik veronderstellen en insluiten de in het Nieuwe Testament genoemde charisma's die vanaf het begin van de twintigste eeuw weer tot leven zijn gekomen via (wat met een overkoepelende term heet) de Charismatische Vernieuwing.

¹¹ vgl. Verest, A., 'Geroepen tot eenheid: kerkelijke charisma's in een parochie in Eindhoven' (Wegen tot vernieuwing. Praktijkberichten uit gemeente en parochie, aflevering 7) in: *Bulletin voor Charismatische Theologie* 60 (2007), pag. 40-56 (0224 op www.stucom.nl).

¹² vgl. Stoppels, S., 'Te mooi om waar te zijn?' (Reflectie op 'Geroepen tot eenheid') in *Bulletin voor Charismatische Theologie* 60, pag. 53-54.

¹³ vgl. Verest, A. 'Geroepen tot eenheid', 42-43 (par. 2.1 'De pastorale maieuse als weg naar de charisma's').

¹⁴ vgl. Johannes Paulus II, 'Ai partecipanti a un ritiro spirituale per sacerdoti organizzato da 'Comminione e Liberazione'', in: AAS 78(1986), 254-257.

¹⁵ Johannes Paulus II, Milleniumgebed., a.w.

¹⁶ vgl. Gerosa, L. Les normes canoniques de la Paroisse, obstacle ou appui pour la mission de l'Église? Exposé introductif; in: a.w. 146-162.

¹⁷ Christifideles laici (1988), nr. 26. Nederlandse vertaling in Kerkelijke documentatie, februari 1989.

¹⁸ Redemptoris missio (1990), nr. 51; vgl. Jacquinet, E. a.w., 143./ Nederlandse vertaling in Kerkelijke documentatie, februari 1991.

¹⁹ Vgl. de ecclesiologie van de wijlen bisschop van Aken, Klaus Hemmerle, *Gemeinschaft als Bild Gottes, Beiträge zur Ekklesiologie*, Ausgewählte Schriften, Band 5, Freiburg-Basel-Wien 1996 en dezelfde, *Pilgerndes Gottesvolk – Geeintes Gottesvolk. Eine Weg-Skizze*, in: Eugen Kleindienst und Georg Schmuttermayer (Hrsg.), *Kirche im Kommen, Festschrift für Bischof Josef Stimpfle*, Frankfurt/M-Berlin, 1991, 349-374; Walter Kasper, *Die communio-Ekklesiologie als Grundlage für die Diözesansynode. Ueberlegungen*

zur ekklesiologischen Leitidee des Zweiten Vatikanischen Konzils, t.z.p., 375-400; van protestante zijde vooral: Stefan Tobler, *Analogia caritatis, Kirche als Geschöpf und Abbild der Trinität*, (Amsterdam) 1994. Opmerkelijk is ook de meer recente bewoording van Wisse: 'Vanuit de relationele ontologie, die aan de basis ligt van de nieuwere triniteitstheologie, wordt het mogelijk de (...) christologie en de ecclesiologie trinitarisch te denken', zie *M. Wisse*, 'De uniciteit en de relationaliteit van de mens. De relevantie van Augustinus voor de hedendaagse theologie', in: *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 60 (2006) 4, 314.

²⁰ *Montan, A.* Réponse; in: *Paroisses et nouvelle évangélisation. L'apport des mouvements ecclésiaux et nouvelles communautés*, a.w., 161-168, in het bijzonder 165.

²¹ *Montan, A.* Réponse; in: a.w. 166 en 167.

²² Vgl. het mission-statement bij de pastoorsinstallatie: *'Deze parochie heeft de roeping om te worden tot ons gemeenschappelijke huis, waarin de talenten en charisma's (d.w.z. de natuurlijke en bovennatuurlijke gaven) van ieder tot leven mogen komen in een nieuwe eenheid en harmonie, afbeelding van de eenheid en verscheidenheid van de heilige Drie-eenheid.'* in: *Verest, A.* a.w. 45.

²³ *Biju-Duval, D.* De la paroisse de chrétienté à la paroisse missionnaire. Exposé introductif, in: *Paroisses et nouvelle évangélisation. L'apport des mouvements ecclésiaux et nouvelles communautés*, a.w. 169-192

²⁴ *Johannes Paulus II*, encycliek *Redemptoris missio* (1990), 51.

²⁵ Zie voor het hedendaagse parochiemodel (waarin men zich richt op de noden van de tijd met pastorale teams, met pastorale dienstcentra en met kerkelijke basis- of kerngemeenschappen) naar het nieuwe directorium voor pastorale bedieningen van 2003, almede voor het eucharistisch en missionair aspect van de parochie en voor de medewerking van lekgelovigen aan de priesterlijke bediening, in: *Montan, A., in:* a.w. 164.

²⁶ vgl. *Johannes Paulus II*, *Millenniumgebed*, a.w., strofe 1, 3 en 5.

Kees van Vliet

Communio, charisma en zending

Over het theologisch fundament van de
small Christian communities

Inleiding

Dit boek heeft het karakter van een handreiking. Het wil pastores en vrijwilligers instrumenten aanbieden om op methodische wijze *small Christian communities* in de parochie te introduceren. Tevens wil het parochiebesturen inzicht geven in wat er met de parochie gebeurt, als de parochie beleidsmatig met *small Christian communities* gaat werken. In dit 'praktische boek' mag echter een hoofdstuk over theologische achtergronden van *small Christian communities* niet ontbreken.

Theologie heeft immers een dienende rol, ook met betrekking tot plaats en taak van *small Christian communities*. Een klassieke omschrijving van theologie luidt: *theologia est fides quaerens intellectum* (theologie is het geloof dat op zoek is naar inzicht). Gelovigen willen immers hun geloof, voor zover mogelijk, begrijpen. Voor ons boek over *small Christian communities* betekent dit dat de theoloog vooral de volgende drie vragen stelt:

- Hoe kan een lid van een *small Christian community* zelf begrijpen wat een *small Christian community* is en waar het bij de *small Christian community* om gaat?
- Hoe kan een lid van een *small Christian community* aan anderen uitleggen wat de bedoeling van een *small Christian community* is?
- Hoe kan men uitgaande van een juist inzicht in *small Christian communities* bij het werken ermee verkeerde vormgevingen, eenzijdigheden en dwaalwegen voorkomen?

Een systematisch-theoloog vraagt dus naar het theologisch fundament van *small Christian communities*. Hij probeert zo een bijdrage te leveren aan het vruchtbaar worden van *small Christian communities* voor zowel de afzonderlijke deelnemers ervan als voor de Kerk als geheel.

Theologische omschrijving en theologische kenmerken van de *small Christian communities*

Drie theologische begrippen nemen een centrale plaats in bij het nadenken over de *small Christian communities*. Het zijn de begrippen *communio* (gemeenschap), *charisma* (Geestesgave) en *missio* (zending). Voordat deze begrippen uitgediept gaan worden, is het belangrijk de vraag te stellen wat onder een *small Christian community* wordt verstaan. We gaan daarbij uit van de omschrijving van *small Christian communities* zoals deze voorkomt in de bisschoppelijke brief 'Kerk, Eucharistie en Priesterschap' uit juni 2008, met dien verstande dat we die omschrijving aanvullen en nader preciseren. We lezen in die brief:

'De zogenaamde *small christian communities* die voor een deel gerelateerd zijn aan de nieuwe kerkelijke bewegingen vormen eveneens een waardevol instrument in het kader van een verlevendiging van de parochiegemeenschappen. *Small christian communities* kunnen worden omschreven als "kleine groepen (8-15 mensen) die op een of andere manier een binding hebben met de R.-K. Kerk en die regelmatig (eens per 1 à 2 weken of in blokken van bijeenkomsten) bij elkaar komen om te bidden en het geloof met elkaar te delen."¹ Deze manieren van *faith-sharing* kunnen bij de onontkoombare schaalvergroting zorgen voor de eveneens vaak gewenste schaalverkleining en/of schaalverfijning.'²

Vitalisering van parochies

Deze bisschoppelijke brief vormt de kritische reactie van de Nederlandse bisschoppen op de publicatie door de Nederlandse dominicanen in de herfst van 2007 van hun brochure 'Kerk en Ambt. Onderweg naar een kerk met toekomst.'³ Het genoemde citaat maakt deel uit van een paragraaf over 'Vitalisering van parochies'. De bisschoppen laten in het kort een vijftal mogelijkheden of instrumenten daartoe de revue passeren. Het zijn op de eerste plaats de vele toegewijde vrijwilligers in huidige parochies; vervolgens de verschillende nieuwe kerkelijke bewegingen en manifestaties, zoals de Katholieke Jongerendagen en de Wereldjongerendagen; dan volgt het genoemde citaat over de *small Christian communities*; ten vierde de persoonlijke en gemeenschappelijke geloofsverdieping; en ten slotte de missionaire en diaconale dynamiek.

In dit hoofdstuk willen wij de omschrijving uit de bisschoppelijke brief aanvullen en nader preciseren. Wij verstaan onder *small Christian communities*: kleine groepen van 8 à 15 mensen, die regelmatig (bij-

voorbeeld eens per 1 à 2 weken) samenkomen om te bidden, de Bijbel te lezen en het geloof met elkaar te delen, die leven in verbondenheid met de grotere, eucharistievierende Rooms-katholieke Kerk en die – gesterkt door de ervaring van Kerk in hun kleine gemeenschap – bewust hun steentje proberen bij te dragen aan de opbouw van de Kerk en de samenleving waarvan zij deel uitmaken.

Faith-sharing en life-sharing

Soms wordt in plaats van *small Christian community* ook wel gesproken over '*small Church community*'. Dit is in feite geen belangrijk verschil, want belangrijker dan de naam zijn de kenmerken van de kerkvorm waar het begrip voor staat. In onze omschrijving worden drie karakteristieken genoemd. *Small Christian communities* worden ten eerste gekenmerkt door *faith-sharing* en *life-sharing*. De bovenstaande omschrijving stelt: '*Small Christian Communities* zijn kleine groepen (8-15 mensen) die regelmatig (ongeveer eens per 1 à 2 weken) samenkomen om te bidden, de Bijbel te lezen en het geloof met elkaar te delen.' Het precieze aantal deelnemers en de frequentie zijn in het kader van dit hoofdstuk van secundair belang. Primair is dat men geloof en leven met elkaar deelt, dat men met elkaar bidt, dat men samen de Bijbel leest en erover in gesprek gaat en vervolgens als gelovigen aan de slag gaat. Dit 'geloof-delen' kan bijvoorbeeld met een groep van tien personen die om de twee weken gedurende anderhalf uur, met een min of meer strakke agenda in het huis van een van de deelnemers bijeenkomt. Op deze wijze leert men elkaar kennen, ontstaat er een vertrouwdheid met elkaar en kan men door gezamenlijk gebed en onderling gesprek groeien in geloof en vriendschap. Ja, men ervaart Kerk in het klein, men groeit in vertrouwdheid met de Heer en in vrijmoedigheid om over zijn of haar geloof te spreken. Een ieder kan de ander verrijken met zijn charisma's en ook met kritische vragen. Men kan daarbij stellen dat niemand zo arm is, of hij heeft een ander wel iets te geven, en dat niemand zo rijk is, of hij kan wel iets van een ander goed gebruiken.

Het grotere geheel van de Kerk en de Eucharistie

Het tweede kenmerk van *small Christian communities* zou je hun 'eucharistisch-ecclesiale dimensie' kunnen noemen. Het leven en het geloof van de *small Christian communities* blijven immers niet beperkt tot de eigen kleine groep, maar worden wezenlijk gevoed door en staan in relatie met de eucharistieviering⁴ van een parochie, een bisdom of bijvoorbeeld een klooster. Die relatie is belangrijk. De zondagse vie-

ring van de Eucharistie vormt immers het centrum van het leven van de katholieke geloofsgemeenschappen. Het Tweede Vaticaans Concilie doet de veelzeggende uitspraak dat de Eucharistie 'bron en hoogtepunt is van heel het christelijk leven' (LG 11). De eucharistieviering brengt mensen in hun verscheidenheid in gemeenschap samen. Zij worden er door het Bijbelwoord, de heilige Communie en de kracht van de heilige Geest gesterkt in hun houding van geloof, hoop en liefde. Voor *small Christian communities* impliceert de eucharistisch-ecclesiale dimensie dat zij zich niet mogen afsluiten van de grotere kerkgemeenschap. Voor de afzonderlijke kerkganger die lid is van een *small Christian community*, houdt het in dat hij zich niet beperkt tot de zondagse heilige Mis – en vervolgens over gaat tot de orde van de dag – maar zijn geloof en levenshouding in het kader van de *small Christian community* nader verdiept. Een *small Christian community* kan dus enerzijds dienen als voorbereiding op 'de eucharistieviering met velen' en anderzijds als hulp tot omzetting van het in de eucharistie gevierde in het leven van alle dag.

Je steentje bijdragen aan Kerk en samenleving

Het derde theologische kenmerk van *small Christian communities* is dat de leden ervan hun steentje proberen bij te dragen aan de opbouw van de grotere Kerk waartoe zij behoren en aan een menswaardige samenleving in hun leefomgeving. Het gevierde en beleefde geloof en de ervaren gemeenschap bevatten immers implicaties voor het leven van alledag. Juist door de ervaring van Kerk in hun kleine gemeenschappen en juist door de mogelijkheid praktische voornemens te maken in de *small Christian communities* en deze er later te evalueren, kunnen leden van *small Christian communities* groeien in hun dienstbaarheid aan de Kerk en de wereld om hen heen. Die dienstbaarheid kan concreet worden door bijvoorbeeld deelname aan een parochiële werkgroep, maar ook door bewust zich als christen op te stellen in het beroep dat men uitoefent en/of een bewuste, het offer niet vermijdende inzet in gezin, familie of woonwijk.

Bij alle kenmerken van *small Christian communities* is het van belang te beseffen dat leden van *small Christian communities* allereerst 'gewone gedoopten'⁵ zijn, zoals alle andere gedoopten. Maar om hun christelijk geloof bewuster te beleven, met gelijkgezinden te delen en te verdiepen en in woord en daad bewust als christenen door het leven te gaan, nemen ze deel aan een *small Christian community*. Aldus dragen zij op een eigen wijze bij aan de zending waar de Kerk voor staat.

In de drie volgende paragrafen zal het theologisch fundament van *small Christian communities* aan de hand van de drie begrippen *communio*, *charisma* en *zending* nader uitgewerkt worden.

Communio - de ecclesiologische dimensie van de *small Christian communities*

Small Christian communities zijn kleine geloofsgemeenschappen, die deel uitmaken van de grotere Kerk. Zij hebben dus een ecclesiologisch karakter. Het is voor het begrip hiervan van belang een blik te werpen op de heilige Schrift en op het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). De Kerk heeft haar oorsprong met name in het Paasgebeuren en in de Pinksterervaring. Door de ervaring van het mysterie van de verrijzenis van Jezus Christus en door de ervaring van de uitstorting van de Heilige Geest zijn de eerste leerlingen Jezus beter, ja ten volle gaan begrijpen. Zij bleven na zijn Hemelvaart in zijn naam samenkomen, gingen Hem als de Christus en de verrezen Heer verkondigen en vormden zo kerkgemeenschappen. Het boek Handelingen van de apostelen beschrijft het ontstaan en de snelle groei van de vroegchristelijke Kerk. We lezen er de mooie passage: 'De eerste christenen legden zich ernstig toe op de leer van de apostelen, bleven trouw aan het gemeenschappelijk leven en ijverig in het breken van het brood en in het gebed. (...) Zij loofden God en stonden bij het hele volk in de gunst' (Handelingen 2,42-47). *Small Christian communities* dienen – zoals de gehele Kerk – in continuïteit te staan met de vroegchristelijke geloofsgemeenschappen.

Vaticanum II en de Kerk als 'gemeenschap van gemeenschappen'

De verkondiging van het evangelie, de opbouw van de Kerk en de theologische reflectie op de Kerk is alle eeuwen door verder gegaan. Het Tweede Vaticaans Concilie heeft zich bijzonder uitvoerig met het zelfverstaan van de Kerk beziggehouden.⁶ Kort samengevat ziet het Concilie de Kerk als *communio* (hierover dadelijk meer) en als sacrament van heil. *Lumen gentium* 1 doet de diepe uitspraak: 'In Christus is de Kerk als het ware het sacrament, dat wil zeggen het teken en het instrument, van de innige vereniging met God en van de eenheid van heel het menselijk geslacht.'

Het is leerzaam nu eerst te kijken naar de opbouw van *Lumen gentium*. De eerste vier hoofdstukken (van in het totaal acht) spreken achtereenvolgens over: 1) Het mysteriekarakter van de Kerk; 2) het volk van God, dus over dat wat alle gedoopten gemeenschappelijk hebben;

3) het bisschoppelijke ambt; en 4) de eigen plaats en taak van de leken. Alle vier de hoofdstukken hebben hun weerspiegeling in het leven van de *small Christian communities*. Tot alle vier de hoofdstukken dienen de *small Christian communities* zich te verhouden: zij delen in het mysteriekarakter van de Kerk, zij vormen een vitaal deel van het Volk van God, zij hebben een band met de bisschop en zij geven graag ruimte aan de inbreng van leken.

Het begrip *communio* neemt in het denken *van* en *over* de Kerk sinds het Tweede Vaticaans Concilie een centrale, ja prominente plaats in. *Lumen gentium* 9 leert dat het God heeft behaagd 'de mensen gezamenlijk, zonder enig onderling verband, te heiligen en te redden, maar hen tot een volk te verenigen'. Hier wordt gesteld dat de verwerkelijking van het heil geschiedt door de vorming van een heilsgemeenschap. De joods-christelijke heilsvisie is dus ver verwijderd van een liberale of *new-age*-achtige, individualistische visie op heil. Het heil heeft een communautair karakter. De diepste reden hiervan is dat God zelf gemeenschap is, de volmaakte gemeenschap van Vader, Zoon en Heilige Geest.⁷ Christenen zijn geroepen te leven in verbondenheid met de drie-ene God en met elkaar. Het Volk van God dient 'voor allen en ieder afzonderlijk het zichtbare sacrament te zijn van de heilbrengende eenheid' waarvan Christus het beginsel is (LG 9, 3^e alinea). Vitale *small Christian communities* kunnen werkzame tekenen van heil en gemeenschap zijn. Het denken over Kerk door Vaticanum II wordt getypeerd als een *communio*-ecclesiologie. De Kerk wordt er gezien als een *communio fidelium* (een gemeenschap van afzonderlijke gelovigen) en als een *communio ecclesiarum* (een gemeenschap van kleine gemeenschappen of Kerken). Tot die kleine gemeenschappen behoren vanzelfsprekend ook de *small Christian communities*. Zij geven dus uitdrukking aan de *communio*-gestalte van de Kerk.

Een spiritualiteit van communio

In zijn mooie en programmatische apostolische brief *Novo millennio ineunte* uit het jaar 2001 verbindt paus Johannes Paulus II Gods heilsplan, de diepe wensen in het hart van mensen en het belang van *communio* met elkaar. Deze drie elementen zijn nauw met elkaar verweven. De paus schrijft: 'Willen wij trouw zijn aan Gods plan en ingaan op de diepste verlangens van de wereld, dan is de grote uitdaging waarvoor wij in het voor ons liggende millennium staan, de Kerk te maken tot huis en leerschool van de *communio*.'⁸ Een *small Christian community* kan zo'n huis en leerschool zijn! In de brief van de paus wordt aan

de *communio*-ecclesiologie en ook aan de *communio*-spiritualiteit een grote rol toebedeeld bij de opdracht tot evangelisatie. De paus bepleit de ontwikkeling van een *communio*-spiritualiteit. Hij schrijft: 'Alvorens praktische plannen te maken dienen we een *communio*-spiritualiteit te bevorderen en deze te maken tot het leidend beginsel voor de vorming, overal waar mens en christen wordt geschoold, waar bedienaren van het altaar, godgewijden en pastorale werkers worden opgeleid, waar gezinnen en gemeenschappen worden opgebouwd' (nr. 43). Met verwijzingen naar het mysterie van de Drie-eenheid en naar een christelijke kijk op medechristenen en andere medemensen wordt die spiritualiteit verder uitgewerkt. De paus vervolgt: 'een belangrijk facet van de *communio* is het bevorderen van associaties in verschillende vorm, de meer traditionele even goed als de nieuwere kerkelijke bewegingen, waaraan de Kerk een nieuwe vitaliteit ontleent die een gave is van God en een ware "lente van de Geest"' (nr. 46). *Small Christian communities* geven uitdrukking aan dit theologische *communio*-denken en zijn uitgelezen plaatsen waar de *communio*-spiritualiteit ingeoeffend kan worden en voorgeleefd dient te worden.

Charisma - de pneumatologische dimensie van de *small Christian communities*⁹

Het leven van de Kerk en het leven van afzonderlijke christenen zijn niet mogelijk zonder de voortdurende werkzaamheid van de heilige Geest. Weliswaar werkt de heilige Geest in het leven van de gedoopten, maar zijn zij zich hiervan wel voldoende bewust? Openen christenen zich wel voldoende voor een persoonlijke band met de heilige Geest? Het behoort tot de verdiensten van de Charismatische Vernieuwing dat opnieuw aandacht gevraagd is voor de heilige Geest.

De gaven van de Geest en de vrucht van de Geest

De verschillende nieuwe bewegingen en kerkelijk gemeenschappen schenken in de regel veel aandacht aan charisma's of genadegaven van de Geest in het leven van de christenen. *Small Christian communities* die uit deze bewegingen inspiratie ontvangen, doen dat eveneens. Tot hun geliefde Bijbelteksten behoren passages als: 'De geestelijke gaven die wij bezitten, verschillen naar de bijzondere genade die ieder van ons is geschonken. Hebt gij de gave van de profetie ontvangen, gebruik die in overeenstemming met het geloof. Hebt gij de gave van dienst of lering ontvangen, legt u dan toe op dienstbetoon of onderricht. Wie een opwek-

kend woord heeft, moet anderen bemoedigen. Wie iets heeft uit te delen, schenke het weg met mildheid. Als ge leiding geeft, doet het met ijver; als ge barmhartigheid bewijst, doe het met blijmoedigheid' (Romeinen 12,6-8). Er wordt wel eens gedacht dat charisma's alleen betrekking hebben op buitengewone gaven, maar de geciteerde woorden van Paulus laten zien dat dat niet juist is. De buitengewone gaven kunnen bedoeld zijn – vgl. de charisma's van stichters van ordes en congregaties –, maar in de regel worden met charisma's gewone gaven bedoeld, die iedere gedoopte ontvangen heeft. De leden van *small Christian communities* proberen – als het goed is – deze gaven te koesteren en er bewust uit te leven. Ze proberen als door de Geest vernieuwde mensen door het leven te gaan. Zij zijn er zich van bewust dat in de kerkgemeenschap allen hun eigen charisma's, hun eigen gaven hebben ontvangen. De Heilige Geest heeft hun deze geschonken om te gebruiken ten dienste van het grotere geheel, tot opbouw van de Kerk. Zoals een menselijk lichaam uit vele ledematen bestaat, zo – aldus de apostel Paulus – hebben alle gelovigen hun eigen gaven ontvangen ten bate van de ene geloofsgemeenschap (vergelijk 1 Korintiërs 12,12-31; Romeinen 12,3-8).

Als we ons meer bewust worden van de pneumatologische dimensie van de *small Christian communities*, dan kan dat werken als een katalysator voor het bewustzijn van de rol van de heilige Geest in heel de Kerk en bij de viering van de zeven sacramenten. In de Bijbel komt – naast de metaforen 'volk van God' en 'Lichaam van Christus' voor de Kerk – ook het beeld 'Tempel van de heilige Geest' voor. Paulus spreekt op deze wijze over de geloofsgemeenschap in 1 Korintiërs 3,16v en 2 Korintiërs 6,16. Met het oog op de nieuwe belangstelling voor de heilige Geest in de 20^e eeuw hoeft het niet te verbazen dat ook Vaticanum II de Kerk 'Tempel van de Heilige Geest' noemt (LG 17; AG 7; PO 1).

De Geest wil de Kerk voortdurend vernieuwen. Met verwijzing naar Irenaeus van Lyon schrijft het concilie: 'Door de kracht van het evangelie maakt de heilige Geest de Kerk steeds weer jong en vernieuwt Hij haar voortdurend en brengt haar naar de volkomen vereniging met haar Bruidegom' (LG 4).

De betekenis van de heilige Geest voor de sacramenten moge blijken uit de *epiclese*, het gebed bij de viering van elk van de zeven sacramenten, waarin speciaal om de komst en de werkzaamheid van de heilige Geest wordt gebeden.

Paulus spreekt in zijn brief aan de Galaten over de vrucht van de Geest. Hij noemt de volgende kenmerken van deze vrucht: liefde, vreugde, vrede, geduld, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtheid en

ingetogenheid (Galaten 5,22). Het is te hopen dat alle bewust levende christenen deze vrucht voortbrengen. Wanneer *small Christian communities* deze vrucht voortbrengen, kan dat gezien worden als een teken van echtheid, en zal dat het vertrouwen bij 'gewone gelovigen' in *small Christian communities* doen groeien.

Het institutionele principe en het charismatische principe

In een beroemd geworden toespraak uit 1998 vraagt de toenmalige kardinaal J. Ratzinger naar de theologische plaats in de Kerk van de nieuwe kerkelijke bewegingen.¹⁰ Hij hield deze lezing voor het congres van bewegingen en gemeenschappen in de Katholieke Kerk, dat in mei 1998 te Rome georganiseerd werd door de Pauselijke Raad voor de Leken. Ratzinger onderscheidt enerzijds de blijvende basisvorm van het kerkelijke leven, waarin zich de continuïteit van haar historische structuur uitdrukt. Men zou dit het institutionele principe kunnen noemen. De blijvende basisvorm gaat terug op de incarnatie van het Woord en de uitzending van de apostelen. Bisschoppen en priesters, bisdommen en parochies, kerkelijk recht en organisatie behoren hiertoe. Anderzijds onderscheidt de spreker nieuwe impulsen van de heilige Geest die de basisvorm steeds weer levend en nieuw maken. Men zou dit het charismatische principe kunnen noemen. De nieuwe kerkelijke bewegingen van onze dagen en het monnikendom en de bedelordes van vroeger behoren hiertoe. Omdat de vernieuwing zelden helemaal zonder pijn of wrijving gebeurt, vraagt Ratzinger zich af hoe men de plaats van de nieuwe bewegingen in de continuïteit van de kerkelijke ordening juist kan bepalen. In het kader van dit artikel kunnen tot de 'nieuwe bewegingen' zowel de *small Christian communities* vanuit die bewegingen, als mutatis mutandis ook de *small Christian communities* die vanuit de parochies worden opgezet, gerekend worden, want de charismatische dimensie is eigen aan elke *small Christian community*. In het kader van dit artikel is het niet nodig de gehele lezing van Ratzinger te bespreken. We kunnen volstaan met de volgende les: beide principes¹¹ zijn voor de Kerk levensnoodzakelijk! Het institutionele en het charismatische principe mogen niet tegen elkaar uitgespeeld worden, maar hebben elkaar nodig en kunnen van elkaar leren.

Bisdommen hebben *small Christian communities* nodig, omdat zij vernieuwing brengen en vaak bestaan uit begeesterde mensen. Anderzijds hebben *small Christian communities* bisdommen nodig om eenzijdige accenten en ongeduld te overwinnen of te corrigeren. Ratzinger besluit met een woord van dankbaarheid:

*'Dankbaarheid, dat de heilige Geest ook vandaag nog heel duidelijk aan het werk is in de Kerk en haar nieuwe gaven schenkt, waardoor ze de vreugde van haar jeugd op een nieuwe wijze leeft (Psalm 42,4 Vulgaat). Dankbaarheid voor de vele mensen – jong en oud – die ingaan op de roep van de Geest en zonder omkijken vol vreugde in dienst van het evangelie treden. Dankbaarheid om de bisschoppen, die zich openstellen voor de nieuwe wegen en hun ruimte geven in hun lokale Kerken, geduldig met hen worstelen om hun eenzijdigheden te overwinnen en ze naar hun ware gestalte leiden.'*¹²

Zending - de missionaire dimensie van de *small Christian communities*

Alle gedoopten hebben een taak. Ambtsdragers, religieuzen en leken, zij dragen ieder hun steentje bij aan de opbouw van de Kerk en aan de sociale zending van de geloofsgemeenschap. Het decreet over het lekenapostolaat van Vaticanum II doet de belangrijke uitspraak: 'Er is in de Kerk verscheidenheid van bediening, maar eenheid van zending' (AA 2). Het begrip 'zending' is voor de Kerk en dus ook voor de *small Christian communities* een belangrijk begrip.

Jezus wist zich gezonden en zendt zijn leerlingen

De categorie zending (*missio*) neemt in het christelijke heilsbestel een centrale plaats in. Kort samengevat kan men zeggen dat Jezus zich gezonden wist door zijn hemelse Vader en dat Hij zijn leerlingen uitzendt om zijn heilswerk in de kracht van de heilige Geest voort te zetten. We kennen de evangeliepassages: 'Van God ben Ik uitgegaan en van Godswege ben Ik hier. Neen, Ik ben niet uit mijzelf gekomen, maar Hij heeft Mij gezonden' (Johannes 8,42) en 'Vader, (...) zij [de leerlingen van Jezus [KvV]] hebben naar waarheid erkend dat Ik van U ben uitgegaan, en zij hebben geloofd dat Gij Mij hebt gezonden. (...) Zoals Gij Mij in de wereld gezonden hebt, zo zend Ik hen in de wereld, en omwille van hen wijd Ik Mij aan U' (Johannes 17,1.8.18v). Deze passages geven een inzicht in het diepe zendingsbewustzijn van de historische Jezus zelf. Evangelieplaatsen als: 'Vrede zij u. Zoals de Vader mij gezonden heeft, zo zend Ik u' (Johannes 20,21) en 'Gaat dus en maakt alle volkeren tot mijn leerlingen en doopt hen in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest en leert hun te onderhouden alles wat Ik u bevolen heb' (Matteüs 28,19v; vgl. Marcus 16,15), spreken over de uitzending van

de leerlingen door de verrezen Christus. De Twaalf en hun opvolgers kunnen Paulus als het ware nazeggen wanneer hij schrijft: 'Wee mij, als ik het evangelie niet verkondig!' (1 Korintiërs 9,16). Op overtuigende wijze leert Vaticanum II dat iedere gedoopte, ieder lid van het Volk van God, belast is met de evangelisatie en de heilszending van de Kerk. Het concilie stelt in het decreet over de missieactiviteit van de Kerk:

'In het tegenwoordige wereldbestel, waaruit een nieuwe situatie voor de mensheid ontstaat, wordt de Kerk, het zout van de aarde en het licht van de wereld, dringender geroepen om ieder scheepsel te verlossen en te vernieuwen, opdat alles in Christus hersteld wordt en de mensen in Hem één gezin en één volk van God vormen' (AG 1).

De zending van small Christian communities

De vervulling van het grote ideaal van Vaticanum II begint in het klein, o.a. bij de pastorale en sociale zending van *small Christian communities* en van de afzonderlijke leden ervan. *Small Christian communities* kunnen bij de opbouw van de Kerk in een seculiere cultuur een grote rol vervullen. Zij kunnen beschouwd worden als katalysatoren van de door paus Johannes Paulus II in zijn apostolische brief *Novo Millennio Ineunte* bepleite nieuwe civilisatie van de liefde.¹³ Op basis van hun band met Christus en gesterkt door onder meer het doopsel en het vormsel leveren de leken hun eigen bijdrage aan de opbouw van het Rijk Gods. Het 4^e hoofdstuk van *Lumen gentium* over de leken en het decreet over het lekenapostolaat werken deze waardigheid en opdracht van de leken uitvoerig uit. Concreet krijgt die inzet van leken gestalte in deelname aan de vier kerntaken van de Kerk, te weten catechese, liturgie, diaconie en gemeenschapsopbouw. Juist door hun deelname aan het leven van *small Christian communities* kunnen leken – evenals gewijde ambt dragers en religieuzen die lid zijn van een *small Christian community* – groeien in hun zending en gesterkt worden bij hun inzet voor het Rijk Gods. Op basis van het institutionele en het charismatische principe wordt van leken en ambtsdaggers onderling respect en een goede samenwerking verwacht. LG 37 doet de bemoedigende en hoopvolle uitspraak: 'Van die vertrouwelijke omgang tussen leken en herders is voor de Kerk zeer veel goeds te verwachten.'

Tot besluit: Het gewone en het bijzondere van *small Christian communities*¹⁴

Leden van *small Christian communities* zijn theologisch gezien gewone gelovigen. Het enige bijzondere bij hen is dat zij het gewone op bijzondere wijze willen beleven en doen. Alle christenen zijn immers geroepen tot navolging van Christus. Leden van *small Christian communities* proberen de Heer op een bewuste en consequente wijze na te volgen. Voor de gehele Kerk geldt dat de begrippen *communio*, charisma en zending centrale begrippen zijn, die de identiteit van de Kerk bepalen. Door het eigen karakter van *small Christian communities*, door hun *faith-sharing*, *Bible-sharing* en *life-sharing*, door de grote regelmaat van samenkomen en het onderling bespreken van 'wat ga ik de komende weken met mijn geloof doen?', zijn *small Christian communities* in staat om aan de begrippen *communio*, charisma en zending bewust een eigen inhoud te geven. In het hart van de *small Christian communities* staat de persoonlijke ontmoeting van de leden ervan met Christus. In het evangelie van Johannes lezen we over de diepgaande ontmoeting van twee leerlingen van Johannes de Doper met Jezus (Johannes 1,35-42). Hun aanvankelijke nieuwsgierigheid verandert hierdoor in een bereidheid tot radicale navolging van de Heer. Wellicht herkennen leden van de *small Christian communities* zich in het door de evangelist geschetste tafereel. Ook in onze cultuur met veel klatergoud kunnen christenen in een werkelijke ontmoeting met de Heer, in de ervaring van Gods liefde voor hen persoonlijk, de roeping ervaren om Hem op een bijzondere wijze na te volgen en om zijn liefde en de waarden van het evangelie door te geven aan tijdgenoten. Deze tijdgenoten zijn soms naarstig op zoek naar zingeving. Leden van *small Christian communities* kunnen – vanuit hun persoonlijke en gemeenschappelijke band met Christus – op een bijzondere wijze meewerken aan de komst van het Rijk Gods.

We hebben gezien dat de heilshistorisch centrale begrippen *communio*, charisma en zending de identiteit van de *small Christian communities* bepalen. *Small Christian communities* hebben dus een stevig theologisch fundament. Zij staan in het hart van de christelijke heilsorde en van de Kerk. Zij kunnen bij de opbouw van de Kerk in een seculiere cultuur een grote rol vervullen. Zij kunnen bijdragen aan een vitalisering van parochies en bisdommen. Inzet voor *small Christian communities* vraagt veel tijd en toewijding van alle betrokkenen, maar goed functionerende *small Christian communities* kunnen beschouwd worden als katalysatoren van de door paus Johannes Paulus II in zijn apostolische brief *Novo Millennio Ineunte* (nr. 49v) bepleite nieuwe civilisatie van de liefde.

DR. C.T.M. VAN VLIET (Kees, geb. 1955) is priester en kanunnik van het Bisdom Rotterdam. Hij is docent systematische theologie aan de Fontys Hogeschool in Utrecht en aan het priesterseminarie in Vogelenzang. Promoveerde in 1993 in Tübingen, Duitsland. Publiceert o.a. over ecclesiologie en Vaticanum II. In 2001 verscheen van hem 'Kerk met twee ogen. Een katholieke ecclesiologie', Kok Kampen, 254 pag. Van 2003 tot 2011 was hij pastoor te Voorhout. Vanaf september 2011 is hij lid van het pastorale team van de Nicolaasparochie in Zoetermeer.

¹ De bisschoppen hebben deze definitie ontleend aan het Kaski-rapport nr. 540. *Als een druppel in het water. Small Christian Communities en soortgelijke vormen van kerkelijke participatie in de R.-K. Kerk*, Nijmegen 2005 (0170 op www.stucom.nl), pag. 5.

² Bisschoppen van Nederland, *Kerk, Eucharistie en Priesterschap*, Bisschoppelijke Brieven, Utrecht 2008, pag. 13 [De brief is ook gepubliceerd in de Engelse taal].

³ Nederlandse dominicanen, *Kerk en Ambt. Onderweg naar een kerk met toekomst*, Nijmegen 2007.

⁴ Ook niet-katholieken kunnen aan *small Christian communities* deelnemen. Dit kan een aantal praktische vragen oproepen. Het is niet nodig deze hier te behandelen. We beperken ons ertoe te verwijzen naar het volgende artikel: C.T.M. van Vliet, 'Eucharistiegemeenschap en kerkgemeenschap. De oecumenische discussie over eucharistie en avondmaal', in: *Internationaal Katholiek Tijdschrift Communio*, 31 (2006) 396-412; = 0325 op www.stucom.nl.

⁵ Ter aanvulling: ook geloofsleerlingen en doopleerlingen kunnen aan *small Christian communities* deelnemen. *Small Christian communities* kunnen voor hen een goede bedding zijn waarin ze zich het geloof kunnen eigen maken, waarin ze het leren verbinden met het dagelijks leven en waarin ze via persoonlijke relaties ingroeien in de geloofsgemeenschap.

⁶ Zie hiervoor het boek: C.T.M. van Vliet, *Kerk met twee ogen. Een katholieke ecclesiologie*, Kampen 2001 (met name de hoofdstukken 2, 4 en 5).

⁷ Voor verdieping van de Triniteitstheologie, vgl.: T. Merrigan, Chr. Moonen, Kr. Struys (red.), *Triniteit - een kruis erover? Nieuwe perspectieven op een oeroude christelijke doctrine*, Halewijn, Antwerpen 2006.

⁸ Johannes Paulus II, *Apostolische brief 'Novo millennio ineunte'*, Een twee een, Kerkelijke documentatie, mei 2001, nr. 43. Ook te vinden als document 0020 op www.stucom.nl.

⁹ 'Pneumatologie' is het gebied van de theologie dat zich richt op de bestudering van het wezen, de werkzaamheid e.d. van de Heilige Geest. 'Pneumatologisch' is het daarmee corresponderende bijvoeglijke naamwoord.

¹⁰ Kardinaal J. Ratzinger, 'Kerkelijke bewegingen en hun theologische vindplaats', in: *Communio* 23 (1998) 457 - 476. Ook op www.stucom.nl, document 0058. Uitgaande van de Duitse versie van de lezing stel ik vast dat in de Nederlandse titel 'vindplaats' met 'plaats' (nl. plaats in het geheel van de Kerk) vertaald had moeten worden.

¹¹ In plaats van 'twee principes' wordt ook wel gesproken over twee dimensies of profielen. De begrippen die gebruikt worden om het ermee bedoelde uit te drukken, liggen niet geheel vast.

¹² Ratzinger, *Kerkelijke bewegingen en hun theologische vindplaats*, 475v.

¹³ Vgl. NMI nr. 49v; Avondwake op 27 juli 2002 tijdens de Wereldjongerendagen te Toronto.

¹⁴ Voor een verdere verdieping, vgl. Chr. Hennecke (red.), *Kleine Christliche Gemeinschaften verstehen. Ein Weg, Kirche mit den Menschen zu sein*, Würzburg 2009 [verslagboek van een internationaal congres in Duitsland]; C.T.M. van Vliet, *De nauwe band tussen Vaticanum II en de Small Christian Communities. Ecclesiologische overwegingen en criteria bij een hoopvolle ontwikkeling*, in: *Communio* 33 (2008) 470-480; B.J. Lee / M.A. Cowan, *Gathered and Sent. The Mission of Small Church Communities Today*, New York 2003.

René Hornikx

Kleine groepen van vitaal belang voor parochievernieuwing en -ontwikkeling

In kleine groepen ontmoeten¹ mensen elkaar. Ontmoeten is een belangrijke voorwaarde om in gesprek te gaan en te leren. Als één groep in een parochie leert, leert en vernieuwt de gehele parochie zich. Daarom is geloofsverdieping een voorwaarde voor parochievernieuwing.

In deze bijdrage kijken we naar de geschiedenis om duidelijk te maken dat terugkeren naar de bron, om ons hieraan te laven, belangrijk is om een parochie bij de tijd te houden. Doorheen deze zoektocht vinden we antwoord op enkele praktische vragen: Wie neemt initiatief? Hoe leren we gelovig leven op het ritme van God? Hoe belangrijk is de kleine groep in de parochie? Heeft de kleine groep invloed op de vernieuwing in de parochie, als ze goed is ingebed in de structuur van de parochie? Hoe houden we in de kleine groep evenwicht tussen 'comfort' en 'challenge'? Hoe verhoudt de kleine groep zich ten opzichte van de grote parochie? Hoe voornaam is leiding? Kleine groep als crisismanager?

God neemt het initiatief uit bewogenheid om ons

*Uw woord is een lamp voor mijn voet,
een licht op mijn pad. (Psalm 119,105)*

Parochieontwikkeling begint bij het Woord van God. Zijn Woord spoort ons aan, zet ons in beweging en wijst de weg naar bevrijding. God trekt altijd met ons mee: over bergen van geluk en door dalen van tegenslagen. Hij hoort en ziet onze vreugde en vooral onze ellende (vergelijk Exodus 3,7).

In de psalmen leren we God kennen als een en al 'bewogenheid', als een weg van bewogenheid om mensen. God nodigt ons uit om individueel, als kleine groep en als parochie² deze weg telkens weer te gaan.

Cyclisch proces van zes stappen

De weg van God met ons, waartoe we worden uitgenodigd, is een weg die verloopt in een cyclisch proces.³ Als we eigenmachtig uit dit proces stappen, vallen we uit Gods genade. Deze weg bestaat uit zes stappen. Het begin van de weg is steeds het biddend *uitroepen van de Naam in nood (1)*. Zoals een klein kind in nood roept om zijn moeder. Het uitroepen van de naam van God *werkt naar twee kanten (2)*: het nabij zijn van God (heil bewerken) en het ver weg houden van onheil. Maar de eigenlijke werking, het hart van de weg van bewogenheid, is dat door het aanroepen van de Naam *God aanwezig komt (3)*. Als de mens of een gemeenschap God nabij weet, wijkt de nood en worden we *weerbaar (4)*. Zo kan er weerstand geboden worden aan onrecht en geweld. Maar we moeten blijven beseffen en weten dat we kwetsbaar zijn. Door de weerbaarheid wordt ons ruimte geopend naar vrijheid en *bevrijding (5)*. Als we eenmaal leven in vrijheid, zijn we geneigd te vergeten wie ons tot hier heeft gebracht. Als we *erkennen en herkennen dat God (6)* ons tot hier heeft gebracht, loopt de weg cyclisch verder. God wil door ons erkend worden. Als we denken zelf tot hier te zijn gekomen, zijn we eigenmachtig en vallen we uit Gods genade. De weg loopt dan dood. Gods weg van bewogenheid herkennen we bij mensen en in gemeenschappen. Het initiatief ligt bij God die bewogen was, is en blijft voor mens en gemeenschap. God blijft ons zoeken en wil met ons spreken 'zoals een mens tot een ander mens spreekt' (Exodus 33,11). Dat gelovigen zich opnieuw laten raken door de naam van de Enige, wordt duidelijk in een periode van ballingschap.

Kleine groepen in ballingschap

We kennen het verhaal van Gods volk in ballingschap (Babylonische ballingschap, 589 vóór Christus). Onvrijwillig weggevoerd uit hun land, stam, geloof en familie, leven de ballingen in een vreemd land met andere goden. Ze voelen zich door iedereen verlaten en vergeten hun traditie. In uiterste nood, als de ballingen niet meer weten waar ze het zoeken moeten, stamelen ze de naam van de Enige. Met de Naam op hun lippen herinneren ze zich de oude verhalen. Ze halen oude verhalen op en gaan leven en wonen in die verhalen. Deze verhalen vormen een spiegel voor hen zelf in ballingschap en een venster naar hun nieuwe toekomst. Er ontstaat in ballingschap een nieuwe geloofscultuur, een nieuwe kleine geloofsgemeenschap.⁴

De volgende elementen dragen bij aan het ontstaan van die nieuwe geloofscultuur:

- De gemeenschap staat centraal (Psalm 119). Door met elkaar in gesprek te gaan vinden ballingen wat hen met elkaar verbindt.
- Deze gemeenschap wordt een leerkring (Psalm 119) die vanuit de oude verhalen leert wat God met haar voorheeft.
- Er ontstaat een nieuw type leider, die leraar is en de oude verhalen kent (Nehemia 8; Ezra 7,6-11).
- Kenmerkend voor deze nieuwe gemeenschappen is hun geloof in God die scheppend aanwezig is in hun midden (Psalm 74,12-17; Jesaja 45,1-8).
- Vanuit hun samenleven leren ze een nieuw sociaal-religieus gedrag (Psalm 40,7-10; Jesaja 58) waardoor ze zich onderscheiden van de omringende volkeren.

Dit model van de kleine gemeenschap zou wel eens behulpzaam kunnen zijn in onze tijd. In onze veranderde en veranderende samenleving krijgen geloofsgemeenschappen steeds meer trekken van gemeenschappen in verdrukking, in ballingschap. Geloofsgemeenschappen zijn vandaag op zoek naar hun eigen identiteit tussen 'comfort' en 'challenge'.⁵

God begint telkens opnieuw zijn geschiedenis met een enkeling

In crisisperiodes roept God één persoon om tot een volk te worden, Gods volk. Parochieontwikkeling begint bij iedere gelovige afzonderlijk die zich door God aangesproken weet, want we weten uit verhalen uit het Oude of Eerste Testament dat God een individu roept om gemeenschap te worden. God roept Abraham (de stamvader van ons geloven) weg te trekken uit zijn land, zijn stam en zijn familie en God belooft Abraham dat hij een groot volk zal worden (Genesis 12,1-9). En Abraham ging. Ook vandaag wordt iedereen door God geroepen weg te trekken uit onvrijheid en knechting op weg naar het land van belofte waar vreedzaam voedsel wordt gegeten: melk en honing. Hiervoor hoeft geen boom gekapt te worden en geen dier gedood.

Na Abraham worden vele anderen geroepen: Isaak en Jacob die samen met Abraham de stamvaders van ons geloof worden genoemd. Mozes wordt geroepen, rechters, koningen en profeten worden geroepen. Soms worden mensen tot twee maal toe geroepen zoals Jona. Allen krijgen ze van God de opdracht Gods volk te worden of Gods volk op-

nieuw te verzamelen. En als het hen niet geheel lukt, zoals de profeet Elia, dan stuurt de Enige hem terug te gaan naar de plaats waar hij eens goed was begonnen en vandaar opnieuw zijn weg te gaan tot waar hij gekomen was en dan verder te trekken.

Als enkeling, te midden van een opdringerige samenleving, is het niet eenvoudig gelovig staande te blijven. Steun van geestverwanten helpt om overeind te blijven en Gods roepen te blijven horen en volgen.

Drie relatievormen om het gelovig vol te houden

In deze lijn van geroepenen (Abraham, Isaak, Jacob, Mozes, en vele anderen) begint het verhaal van Jezus die op onnavolgbare wijze gedaan heeft wat God van Hem vroeg: er-zijn-voor-iedereen. Iedereen bevrijden uit onderdrukking. In de verhalen over Jezus ontdekken we drie relatievormen die nodig zijn om als gelovige staande te blijven en niet te vallen uit Gods bewogenheid om ons.

a. De individuele relatie van iemand tot God

*De Heer sprak persoonlijk met Mozes,
zoals een mens met een ander mens spreekt. (Exodus 33,11)*

De individuele relatie of verhouding van de enkeling tot God, Jezus Christus of de Blijde Boodschap van Jezus. Het verhaal van veel gelovigen begint bij hun zoeken naar de bron die hun leven voedt. Die bron is voor mij God, zoals God zich bekend maakte aan Mozes: 'IK ZAL ER ZIJN' (Exodus 3,14). In sommige vertalingen weergegeven met: 'Ik zal er zijn voor jou/jullie'.

In de Bijbel zien we dergelijke individuele ontmoetingen: bij de roeping van profeten (bijvoorbeeld Jona 1,1-16), bij Paulus (Handelingen 9,1-22), de tollenaar Zacheüs (Lucas 19,1-10), de blinde Bartimeüs (Marcus 10,46-52) en nog zoveel anderen.

We kunnen deze relaties ook 'de geheimvolle omgang met God' noemen (Psalm 25,14). In het dagelijkse leven van gelovigen zien we uitingen van deze relatie in het gebed van de enkeling, in de verwondering over de natuur, in het binnenlopen van een kerkgebouw of het opsteken van een devotiekaars in een Mariakapel. Er is een verlangen om in vrede te leven in het land van belofte en een verlangen te leven naar de wil van God. Dit verlangen drijft mensen voort.

*b. De kleine groep en deel uitmaken van een kleine groep
Want waar twee of drie mensen in mijn naam samen zijn,
ben Ik in hun midden. (Matteüs 18,20)*

De kleine groep is de groep waarvan Matteüs spreekt: twee of drie. Twee of drie, die hun verlangens delen, zich de opdracht van God willen toe-eigenen. God beter willen leren kennen (dit is een relatie aangaan met God). Zoals verliefde mensen helemaal in de ban zijn van die éne ander, zo zouden wij ook met hart en ziel op zoek moeten blijven naar God. Wie blijft zoeken naar God, wordt ook door God opgezocht. Er is sprake van dialoog en wederkerigheid. Om de relatie met God verder uit te diepen en gestalte te laten krijgen in eigen leven hebben we bondgenoten nodig. Het vormen van een kleine groep 'geestverwanten'. In het Nieuwe Testament gaat het voornamelijk om de kleine kring van leerlingen rond Jezus. De kleine groep die de individuele relatie met God wil verdiepen.

In de parochie kunnen we denken aan allerlei werkgroepen en groepen die voorbereidende activiteiten verrichten. We kunnen ook denken aan de leergroepen (Bijbelgroepen, gespreksgroepen) die er in de parochie zijn.

In de kleine groepen kunnen mensen spreken van mens tot mens. Ze betekenen iets voor elkaar, hebben invloed op elkaar. In een sfeer van vertrouwen worden verhalen uit het leven verteld en verbonden of verweven met verhalen uit de Schrift. Deze correlatiehermeneutiek helpt leden van kleine groepen zin te geven aan hun leven en wekt ook het verlangen mee te werken aan het Rijk van God. Een Rijk dat van een andere orde is dan de wereld waarin we leven. In deze kleine groepen komen mensen tot verdieping van hun eigen geloven en leren ze hun eigen geloven uitspreken in nieuwe taal. Maar ook krijgen oude en soms versleten woorden nieuwe zeggingskracht. Via woord en wederwoord worden oude woorden opnieuw geproefd en worden verhalen van vandaag gelegd op een eerbiedwaardige traditie. Uit dit proces filtert zich een nieuwe taal en ontstaat er een nieuw sociaal-religieus gedrag.

Gelovigen die in kleine groepen een nieuwe geloofstaal hebben geleerd, voelen zich sterker in werkgroepen in de parochie en in de samenleving om over hun geloven te spreken (= getuigenis afleggen). Op de kleine groep, zoals hier beschreven en bedoeld, zijn de kenmerken die we eerder ontdekt hebben in ballingschap in mindere of meerdere mate van toepassing.

De kracht van kleine groepen ligt in het vermogen om nieuw perspectief aan te reiken. Dat nieuwe perspectief geeft ruimte, nieuwe hoop en wekt het verlangen om verder te gaan.

Vanaf het beginnende christendom strijden *inspiratie* en *organisatie* om voorrang. Het Emmaüsverhaal (Lucas 24,13-35) laat zien dat inspiratie aan de vormgeving van de parochie vooraf gaat. In dit verhaal gaan twee leerlingen van Jezus ontgoocheld de verkeerde kant op: terug naar hun oude bestaan. Onderweg kunnen ze niet blijven zwijgen over alles wat Jezus voor hen heeft betekend. Ze vertellen, Jezus loopt met hen mee, ze merken het niet. Het duurt lang, voordat de twee tot inzicht komen. Via levende herinneringen aan Jezus en levende relatie met Jezus in het breken van brood komen ze tot het besef wie Jezus voor hen is. 'Brandde ons hart niet...' (vers 32). Jezus stond op in hun hart. Jezus heeft de beide leerlingen geen blauwdruk gegeven van een Kerk die ze vervolgens slechts hoefden uit te voeren. Zoals Jezus opstond in hun hart, zo wordt Kerk geboren vanuit de levende relatie met de opgestane Heer. In zijn tweede boek, de Handelingen van de Apostelen, beschrijft Lucas de eerste christelijke gemeenschappen in Jeruzalem, levend vanuit de levende herinnering aan Jezus Christus. De eerste christelijke gemeenschappen zijn ontstaan vanuit de inspiratie die van Jezus uitging. Naar hun voorbeeld kunnen wij ons vandaag opnieuw laten inspireren door levende herinneringen en een levende relatie met Jezus Christus, zodat we als parochie gist kunnen zijn in de samenleving.

Er zijn werkgroepen in parochies die hun bijeenkomsten beginnen met een kort moment van bezinning en geloofsgesprek. Dit gesprek kunnen werkgroepsleden met elkaar voeren aan de hand van het evangelie van de komende zondag (dit doen werkgroepen in de parochie te Geldrop) of met behulp van een gebed, kort verhaal, lied of symbool (zoals in werkgroepen in de parochie te Valkenswaard). Deze 'meditatieve dialoog' heeft een verdiepende werking voor iedereen, het schept openheid om te luisteren naar elkaar (groepsbinding) en heeft een uitstraling in het nemen van besluiten met betrekking tot ieders taak.

c. De grote of massabijeenkomsten

Hier kunnen we denken aan de vieringen in het weekend waar zich veel mensen verzamelen. In deze meestal 'massale' bijeenkomsten zijn *face-to-face* relaties nauwelijks mogelijk. We kunnen ook denken aan

parochiefeesten, bijeenkomsten in regionale of landelijk kerkelijk verband, lezingen en conferenties.

In de Schrift kunnen we denken aan onder andere de verhalen over de broodvermenigvuldiging (Lucas 9,10-17) en het samenkomen in de tempel (Handelingen 2,46). En op wereldschaal zijn de Wereldjongerendagen een goed voorbeeld.

Deze bijeenkomsten zijn nodig, omdat daar de individuele gelovige en de kleine groepen in gesprek kunnen gaan met andere gelovigen. Hierdoor voelen en weten ze dat ze deel uitmaken van een veel grotere beweging, van de beweging van God met ons, van de beweging van de volgelingen van de Weg (Handelingen 9,2). Het is tevens een toets van het eigen geloof en een mogelijkheid voor geloofsuitwisseling en geloofsverdieping. Grote bijeenkomsten kunnen werken als blikverruiming.

Deze drie relaties hebben we als gelovige nodig om te groeien in ons geloof. Ik ben van mening dat we de kleine groep in het recente verleden van de Rooms-katholieke Kerk hebben verwaarloosd. Veel energie is uitgegaan naar de massabijeenkomsten. Deze bijeenkomsten hadden succes. Maar aan dat succes, zo lijkt het, zou de parochie nu wel eens ten onder kunnen gaan.

Inspiratie is de motor ...

'Inspiratie' is de motor, zo bleek ook uit het Emmaüsverhaal, voor het ontstaan van een parochie. Vanuit de inspiratie die van Jezus uitging, heeft zich een parochiestructuur ontwikkeld die zich in de loop der tijd steeds weer heeft aangepast aan veranderende omstandigheden en aan het verstaan van wat Jezus voor ons vandaag betekent.

*... voor twee typen parochie*⁶

Het woord 'parochie' is afgeleid van het Griekse *par oikia*. In het Oud-Grieks betekent *paroikia*: datgene wat langs het huis ligt. Dat wijst op het braakliggende terrein, net buiten de bebouwde kom van enkele families, met landerijen, boomgaarden, stallen en de verblijven van het personeel (slaven in de oudheid) en hun gezinnen. Dit terrein kon ook gebruikt worden door rondtrekkende reizigers en vreemdelingen. Dat roept herinneringen op van het trekken dat eigen is aan het volk van God. Het roept ook de perspectieven op van de dialectiek van 'vreemd' en 'eigen'. Parochie heeft blijkbaar iets te maken met vreemdeling-

schap. ‘Vreemdelingen mag u niet slecht behandelen. U weet zelf hoe een vreemdeling zich voelt, omdat u ook als vreemdeling in Egypte gewoond hebt’ (Exodus 23,9). Parochianen hebben aandacht voor de ‘vreemdeling’ en zijn zoekend onderweg naar het Rijk der Hemelen (vergelijk Matteüs 13).

Dat een parochie gekoppeld is aan een bepaald grondgebied en een pastoor als hoofd heeft, dat begint zich te ontwikkelen vanaf de 4^e eeuw en is een regeling in het kerkelijk recht sinds het concilie van Trente (1545-1563).

In de geschiedenis van de Kerk na de eerste eeuwen komen grosso modo twee typen parochies naar voren: de kleine overzichtelijke geloofsgemeenschap (vergelijkbaar met de huiskerk in het Nieuwe Testament) en de territoriale parochie (die we vandaag nog kennen).

Het eerste type legt meer nadruk op de inspiratie die uitgaat van Jezus’ ‘leer met gezag’ (Marcus 1,27). De eerste volgelingen komen samen rond de boodschap van Jezus, die ze samen proberen te verstaan in de context waarin ze leven. Vervolgens passen ze de zich eigengemaakte boodschap toe door om te zien naar de minsten uit hun midden en daarbuiten (vergelijk Handelingen 2,41-47; 4,32-35). De eerste gemeenschapsvorming laat een spiritualiteit zien die buitenstaanders aanduiden als ‘kijk eens hoe ze van elkaar houden’. Deze prille gemeenschapsvorming (*koinonia*) heeft werfkracht. De kleine gemeenschappen groeien. De context waaruit de gelovigen – die zich aansluiten – komen, is steeds anders. Dit vraagt om voortdurende aanpassing en voortdurend opnieuw verstaan van de boodschap in de nieuwe context. Dit laatste vraagt om enige leiding en organisatie (vergelijk Handelingen 6,1-4).

Uit deze korte schets kunnen we enkele stappen onderkennen van de groeiende gemeenschap: (1) de inspiratie die van Jezus uitgaat; (2) de inspiratiegemeenschap; (3) activiteiten en (4) organisatie en structuren. Op de eerste plaats is er de *inspiratie die van Jezus uitgaat*. Rond die inspiratie van Jezus verzamelt zich op de tweede plaats een groep mensen: de *inspiratiegemeenschap*. Zo vormt zich de eerste kleine geloofsgemeenschap die aaneengesloten was en ervoor zorgde dat in haar midden niemand noodlijdend was. Het enthousiasme kan en wil deze beweging van Jezus niet voor zichzelf houden. Ze willen wat hen inspireert en raakt doorgeven aan anderen. Hieruit ontstaan *activiteiten*. De eerste activiteiten die de eerste christenen uitvoeren, zijn het verkondigen van de Blijde Boodschap en zorg om mensen die arm zijn aan mens-zijn. De snel groeiende gemeente in Jeruzalem heeft al spoedig

behoefte aan een minimale vorm van *organisatie en structuren*.

Als deze vier elementen in evenwicht zijn, zo blijkt uit onderzoek⁷, kunnen gemeenschappen een bloeiperiode doormaken. Als de ontwikkeling van een gemeenschap een neerwaartse beweging begint te maken, is de neergang tegen te gaan door aandacht te schenken aan de inspiratie (identiteit of visie van de parochie). Met andere woorden: door terug te gaan naar waar men goed begonnen was, bij de Bron.

Na de eerste drie eeuwen, en versneld door de kerkvrede van keizer Constantijn (313 na Chr.), krijgt de organisatie de overhand. Vanaf die tijd zal de territoriale parochie het overheersende kerktype blijven tot in onze dagen. Dit type parochie is de eeuwen door gevoed door de bezieling van kleine groepen. Vooral de kloosterlingen hebben hiertoe bijgedragen, maar ook lekenbewegingen die op regelmatige momenten in de geschiedenis ontstaan als aanvulling op de te eenzijdige nadruk die de Kerk in die periode legt op de structurele en organisatorische kant van Kerk-zijn. Kleine groepen zijn steeds weer teruggedgaan naar de oorspronkelijke inspiratie van Jezus (en naar het voorbeeld in Handelingen 2,41-47; 4,32-35) om het 'schip van de Kerk' op evangelische koers te houden.

We leren hieruit dat christelijke geloofsbeleving niet zonder structuren kan. En telkens weer – zo leert de geschiedenis – zijn de inspiratie en de geestkracht die van Jezus uitgingen, de motor voor de vormgeving van de Kerk in een bepaald tijdsgewricht.⁸

Twee typen met eigen kenmerken

De twee typen parochie (de kleine gemeenschap en de territoriale parochie) hebben elk hun eigen kenmerken. Zonder volledig te zijn noem ik enkele voorname kenmerken van de twee parochievormen.

De *kleine geloofsgemeenschap* ontwikkelt zich vooral in een stedelijk milieu, vormt meestal een religieuze tegencultuur in oppositie met de heersende burgerlijke cultuur en heeft directe en overzichtelijke onderlinge relaties. Deze gemeenschappen leggen veel nadruk op de boodschap, streven naar consensus onder de leden en veronderstellen het engagement van allen, waarbij alle kwaliteiten van de leden zoveel mogelijk worden benut. Kijken we naar de kleine groepen in de parochie vandaag dan herkennen wij ook bij hen deze kenmerken.

De *territoriale parochie* komt bij voorkeur tot ontwikkeling op het platteland. Zij vormt geen tegencultuur, maar ondersteunt het sociale leven, en heeft een maatschappelijk integrerende functie. Parochianen komen uit alle lagen van de bevolking, er zijn weinig drempels om lid

te zijn van de parochie en parochianen zijn gehoorzaam en trouw aan de clerus.

In de loop van de geschiedenis zou de territoriale parochie de normale vorm van christelijke geloofsgemeenschap worden, hoewel er steeds pogingen waren (en zijn) om het vroegchristelijke model van de kleine geloofsgemeenschap als alternatief te laten gelden: in de samenlevingsvormen van de religieuze orden en congregaties, in de moderne basisgemeenschappen en in de zogenaamde 'nieuwe bewegingen'.

Niet toevallig, deze twee typen parochie!

Het is geen toeval dat in de loop van de geschiedenis deze twee vormen van christelijke gemeenschapsvorming zijn ontstaan. Zij lijken aan te sluiten bij een sociaalpsychologische wetmatigheid. Sommige mensen hebben behoefte aan gemeenschap, innig contact, broederlijkheid, actief engagement. Zij zullen zich thuis voelen in de kleine, overzichtelijke en geborgenheidschenkende geloofsgemeenschap. Anderen (de grote meerderheid) willen afstand. Zij wensen een religieuze omkadering van hun leven, maar dan in de zin van een soort legitimatie van hun christen-zijn. Aan dit soort houding, die in de hand gewerkt wordt door maatschappelijke structuren, beantwoordt de territoriale parochie.

Als een territoriale parochie vitaal wil blijven, dan heeft ze behoefte aan kleine groepen. Alleen op deze wijze kan de parochie voortdurend gerevitaliseerd worden. Vanuit haar structuur werkt een territoriale parochie eerder passiviteit en consumptie in de hand dan inzet en participatie. Een levendige parochie zal kleine gemeenschappen kennen met een soepele leiding en gedeelde verantwoordelijkheid. Deze verantwoordelijkheid is allereerst nodig om principiële redenen. Alle gedoopten zijn immers niet object, maar subject van de Kerk. Dat blijkt overduidelijk uit *Lumen gentium* (LG). Alles wat daar gezegd wordt over het 'volk Gods', is op dezelfde wijze gericht tot leken, religieuzen, priesters en diakens (LG 30). Wij allen horen door doopsel en vormsel tot het volk Gods. Derhalve heerst hier 'een ware gelijkheid', zoals wij lezen in de Constitutie over de Kerk (LG 32). Wij onderscheiden ons dus niet op het vlak van het christen-zijn. Onze verscheidenheid komt voort uit onze onderscheiden roeping en zending. Ieder is bij zijn naam geroepen, ieder is in de eenmaligheid en onherhaalbaarheid van zijn persoonlijke geschiedenis voor de gemeenschap van het volk Gods verantwoordelijk. Beslissend daarbij is dat de gaven van de enkeling de opbouw van het hele lichaam van Christus dienen (vergelijk 1 Korintiërs 12-14).

Medeverantwoordelijkheid is ook om pragmatische redenen noodzakelijk. Een parochie die op autocratische wijze geleid wordt, komt in tegenspraak met het huidige levensgevoel en moet als een *Fremdkörper* in een democratische maatschappij verschijnen. Zonder medeverantwoordelijkheid is het ook praktisch onmogelijk om medewerking te krijgen. En zonder medewerking is het in deze tijd onmogelijk om een pastoraat te ontwikkelen dat recht doet aan de huidige verscheidenheid. Er wordt terecht op gewezen dat meer verantwoordelijkheid meer betrokkenheid als gevolg heeft, dat het pastoraat veel levensnabijer wordt en dat beslissingen die door een groep ondersteund worden, meer kans hebben te worden uitgevoerd.

Zoeken naar evenwicht

De huidige parochie is vitaal of kan het worden als evenredig aandacht wordt geschonken aan inspiratie en organisatie. Dit kan niet zonder de noodzakelijke leiding. De pastorale beroepskracht is niet de enige meer die leiding geeft in een parochie. Teamwork is belangrijk en creativiteit is gebaat met 'samen'.

De veranderde en veranderende samenleving vraagt veel van de parochie. Veel parochies zijn niet in staat aan beide accenten (inspiratie en organisatie) aandacht te geven. Bij alle reorganisatieprocessen in bisdommen in binnen- en buitenland wordt beleidsmatig aandacht gevraagd voor herbronning en reorganisatie. In de dagelijkse praktijk zien we echter dat de organisatie de overhand neemt op de herbronning. Gelukkig zijn er vaak nog kleine groepen die de parochie op evangelische koers houden. Vandaag zijn deze kleine groepen meer nodig dan in het volkskerkelijke verleden.

Toch moet gezegd dat aan te grote ijver van kleine groepen ook nadelen kunnen klevan. In kleine leergroepen wordt mondigheid en zelfstandigheid in geloven gestimuleerd. We stuiten hier op het zogenaamde 'vormingsdilemma' waarvoor de Duitse theoloog Ernst Lange al in 1980 de aandacht vroeg. Naarmate een parochie haar leden door middel van vorming en toerusting meer stimuleert zelfstandig te geloven en dus een eigen koers te varen, zullen deze leden zich in de regel meer distantiëren.⁹

In mijn model *Spiritualiteit als motor tot vernieuwing*¹⁰ leg ik nadruk op de inhoudelijke verdieping via kleine groepen, vanuit de filosofie dat geloofsverdieping parochieontwikkeling bevordert.¹¹ Maar daartoe dient wat in kleine groepen geleerd wordt, vertaald te worden in be-

leid. Op deze wijze staat de kleine groep niet naast of buiten de parochie, maar maakt ze er zelf deel van uit door van binnenuit de parochie te helpen vitaler te worden en bij de tijd te houden.

Kleine groepen helpen bij vitalisering

Er zijn verschillende mogelijkheden om in de parochie te laten horen wat er in de kleine groep geleerd wordt. De pastor (of het parochiebestuur) kan de kleine groepen regelmatig vragen verslag uit te brengen van wat er in de kleine groepen aan de orde is. Bij het verslag ligt de nadruk niet op de zegeningen van de kleine groepen zelf, maar op de kansen die zij hebben voor de parochie. Wat draagt bij aan het helpen van mensen bij het oplossen van hun materiële, sociale, culturele en geestelijke armoede aan mens-zijn? Wat heeft de kleine groep in dat opzicht geleerd in de afgelopen periode?

Aan de pastor (of iemand van de kleine groep) kan gevraagd worden om – vanuit een ervaring in de groep – in de weekendliturgie een overweging te houden (en/of een getuigenis te geven). Dit kan aansluiten bij de lezingen van die betreffende zondag.

En in de kleine groep kan na enkele bijeenkomsten de vraag gesteld worden welke beleidssuggesties aan het bestuur van de parochie kunnen worden gegeven.¹²

Om tot beleidssuggesties te komen kan gebruik worden gemaakt van de methode: zien-oordelen-handelen.

Met *zien* wordt bedoeld dat men eerst goed moet analyseren hoe het met de parochie gesteld is. Wat loopt niet goed? Wat zou beter kunnen? Vanuit de ervaring 'wat in de kleine groep fijn is en we niet terug zien in de parochie' (contrastervaring), kunnen nieuwe aandachtspunten naar voren komen waar het bestuur of pastoraal team iets mee kan doen.

Met *oordelen* probeert men te kijken achter datgene wat niet goed is. Een oordeel vormen over de achterliggende oorzaak. Hoe komt het dat dit hier gebeurt? Verschillende oorzaken zijn vaak aan te wijzen.

Bij *handelen* stelt zich de vraag: wat moet hier het eerste gebeuren en wat moet het meeste gebeuren?

Het is duidelijk dat het hier gaat om een bewustwordingsproces van waaruit mogelijk suggesties voor beleid kunnen worden geformuleerd. De (bege)leider van de kleine groep heeft als neventaak dit proces vruchtbaar te laten plaatsvinden en te reageren op verzoeken vanuit het pastoraal team of het parochiebestuur.

Met zo'n werkwijze wordt ook voorkomen dat een groepje gelovigen knus een Bijbelverhaal leest, goed afgeschermd van de buitenwereld, met de rug naar de mensen die problemen hebben. Bijbelverhalen zetten altijd aan tot handelen. Want het goed lezen van Bijbelverhalen is altijd een proces van luisteren (*lectio*), overdenken (*meditatio*) en gebed (*oratio*). En het is nu juist dit gebed dat nooit vroom kan klinken, maar tot handelen uitnodigt.

Leiding en kleine groepen

Voor de (bege)leider van een kleine groep liggen er zowel taken in de kleine groep als naar het grotere geheel van de parochie. Van haar/hem mag worden verwacht dat zij/hij probeert inzicht te krijgen in de concrete situatie waarin de parochie zich bevindt. Het dient iemand te zijn met een gave van luisteren om te verstaan waarover de deelnemers aan de kleine groep wakker liggen. Mensen komen niet gauw met hun eigen sores. Daarvoor is er in een groep vertrouwen nodig. Aan een vertrouwenwekkende sfeer in een kleine groep moet worden gewerkt. Hoe groter het onderlinge vertrouwen, hoe meer kans er is dat de deelnemers hun 'ziel omkeren' en hun zwakke plekken tonen. Met elkaar in dialoog gaan wil zeggen dat we elkaar willen ontmoeten, bij elkaar thuis willen komen als bij onszelf.

De begeleider moet ook, zoals de leider in de ballingentijd van het volk Gods, verhalen uit het verleden kennen. Vooral verhalen die vandaag perspectief geven, tot bevrijding oproepen en verlangen wekken. Hij moet kunnen elementariseren: die verhalen uit de Schrift kennen waaraan mensen vandaag zin ontlennen. Maar elementariseren op zich is onvoldoende. Zij/hij moet ook beschikken over de gave om verhalen te ontstollen of te helpen ontstollen. Dit wil zeggen verhalen vloeibaar maken zodanig dat mensen kunnen wonen in deze verhalen en er zich in thuis kunnen voelen als in een veilig huis. Het is ook aan de begeleider om verbindingen te leggen naar de grotere geloofsgemeenschap.

Kleine groepen hebben structurele bedding nodig

Als kleine groepen in de parochie een bijdrage willen leveren aan de ontwikkeling en vitalisering van de parochie, zodanig dat de parochie groeit in kwalitatief en kwantitatief opzicht, dan is het nodig dat kleine groepen een structurele plaats krijgen in de parochie en dat er vanuit de leidinggevende organen van de parochie (pastoresteam en bestuur)

aandacht uitgaat naar de kleine groepen. In elke willekeurige parochie zijn er kleine groepen (werkgroepen, geloofsgroepen en/of tijdelijke leergroepen).

Werkgroepen hebben een taak die buiten de groep ligt. Als eerste gaat vanuit de werkgroep aandacht uit naar het zo goed mogelijk vervullen van de taak die ze in opdracht van het bestuur op zich hebben genomen. Als de werkgroep naast haar taak nog tijd wil vrijmaken voor een 'geloofsgesprek'¹³ en geloofsverdieping, dan is hiervoor steeds stimulering en ondersteuning nodig. Die ondersteuning kan gegeven worden door een pastor of door iemand van de pastoraatsgroep of het bestuur. Van wezenlijk belang is het dan dat in het team van pastorale beroepskrachten (c.q. pastoraatsgroep of bestuur) aandacht is voor de geloofsontwikkeling van de werkgroepen en dat het team (c.q. pastoraatsgroep of bestuur) zelf ook aan geloofsverdieping doet door middel van bijvoorbeeld het geloofsgesprek.

Voor tijdelijke leergroepen (bijvoorbeeld een Bijbelgroep) en meer permanente geloofsgroepen of verdiepingsgroepen (bijvoorbeeld Gelovenu-groepen) geldt hetzelfde als voor werkgroepen. Er is wel een wezenlijk verschil met werkgroepen. In zogenaamde leergroepen staan het leren of de geloofsverdieping en dus de deelnemers centraal en niet hun bijdrage aan de vitalisering van de parochie. Als deze groepen een min of meer structurele bijdrage willen leveren aan parochieontwikkeling, dan zal de leiding van de parochie hierover goede afspraken moeten maken met deze groepen.

Er zijn ook speciale programma's om kleine groepen te laten ontstaan (zie het laatste hoofdstuk van dit boek) en modellen¹⁴ die speciaal gebruikt worden in kleine groepen om de parochie te vitaliseren. Maar ook hier geldt dat er vanuit de leiding voor gewaakt moet worden om te voorkomen dat deze groepen afglijden tot zwerfstenen in het parochiële landschap, daar waar men ze wil inzetten als bouwstenen voor parochieontwikkeling.

Ten slotte...

De kleine groep¹⁵ is dé methode om een parochie bij de tijd te houden, omdat de kleine groep de beste garanties heeft om leven en geloven met elkaar te verbinden (= correlatiehermeneutiek) tot een sociaal-religieus gedrag. De wijze waarop in een kleine groep omgegaan wordt met de zwakste schakel, laat de kracht zien van de kleine groep. Het is juist die (volgehouden) kracht, die uitnodigend werkt en een geloofsgemeen-

schap van binnenuit en van onderop tot vernieuwing uitnodigt. Als van een kleine groep in de parochie wordt gezegd 'kijk hoe ze van elkaar houden en met elkaar omgaan', is zij op de goede weg.

RENÉ H.J. HORNIKX (1948, Ophoven, België) studeerde filosofie en theologie aan de Katholieke Universiteit te Leuven en specialiseerde zich aan de Katholieke Universiteit Nijmegen in kerkelijk opbouwwerk. Hij begon zijn loopbaan als pastoraal werker in Veldhoven en was veertien jaar stafmedewerker voor kerkopbouw in het bisdom 's-Hertogenbosch. Momenteel werkt hij als pastoraal werker in de Pastorale Eenheid Valkenswaard. Hij schreef een tiental boeken over kerkopbouw en spiritualiteit.

¹ Ontmoeten vindt plaats als moeten even niet meer hoeft, als alle dwang wegvalt, er geen verplichtingen meer zijn en niets hoeft te worden gepresteerd. Mensen die elkaar echt ontmoeten, moeten niets. Dan kan men elkaar zien zoals hij of zij werkelijk is. Men mag thuis komen bij de ander zoals men bij zichzelf thuis komt. Waar dat kan en mag, komt er beweging. Waar mensen elkaar ontmoeten, wordt iets nieuws geboren: vreugde, vrede, hoop, een nieuwe droom: Gods droom.

² Ik gebruik overwegend het woord parochie. In plaats van parochie kan ook gemeente gelezen worden.

³ Waaijman, K, *Psalmen om het uitroepen van de Naam. Verklaring van een bijbelgedeelte*, Kok, Kampen 1991, blz. 7-14.

Hornikx, R., *Werken aan gemeenschap*, Kok, Kampen 2004, blz. 27-29.

⁴ Hornikx, R., *Werken aan gemeenschap*. Kok, Kampen 2004, blz. 33-40.

⁵ Ook in de cultuurcrisis in onze tijd kan de metafoer ballingschap wellicht uitkomst bieden. Wij leven in een geweldige smeltkroes waarin alle waarden en normen, leefpatronen en codes worden afgebroken. De nieuwe (geloofs) cultuur is nog niet geboren. We constateren een identiteitscrisis in onze parochie en staan voor de uitdaging de diepste intenties van het christendom te vertalen in een ontkerstende cultuur. Gevestigde religieuze kaders verliezen aan betekenis. We leven in een soort vacuüm met vragen als: Waarop oriënteer ik mij? Waar vind ik een antwoord op mijn levensvragen?

⁶ Ik steun hier op een inleiding die em. prof. Ernest Henau heeft gehouden voor een bijeenkomst van Europese parochies in juli 1991 te Leuven.

⁷ Hostie, R., *Leven en dood van de religieuze instituten: psychosociologische benadering*, Emmaüs, Brugge, 1972.

⁸ In een brief uit de 2^e eeuw van een onbekende aan Diognetes wordt de roeping van de christenen in de wereld als volgt omschreven: 'De christenen passen zich aan, aan de plaatselijke gebruiken voor wat kleding, voedsel en levensinrichting betreft. Maar zij beleven buitengewone wetten en hebben een paradoxale wijze van leven... Wat de ziel is in het lichaam, zijn de christenen in de wereld. De ziel is verspreid in alle lichaamsdelen, zoals de christenen in de steden van de wereld. De ziel woont in het lichaam, en toch behoort zij niet tot het lichaam, zoals de christenen in de wereld wonen en toch niet tot de wereld behoren...'

⁹ Lange, E., *Sprachschule für die Freiheit. Bildung als Problem und Funktion der Kirche*, Kaiser, München 1980, blz. 159-200.

¹⁰ Hornikx, R., *Spiritualiteit als motor tot vernieuwing. Een model voor parochie en gemeente*, Kok, Kampen 2003.

¹¹ Zie ook Hornikx, R., Roest, de, H., en Stoppels, S., Geloofsopbouw en kerkopbouw. Vier methoden belicht, in: *Praktische theologie*, jrg. 32, nr. 2, 2005.

¹² De beleidssuggesties helpen de parochie vitaler te worden. Dus het gaat om adviezen die helder zijn en haalbaar.

¹³ Voor een uitvoerige beschrijving van het geloofsgesprek, wijze van invoering, verloop en voorwaarden verwijzen we naar: Hornikx, R., *Het geloofsgesprek*, Kok, Kampen 2003.

¹⁴ Zo'n model is o.a. Hornikx, R., *Spiritualiteit als motor tot vernieuwing*, Kok, Kampen 2002. Het Rottenburger Modell is ook zo'n model, opgezet om parochievernieuwing te realiseren: Fischer, M., *Zukunftoffene Gemeindeentwicklung. Das Rottenburger Modell auf dem pastoraltheologischen Prüfstand*, Matthias-Grünewold-Verlag, Mainz 1999. We kunnen ook het Renew-project noemen waarmee in het bisdom Roermond wordt gewerkt.

¹⁵ Werkgroepen zijn groepen in de parochie die een taak op zich hebben genomen iets te doen voor anderen in of buiten de parochie. Het gaat in deze werkgroepen om inhoudelijke taken. Ze worden ook wel projectgroepen genoemd (koren, liturgiegroep, bestuur, diaconiegroep). Dit in tegenstelling tot doegroepen, die voornamelijk enkelvoudige taken verrichten (kerk schoon houden, parochieblad rondbrengen). Als deze werkgroepen naast hun taak, die buiten de werkgroep zelf ligt, tijd uittrekken voor persoonlijke verdieping, spreken we van kleine groep of *small Christian community*. De persoonlijke verdieping kan op enkele manieren plaats vinden: een geloofsgesprek, gebedsmoment of bezinningsdag. Tijdelijke leergroepen zijn groepen die gevormd wordt voor een serie leerbijeenkomsten (bijvoorbeeld voor een Bijbelcursus). De nadruk ligt hier heel sterk op de deelnemers. Zij willen voor zichzelf leren aan Bijbelverhalen en van en aan de andere deelnemers. Impliciet draagt wat de deelnemers 'leren' bij aan vitalisering met de parochie, door wat ze uitdragen in een werkgroep waar ze lid van zijn of door persoonlijk apostolaat. Permanente en semipermanente groepen komen elke week of eens in de veertien dagen bijeen. Ze hebben zowel een doel naar binnen als naar buiten. Naar binnen als verdieping van eigen geloven. Naar buiten om een bijdrage te leveren aan de vitalisering van de parochie. Hier kunnen we o.a. denken aan het Renewproject in het bisdom Roermond, Spiritualiteit als motor tot vernieuwing, Geloven Nu, Alpha-cursus, Rottenburger modell.

Wilfried Hagemann

Hoe kunnen wij de gaven van de Geest in de ander ontdekken, stimuleren en begeleiden?¹

Dringende taak: de gemeenschap opnieuw opbouwen

Voor mij was het een grote belevenis te mogen deelnemen aan het nationaal congres van geestelijke gemeenschappen in Nederland.² De omvang van dit land heeft het voordeel dat er naar elkaar geluisterd kan worden, dat gemeenschappen en bewegingen elkaar kennen en zich afvragen hoe ze elkaar wederzijds kunnen bevruchten. Dit viel me op toen ik kennis nam van het mij toebedachte thema: 'Hoe kan ik parochianen bewust maken van hun ontvangen gaven en van hun roeping en zending? Hoe kan ik hen stimuleren om hun gaven te ontwikkelen, om hun charisma's en spiritualiteit ten dienste van medeparochianen te stellen?'

Omdat de klassieke structuren van de volkskerk langzaam verdwijnen en we ons in toenemende mate omgeven zien door mensen zonder de traditionele kerkelijke inbedding – ouders en school zorgden vroeger voor de geloofsoverdracht – komt er naast de bekende basisdiensten van de priester: liturgie, catechese, diaconie/caritas nog een vierde dimensie bij die gemeenschapsopbouw heet. Hoe kan ik mensen die openstaan voor God en een christelijke levensstijl, tot een gemeenschap vormen. In deze zin heb ik als seminariepresident 'mijn' seminaristen gevormd.

God is aan het werk

Als priesters moeten wij de parochiegemeenschap niet 'maken'. In de loop van de laatste jaren ben ik tot een nieuwe zekerheid gekomen. God is solidair met zijn schepping en met de mensen. Hij neemt steeds weer het initiatief om met ons te zijn en ons met onze problemen niet alleen te laten. Is het niet zijn Geest die de mensen wereldwijd heeft bewogen

om de slachtoffers van de aardbeving op Haïti bij te staan? Hebben de mijnwerkers in Chili die meer dan 70 dagen onder de grond waren opgesloten, niet hun vertrouwen gesteld op God en werden daarin niet teleurgesteld? Was dit niet een fantastische mediahype die de wereld rondging?

Ik ken mensen die zich ook vandaag laten roepen. Daarbij denk ik aan de vele mensen die zich beschikbaar stellen voor het vrijwilligerswerk, zoals artsen zonder grenzen en medewerkers die zich inzetten bij catastrofes of in hospitia. En er zijn steeds meer personen die levende kerk zijn op de plaats waar ze wonen en werken.

Ik ken een verpleegkundige die begreep dat ze stervende mensen alleen dan echt kan helpen, als ze met hen bidt zoals een van haar collega's dat deed. Omdat ze zelf geen godsdienstige opvoeding had gekregen, heeft ze zich laten dopen.

Ik herinner me de dood van een vrouw met kanker, die geen 'officiële band' met de Kerk had, maar tijdens haar ziekte- en stervensproces een geweldig geloof heeft laten zien.

Ik denk met bewondering aan mensen, met name vrouwen, die zich niet schamen om van deur tot deur te gaan om geld in te zamelen voor de Caritas. Ze zijn niet bang om afgewezen te worden of van hun geloof te getuigen als daarnaar wordt gevraagd.

Nieuw elan in de Kerk

Met Pinksteren 1998 werden de leden van de nieuwe geestelijke gemeenschappen voor de eerste keer naar Rome uitgenodigd. Deze ontmoeting aan de vooravond van Pinksteren op het St.-Pietersplein blijft onvergetelijk. Bij die gelegenheid heeft de paus de geestelijke gemeenschappen en ordes hun plaats in de Kerk laten zien. Hij maakte onderscheid tussen het institutionele aspect van de Kerk en het charismatische aspect van de Kerk, die allebei wezensnoodzakelijk zijn en niet van elkaar af te leiden. De nieuwe geestelijke gemeenschappen en de ordes (Benedictijnen, Franciscanen, etcetera) behoren tot het charismatische aspect van de Kerk.

De charisma's, de nieuwe werkelijkheden die aan de Kerk zijn geschonken, kunnen een hulp zijn. In onze tijd zijn er onverwacht veel nieuwe geestelijke gemeenschappen ontstaan. Ik mag er enkele noemen uit mijn Duitse context: Focolare, Charismatische Vernieuwing, Gemeenschap

Emmanuel, Schönstatt, de Zusters van het Lam, Katholieke Integrierte Gemeinde, de Gemeenschap van Jeruzalem, Gemeenschap Jesus Caritas, Sant'Egidio, Fazenda-Groepen. In Nederland kent u er zeker nog meer, die hier ook genoemd zouden kunnen worden.

Daarbij zou ik hier niet die tekenen van nieuw geestelijk elan willen vergeten in de evangelisch-lutherse, protestantse en andere Kerken, die in het kader van het 'Samen voor Europa-project' met de katholieke gemeenschappen samenwerken. Ik denk in het bijzonder aan de Bruderschaft des Gemeinsamen Lebens in Ottmaring/Augsburg die samen met Focolare sinds 1968 in een oecumenisch 'stadje' de mogelijkheid biedt aan gemeenten, parochies en individuele personen om zichzelf te vernieuwen. Soortgelijke impulsen gaan wereldwijd uit van o.a. de Taizégemeenschap, die in vele gemeenschappen oecumenische openheid en spiritualiteit brengen.

De charisma's staan in dienst van de Kerk en helpen haar om meer zichzelf te worden. Zo zag Johannes Paulus II dat, en datzelfde zegt ook Benedictus XVI.

God is een God van het begin

Voor mij wordt steeds duidelijk dat de gemeenschap of parochie ontstaat vanuit God. Hij ontwikkelt haar. Hij roept christenen. Hij wekt charisma's op. Hij leidt de gemeente. God is een God van het begin. Hij maakt steeds nieuwe beginmomenten mogelijk. 'In het begin was het Woord...' (Johannes 1; vergelijk Genesis 1). De ontmoeting met de God die spreekt (door de Bijbel, door de gebeurtenissen, door de schepping) brengt iets nieuws op gang. De volgende voorbeelden laten zulke beginmomenten zien.

Ik denk aan Mw. R. uit Zürich die op een voor haar onverklaarbare manier in haar hart voelde dat God haar riep. Ze ging naar de pastoor van haar parochie en stelde zichzelf beschikbaar. Op die manier ontstond de eerste cel van een kleine christelijke gemeenschap. Intussen bestaan er zes groepen met 80 deelnemers.

Het echtpaar Z. werd het natuurlijk middelpunt van een kleine gemeenschap die in mijn kuuroord in de Allgäu (Zuid-Duitsland) spontaan was ontstaan. Steeds meer mensen waren geregeld naar de eucharistieviering gekomen, die ik vierde in een kleine zustercommunity. Na mijn vertrek zorgde het echtpaar voor de 'nieuwe' gemeenschap.

Mw. W. wilde uit teleurstelling de Kerk verlaten. Ze hoorde in haar binnenste iemand zeggen: 'Ga niet weg, huil met mij om mijn Kerk!' Daarna heeft deze echtgenote en moeder van twee kinderen een cursus voor pastoraal assistente gevolgd en ze bouwt nu in voorbeeldige samenwerking met pastoor en kapelaan mee aan de gemeenschap.

In bepaalde noodsituaties begrijpen mensen als het ware spontaan dat ze een taak hebben en ervaren ze iets van een zending. Ze zijn geen heldhaftige, eenzame vechters, maar willen een solide relatie met elkaar. In hun dagelijkse leefomgeving zoeken ze een plaats om bij te tanken, een plek vanwaar ze hun weg kunnen vinden. Bijna spontaan ontstaan op die manier 'huiskerken', die in eerste instantie geen priester nodig hebben, maar wel een Bijbel. En die Bijbel, waarin het woord van God te vinden is, wordt voor hen een 'handboek'.

Op goede gronden en omdat ze zich voor alle mensen verantwoordelijk weet aan wie ze het evangelie moet brengen, houdt de Kerk vast aan de parochiestructuur. Omdat de Kerk zich daardoor altijd met een bepaald territorium verbindt, is het logische gevolg dat christenen een roeping hebben die zich in een bepaalde woonomgeving realiseert. En het is van belang christenen te vinden die bereid zijn zich op lokaal terrein in te zetten. Daarvoor moeten in de naaste omgeving kleine gemeenschappen worden gevormd, waarin de gemeenschappelijke roeping tot christen-zijn wordt beleefd en de talenten die individueel worden ingebracht, kunnen worden gekoesterd en begeleid.

De 'mobiele kerken' en de officiële Kerk

Deze oorspronkelijke ervaring van kerk-zijn, waaraan overeenkomstig Matteüs 18,20 de steeds weer nieuwe tegenwoordigheid van de verzen Christus is beloofd, begint daar waar twee of drie mensen het avontuur met God aangaan.

Chiara Lubich heeft al in 1975 gesproken over 'mobiele kerken', die overal voor het welzijn van de mensen wortel kunnen schieten:

Wat op mij het meest indruk heeft gemaakt, als ik denk aan de tegenwoordigheid van Christus, is dat er maar weinig voor nodig is. Twee of drie zijn voldoende... En waar Hij is, vormt Hij de Kerk, het werk waarvoor Hij op aarde is gekomen. En daarmee heeft Hij in mij een ongelofelijke passie opgewekt om voor Hem wereldwijd duizenden,

zelfs miljoenen Kerken te bouwen, die niet uit steen zijn opgemetseld, maar bestaan uit twee of drie personen die verenigd zijn in zijn naam! (...) En zal op die manier niet Jezus, temidden van deze mobiele Kerken die uit kunnen gaan in de hele wereld, de ziel zijn in de wereld van morgen?

(Loppiano,³ 27-11-1975)

Kardinaal Stanislaus Rylko, de verantwoordelijke voor de pauselijke raad van de leken, heeft in januari 2010 in Rome treffend opgemerkt dat de Kerk een *'nieuwe stijl nodig heeft van samenwerking tussen priesters en leken uit de geestelijke gemeenschappen'*. Hij zei woordelijk:

De priester moet als eerste ervoor openstaan om het nieuwe te zien van deze 'charismatische talenten' en deze kunnen interpreteren. Hij dient zijn oor te luisteren te leggen om te horen wat de Geest vandaag tot de Kerk zegt (vergelijk Apokalyps 2,8). De bewegingen moeten niet beschouwd worden als een 'pastoraal probleem', maar opgevat worden als een grote kans en als een waardevolle bron van vernieuwing voor onze parochies.

Van haar dienaren verwacht de Kerk sensibiliteit, openheid en hartelijke genegenheid tegenover deze nieuwe werkelijkheden, die in het leven van zovele gemeenschappen echte vruchten hebben voortgebracht van bekering, heiligheid en zendingsijver.

Vruchten in de gemeenschappen vanuit de ontmoeting met charisma's

De Kerk ziet in de parochiegemeenschappen een schat die niet mag worden opgegeven. Soms lijken onze parochies uitgeblust en passief. Maar ik zie daarin een slapend leven dat wakker gemaakt wil worden. Daar sluimert een zaad dat een vruchtbare aarde vraagt om te ontkiemen en tot bloei te komen.

Waarom is op dit punt een versterkte samenwerking tussen parochies en geestelijke gemeenschappen zo belangrijk? Ik heb zelf meegemaakt hoe groot de invloed op het leven van de parochie is geweest van het bezoek van parochianen aan bijeenkomsten van geestelijke gemeenschappen.

Pastoor G. reed geregeld met een bus vol parochianen naar een zogenaamde Mariapoli, de zomerbijeenkomst van Focolare. Daarbij ontdekte hij dat 'zijn mensen' daarvoor openstonden en ook welke talenten in hen sluimerden. De atmosfeer op zo'n bijeenkomst had de kracht parochianen te motiveren om zich steeds meer in te zetten in dienst van het evangelie en op allerlei plekken mee te gaan doen.

Pastoor W. organiseerde voor de jongeren van zijn parochie een bezoek bij de Fazenda Gut Neuhof bij Berlijn. Het contact met de ex-drugsverslaafden en hun geestelijk leven was voor de jongeren een 'opsteker' en maakte in hen het verlangen wakker naar contact met God en naar het gaan van een weg met Hem.

Pastoor S. nodigde jongeren van de Gemeenschap Emmanuel uit voor een parochiemissie. Daaruit kwamen enkele huiskringen voort van jongeren en volwassenen.

Pastoor L. bracht zijn parochie tijdens een Romereis naar Trastevere voor het avondgebed met de Sant'Egidio-gemeenschap. Vanuit dit eerste contact ontwikkelden zich eenvoudige sociale activiteiten binnen de parochie. Dat ging samen met een regelmatig avondgebed, dat alleen door leken werd gedragen.

Ruim 35 jaar geleden ondernam ik met mijn toenmalige parochie, waarin ik pas zes maanden werkzaam was, een busreis van 120 km naar de grote stad om daar deel te nemen aan een voorjaarsbijeenkomst van de Focolarebeweging. Sommige parochianen waren nog nooit zo ver van huis geweest. Mobiliteit hoorde niet tot hun levensstijl. Daarna ontstond spontaan een kring van jonge gezinnen die met elkaar hun kerk-zijn wilden beleven, een kring die regelmatig bijeenkwam voor Bijbelgesprekken. Uit deze kring zijn catecheten voortgekomen, leden van een zoekgroep voor zieken en jongeren die zelf weer kindergroepen organiseerden.

Wanneer priesters en geestelijke gemeenschappen samenwerken, ontstaat er een nieuw samenzijn van gelovende en zoekende mensen. Dan komen de talenten van de individuele gelovigen naar voren en worden ze serieus genomen. De parochie ontdekt dat er mensen zijn die iets willen, die ervoor willen gaan en er niet op wachten dat iemand de leiding neemt. Hier zijn ze zelf actief. Hier zien we het fenomeen van de roeping met alle specifieke dynamiek.

De gave des ondersheids van de priester

Als ik als priester gaven en talenten wil ontdekken, moet ik er helemaal bij zijn, bij mezelf en bij de ander. Het is belangrijk de andere persoon lief te hebben, en wel zodanig dat die persoon helemaal zichzelf kan zijn en zelf ontdekt wat hij of zij zou willen geven en ook kan geven. En het is daarbij van belang de vrijheid van de ander te respecteren en niets te willen voorschrijven. Soms is het ook nodig de goedwillende persoon te beschermen tegen overdreven goed-zijn.

Als iemand 'leeg' is, kan het talent van de ander tevoorschijn komen. Leeg zijn betekent open zijn, de ander niet bevoogden, en zeker niet willen inpakken of gebruiken voor eigen doeleinden. Leeg zijn kan ook betekenen de ander vol genegenheid aankijken of begeleiden en op die manier begrijpen wat zijn sterke kanten zijn.

Het kan gebeuren dat iemand echt kwaad wordt, als er onrechtmatige dingen gebeuren, als de menselijke waardigheid wordt aangetast. Een dergelijke boosheid maakt duidelijk dat de betreffende persoon begaafd is met een gevoel voor rechtvaardigheid, menselijke waardigheid, mensenrechten. Daar kan een politiek charisma achter schuilgaan. Het kan zijn dat iemand oplet als er ruzie ontstaat, als zich onenigheid ontwikkelt die misschien escaleert, en die dan ingrijpt.

Mijn vriend Z. was leraar. Hij voelde dat het hem niet onverschillig liet dat de politie geregeld het schoolplein op kwam rijden om kemp-hanen uit elkaar te halen en te bestraffen. Hij maakte een afspraak met een protestantse collega. Hun afspraak had alleen tot doel Jezus in hun midden present te stellen. De rest lieten ze aan Hem over. Met zijn tweeën 'patrouilleerden' ze op het schoolplein samen met een onzichtbare Derde. In dat jaar had de politie weinig te doen.

Het kan zijn dat iemand alert reageert als hij armoede ziet, behoefte, ziekte. Hierachter kan het charisma schuilgaan om de nood van anderen te lenigen in de vorm van sociale hulp of van diaconaal-charitatieve groepen.

Het kan zijn dat iemand een zintuig ontwikkelt om te zien wat anderen mogelijksterwijs tekort komen in hun zoeken naar zingeving en levensvervulling. Misschien gaat daarachter het charisma verborgen voor geloofs- of levenshulp.

Onderscheidingscriteria

God wil niet de moeilijke weg, maar de echte weg. Waar kun je die aan herkennen? Een wegwijzer daarvoor is de eenheid, de eenheid van degenen die de weg gaan en met degenen die een hogere verantwoordelijkheid dragen. Hier geldt een oude regel: beter het minder volmaakte in eenheid dan het volmaakte zonder die eenheid. Alles kan ook beoordeeld worden naar de vraag of het bevorderlijk is voor de tegenwoordigheid van de Heer. De maatstaf is dan de vraag of de beslissing een bepaalde weg te volgen de liefde bevordert, de vrijheid respecteert en de gemeenschap dieper maakt. Parochies zouden zich daarbij ook moeten afvragen of de voorgenomen weg leidt naar de naaste, naar de noodlijdende, de arme.

Aan een vrouw die een apotheek leidde en haar werkkraft soms liever in dienst had gesteld van een parochie, kon ik duidelijk maken dat haar apotheek een zielzorgpost was geworden. De klanten vonden daar niet alleen deskundige raad bij de medicijnen, maar ook een open oor en een meelevend hart.

Een vrouwelijke arts die helemaal in beslag dreigde te worden genomen door haar werk in de praktijk, zag in dat ze in iedere patiënt Jezus kon ontmoeten en op die manier altijd als gelovige bezig was. Vanuit deze opstelling kon ze vele patiënten helpen van hun verslaving af te komen, omdat ze een kracht in zich had die niet van haarzelf kwam.

In mijn parochie mocht ik vele persoonlijke initiatieven van mensen meemaken en begeleiden. Twee meisjes waren naar mij toegekomen met de concrete wens om zich in te zetten voor anderen. Ze hadden het idee gekregen om de zorg voor kinderen aan te bieden voor de tijd dat de moeders hun inkopen moesten doen. Een man had de wens om iets te doen voor ouderen en zieken. Op zijn initiatief ontstond een bezoekdienst waaraan vele andere helpers meededen. Een lerares uit mijn parochie vroeg zich af hoe ze het geloof op school kon brengen. Ze zocht me op en sprak met me over haar zorg. Ik had de indruk dat ze zelf behoefte had haar geloof te verdiepen en tot persoonlijk gebed te komen. Ik stelde haar voor dat ze persoonlijk bij mij zou leren bidden. Ze werd een fantastische catechete voor volwassenen en niet alleen voor de school.

Er zijn allerlei gaven en talenten. En ze zijn niet alleen geestelijk te verstaan. Zulke talenten zijn bijvoorbeeld: auto- en chauffeursdiensten

aanbieden, het eigen huis openstellen voor anderen, professionele ervaring delen (kokkin), vrije tijd ter beschikking stellen, oog hebben voor armen, inzet voor de integratie van buitenlandse medemensen, zieken bezoeken.

Er zijn geestelijke gaven die in de parochies tot nu toe niet speciaal naar voren kwamen, en die de priester kan inzetten voor de ontwikkeling van zijn eigen parochie. Bijvoorbeeld het talent voor gebed, de leiding van Bijbelkringen, de voorbededienst (een goede mogelijkheid voor langdurig zieken), de onderscheiding der geesten, troost brengen, geestelijke begeleiding, profetische zin voor de tekenen des tijds.

De belangrijke rol van de medewerkers

Wanneer een pastoor inziet dat hij niet in zijn eentje klaar kan komen met alle taken voor en in de parochie, zou het een goed idee kunnen zijn uit te zien naar medewerkers en taken te delegeren. Dat kan op allerlei manieren worden gedaan:

- De pastoor ziet bepaalde noden en zoekt mensen die daar iets aan kunnen doen.
- De pastoor ontdekt bij parochianen bijzondere talenten en maakt hen daarop attent.
- De pastoor maakt het mee dat mensen zich met hun talenten aanbieden om te helpen.

De pastoor beschouwt zich in dit proces als medewerker van God. Hij helpt de charisma's te ontdekken en te stimuleren. Hij geeft mensen vertrouwen en laat de charisma's komen. Hij biedt vrijheid, zodat ieder zijn eigen talent kan inbrengen. De geschiedenissen van mijn medewerkers vormen een bont geheel.

Toen ik mijn handen meer dan vol had met het ondersteunen van buitenlandse priesters, omdat die niet alleen bijeenkomsten en bijspijker cursussen nodig hadden, maar concrete aandacht in dagelijkse situaties, kon ik op vrijwillige basis mw. P. inschakelen, een pastoraal assistente met buitenlandse ervaring. Ze is daardoor bovendien zichzelf uitgegroeid en heeft zichzelf opnieuw ontdekt.

Toen de politie me 's nachts uit mijn bed belde, omdat ze een jongen had opgepakt die geheel alleen in het leven stond, kon ik ondanks het nachtelijk uur een gezin met kinderen vinden, dat hem opnam en gedurende meerdere jaren een thuis bood.

De geestelijke begeleiding van de medewerkers

De belangrijkste taak van de pastoor, belangrijker nog dan het toedienen van de sacramenten, is het herkennen en opwekken van charisma's en de begeleiding ervan.

De pastoor zal om deze gaven bidden, omdat hij weet dat de parochie ze nodig heeft. Het is zijn belangrijkste taak mensen met geestelijke gaven te begeleiden. Daarbij komt het erop aan dat de gemeenschappelijke roeping van priesters en leken tot het christen-zijn op de eerste plaats staat. De mensen mogen niet geïnstrumentaliseerd worden. Alles moet in vrijheid gebeuren.

Vaak waren de medechristenen met wie ik als verantwoordelijke van de groep de meeste moeilijkheden had, degenen die over bijzondere talenten en gaven beschikten. Niet altijd lijken ze te passen in de gemeenschap of zich daarnaar te schikken. Er is iets in hen dat hen ertoe wil brengen eigen wegen te gaan. Meestal heb ik ervaren dat, als ik hen steun en stimuleer, zij hun eigen begaafdheden voor de Kerk en de mensen vruchtbaar konden maken.

In veelvuldige gesprekken met andere priesters die mij om geestelijke begeleiding hadden gevraagd, kon ik helpen roepingen tot leven te laten komen, omdat ik hielp specifieke gaven te zien als een persoonlijk, van God komend charisma, en het als zodanig kon stimuleren.

Zo ging een priester naar Parijs en leefde daar zonder salaris als priester⁴ van het werk van zijn handen, omdat hij voelde dat hij wilde zijn zoals iedereen. En juist op die manier vervulde hij een dienst in de zielzorg van onschatbare waarde. Een andere priester vertrok naar Auschwitz en wijdde zijn leven daar aan gebed en verzoening. Weer een andere priester ontplooidde zich in het jeugdwerk en in het werk voor een stadsdeel, omdat hij het talent had netwerken op te bouwen tussen mensen van goede wil en daaraan bezieling te geven. Zijn werk aan een project voor Sarajevo met honderden vrijwillige jongeren in Duitsland en Bosnië-Herzegovina maakte velen enthousiast. Een andere priester liet zijn parochie en zijn vaste inkomen achter zich om in het project van de verslaafdenfarms *Fazenda da Esperanza* te leven van de voorzienigheid van God en een arme onder de armen te zijn.

Plekken voor de pastoor om uit te blazen

Een priester die er wil zijn voor de parochie of voor zijn medebroeders, heeft zelf een gemeenschap en begeleiding nodig. Want hoe zwaar deze

begeleiding van de gaven en het steeds weer vrijlaten is, heb ik zelf in mijn tijd als priester bij Focolare beleefd. Op soortelijke manier als in de gemeenschap van Jesus Caritas komen wij regelmatig bijeen in een kleine, vaste groep van priesters en delen met elkaar het gebed, onze geestelijke ervaringen, ontspanning en ook theologische verdieping.

Vanuit het besef en de ervaring van de nog steeds groeiende belasting van priesters in de zielzorg ontstond in 2008 het idee om een spiritualiteitscentrum voor priesters, seminaristen en diakens⁵ op te richten in het oecumenische stadje Ottmaring in de buurt van Augsburg. We wilden een thuis bieden, een geestelijk thuis, overeenkomstig het charisma van Focolare. Intussen komen priesters, seminaristen, diakens en ook medebroeders van andere Kerken naar ons toe voor verdiepingdagen, voor seminars over gemeenteopbouw, voor het opdoen van een moderne priesterlijke levenscultuur. Uiteindelijk gebeurt hier iets heel eenvoudigs. Zij leven met ons, wij leven met hen, het leven circuleert. Charisma's brengen nieuw leven voort en worden door het leven uitgediept.

WILFRIED HAGEMANN (Duderstadt bij Göttingen, 1938) studeerde aan de Gregoriaanse Universiteit te Rome (1957-1967), promoveerde op Hiëronymus, was spiritueel van de priesteropleiding te Münster (1968-1974), parochiepriester (1974-1986), lid van het Centraal Comité voor Leken in Duitsland, (1986-1996), en is betrokken bij het Focolare sinds 1965. Hij was tot 2004 rector van de priesteropleiding in het bisdom Münster en van 2005 tot 2008 geestelijk begeleider van het vormingscentrum en verantwoordelijk voor de buitenlandse priesters in dat bisdom. In 2009 begon hij in Ottmaring (bij Augsburg) een nieuw Centrum voor spiritualiteit van priesters, diakens en seminaristen met cursussen in spiritualiteit en gemeenschapsvorming.

¹ Vertaling Leo van den Broek. Oorspronkelijke titel: *Wie können die Gaben des Geistes in den Einzelnen entdeckt, gefördert und begleitet werden?* Dr. Hagemann bewerkte de lezing die hij gaf tijdens het Pastoraal Congres 2010 (0308 op www.stucom.nl) tot dit hoofdstuk.

² Pastoraal congres, georganiseerd door een werkgroep van kerkelijke bewegingen en nieuwe gemeenschappen. Zie 0259 op www.stucom.nl.

³ Focolarestadje in de buurt van Florence (Italië).

⁴ In Duitsland ontvangen priesters een salaris van de staat.

⁵ Zentrum für Spiritualität im Haus Paul VI, Hainbuchenstr. 3, D-86316 Friedberg-Ottmaring/Duitsland.

Kees Slijkerman

Aan de slag met kleine geloofsgroepen

Waarom gemeenschapsvorming in kleine groepen?

Waarom zou een pastor zich mogen aanleren om in al zijn werk de kansen voor gemeenschapsvorming in kleine groepen te benutten? Om veel redenen is het zeer de moeite waard om daar tijd in te investeren. Waar in kleine groepen het geloof in Christus gedeeld en gevoed wordt, daar bloeit de Kerk op. Deze groepen kunnen zichzelf vermenigvuldigen en ook uitgroeien tot stabiele *small Christian communities* die het reguliere pastorale werk ondersteunen. Pastores hebben meer voldoening van hun werk als het door hen gezaaide Woord in een groepsproces in goede aarde valt. In kleine groepen kan men op het Woord reageren en elkaars reacties horen, zich aan elkaar slijpen en meer toepassingen in het dagelijks leven ontdekken. Parochianen voelen zich gesterkt als ze persoonlijk gekend worden door medegelovigen die ze regelmatig ontmoeten in een vertrouwelijke sfeer. Met hen durven ze eerder hun vreugdes, geloofsvragen en moeilijkheden te delen. Onderling pastoraat krijgt hier gestalte. En samen bidden, samen God ontmoeten, tilt parochianen en pastores uit boven hun mogelijkheden en beperkte blik.

Wat voor groepen staan ons voor ogen?

Kleine geloofsgroepen noemen we in dit boek *small Christian communities*: 'Kleine groepen die een binding hebben met de Rooms-katholieke Kerk en die regelmatig bij elkaar komen om te bidden, in de Bijbel te lezen en het geloof met elkaar te delen.'¹ Het agogisch minimum voor een groep is zes aanwezigen, het agogisch maximum twaalf. Bij trouwe deelname kan een groep van dertien beter gesplitst worden. Eens per twee weken elkaar ontmoeten is een minimum om echt met elkaar te kunnen meeleven. Om het geloof in Christus met elkaar te kunnen delen moet dat geloof er ook zijn. Een vormingscursus of retraite waarin

mensen zich dat geloof bewuster toe-eigenen, kan een goede basis leggen voor het starten van een nieuwe groep en kan zorgen voor toevoer van nieuwe leden in bestaande *small Christian communities*. De binding met de Rooms-katholieke Kerk blijkt met name uit deelname aan de zondagse eucharistieviering.

IJzer smeden als het heet is

Wilt u in uw parochie gericht gaan werken aan het creëren van *small Christian communities*, dan is het kiezen van een bestaande passende werkmethode wel nuttig.² Een eigen methode kan ook, maar die is moeilijker over te dragen. En waarom zouden we steeds opnieuw het wiel uitvinden? De basis en identiteit van een groep liggen vooral in het geestelijk gemotiveerde streven om vaker bij elkaar te komen. Na een serie avonden van persoonlijke geloofsverdieping – met momenten van gebed, Bijbellezing en uitwisseling – kan er worden voorgesteld als groep door te gaan, ook als dat geen vooropgezet plan was. Je kunt het ijzer smeden, nu het heet is. Als je maar voor een formule kiest waarbij de voortgang niet teveel afhankelijk is van iemand van het pastorale team. Laat de deelnemers de verschillende taken onder elkaar verdelen.³ Dan kan de pastor deelnemer zijn of op afstand de groep van input blijven voorzien en inhoudelijke vragen beantwoorden, bijvoorbeeld via e-mail.

Goede methodes om steeds meer mensen een ervaring te laten opdoen waardoor ze geestelijk gemotiveerd raken om vaker bij elkaar te komen, zijn de geloofsvormingen⁴ *Opnieuw beginnen* en *Kom en zie*. Ze zijn niet alleen geschikt om de broodnodige vorming tot volwassen geloof te bieden. Ze kunnen ook die gezamenlijke basiservaring geven. Elke mens wordt volgens het Tweede Vaticaans Concilie uitgenodigd tot dit groeiproces: zich in geloof vrijwillig tot God bekeren, in Christus tot een persoonlijke omgang met God komen, de geestelijke weg opgaan en verandering van gezindheid en levenswandel.⁵ Wie deze weg als leerling van Christus gaat in een omgeving waarin dat ongewoon is, heeft steun van andere christenen nodig. Een deelneemster aan *Opnieuw beginnen* schreef: 'Eindelijk was ik in een groep waarin we een vruchtbaar gesprek over geloofsvragen voerden. Dat deed me goed, want in mijn eigen kring van bekenden worden religieuze zaken zelden besproken.'

Laat uit zo'n vorming, indien mogelijk, een vervolggroep voortkomen of breng de deelnemers in contact met een groep die eerder uit zo'n vor-

ming ontstond. Voor het herhaaldelijk geven van deze vormingen kan het beste een team gevormd worden van parochianen en mensen die deze vorming eerder zelf deden. De voortgang hoeft niet van de pastor afhankelijk te zijn. Het team moet wel weten op welke momenten de pastor erbij gehaald moet worden.

Wellicht zijn er in uw parochie al *small Christian community*-achtige groepen en wordt er al gewerkt met programma's als bijvoorbeeld *Geloven Nu*, *Alpha* of *CaFE*. In deze programma's zitten elementen die goed ingepast kunnen worden in een stappenplan om meer *small Christian communities* te vormen. Wellicht is er in uw parochie ook een *small Christian community* die met een van de nieuwe bewegingen verbonden is. Met al die groepen die er al zijn dient u *reactief* om te gaan: belangstelling tonen, bemoedigen, helpen, belemmeringen wegnemen, verbinden met het grotere geheel. *Small Christian community*-achtige groepen kunnen uitgroeien tot echte *small Christian communities*.

Begin dus met goed reageren op wat er al is, in het vertrouwen dat Gods Geest in velen werkzaam is. Maar werk ook beleidsmatig structureel toe naar een situatie waarin een substantieel deel van de parochianen lid is van een *small Christian community*. Ook in dat beleidsmatige bezig zijn kunnen we vertrouwen op de werkzaamheid van de Heilige Geest.

Hoe kom je van 'A' naar 'B'?

Een pastor die graag *small Christian communities* in zijn parochie wil, vroeg me om een plan van aanpak: hoe kom ik van 'A' naar 'B'? Een plan dat we in het bestuur kunnen goedkeuren en waar een lid van het pastorale team mee aan de slag kan gaan. Hoe pak je het aan? Hoe formeer en continueer je *small Christian communities*? 'A' is de actuele situatie, 'B' is wat je wilt bereiken binnen een bepaalde termijn. Een samenvattend plan van aanpak staat op bladzijde 110, maar zo'n proactieve, planmatige aanpak is niet alleenzalmakend. Laat het altijd gepaard gaan met bovengenoemde reactieve insteek. Je moet het een doen en het ander niet laten.

Om jouw huidige 'A' in beeld te krijgen hoef je geen brede analyse te maken van alles wat met *small Christian communities* heeft te maken in heel de parochie. Dat zou een papierwinkel worden waar weinig uit

voortkomt. Een globale analyse van wat er is en wat ontbreekt, volstaat. Na publicatie in het parochieblad kan dit aangevuld worden met reacties van lezers.

Voor een planmatige aanpak is het wel belangrijk dat het pastoraal team en het bestuur samen vaststellen dat het heel goed en wenselijk is om een substantieel deel van de parochianen te begeleiden naar deelname aan een *small Christian community*. Voor de toekomst van de Kerk, om als gelovigen te kunnen groeien met persoonlijke steun van medegelovigen, om draagvlak te hebben voor missionaire activiteiten en om al die andere redenen die in dit boek genoemd worden.

Wat is voor jou nu 'B'? Wat wil je bereiken en binnen welke termijn? De beleidskeuze voor het structureel inbouwen van *small Christian communities* in de parochiestructuur en/of de bisdomstructuur is een project van decennia. Maar nu al kun je als pastor stellen: ik wil mij een goede werkmethode eigen maken en daarmee binnen drie jaar ten minste twee *small Christian communities* hebben laten ontstaan, die zonder mij verder kunnen groeien.

De beleidsmatige aanpak heeft een relatieve waarde. Kerkopbouwdeskundige Baranowsky is voor methodische planning, maar hij schrijft over de groeistadia waar een *small Christian community* doorheen gaat: 'Er bestaat niet een groot schema of tijdsplan dat je uiteen kunt vouwen en vervolgens effectief uitvoert.' Een diaken die de vorming *Opnieuw beginnen* geeft, schreef: 'Het draagvlak van alles is eigen enthousiasme. Draagvlak van bestuur, medepastores en catechesegroepen is niet van eminent belang. In deze groep komt het aan op *commitment* en weldra kom je dan op heilige grond, waarop je mag drinken aan de Bron.'

'B' is eigenlijk een soort visioen waar je naartoe werkt, iets dat het midden houdt tussen droom en realiteit, een toekomstperspectief dat door geloof en hoop wordt gedragen en toch een zeker realisme bewaart. 'B' is geen eenmanszaak: je werkt er met een team aan en het is dynamisch; het ontwikkelt zich al doende en in vele gesprekken. Waar het project op het enthousiasme van één persoon steunt, zal het ook snel stoppen als deze ermee ophoudt.

Meewerken met de heilige Geest

Er is maar één manier waarop *small Christian communities* ontstaan: de weg van organische groei, oftewel *natuurlijke ontwikkeling*, on-

dersteund door beleidskeuzes en organisatie vanuit de institutie. Die organische groei kun je bevorderen door goed zaad te zaaien en te besproeien, door voeding te geven en te snoeien. Wat al eerder gezaaid is, weet je niet, en ook niet waar de aarde het meest vruchtbaar is of hoe de kiemkrachten zich ontwikkelen.

Je kunt die organische groei ook onbedoeld belemmeren. Belemmeringen opsporen en wegnemen is belangrijk. Wat belemmert een bereidwillige parochiaan om over zijn geloof te spreken of om zich aan God toe te vertrouwen? Krijgt iemand die voor het eerst de leiding heeft in een bijeenkomst, voldoende feedback? Wat voedt haar of zijn onzekerheid? Weet zij/hij wat zij/hij van de Heilige Geest mag verwachten? Heeft zij/hij toegang tot de christelijke bronnen van geestelijk leven? Straalt de pastor uit dat hij altijd druk is en je hem niet moet storen als je ergens mee zit wat misschien niet zo belangrijk is? Belemmeringen kunnen ook in kleine praktische dingen zitten: is er (onderling) kinderopas geregeld? Zijn de inleverdata voor kopij steeds bekend?

Er is in iedere parochie wel iets van latente of tijdelijke gemeenschapsvorming in kleine groepen. Dat kan soms uitgroeien tot herkenbare permanente kleine gemeenschappen. Pastores kunnen dit erkennen, stimuleren, bevestigen en er richting aan geven. Het initiatief ligt steeds bij de heilige Geest met wie we vruchtbaar mogen meewerken. 'Als de Heer het huis niet bouwt, vergeefs zwoegen de bouwers; als de Heer de stad niet bewaakt, vergeefs doet de wachter zijn ronde', staat in psalm 127,1 (NBV). Als we dit echt geloven, is het eerste wat we elke dag en in elke vergadering doen: bidden en onderscheiden hoe de Heer bezig is, hier en nu. En ons regelmatig afvragen wat de Heer wil met onszelf en de parochie(anen), nu en in de komende jaren. Bid en werk.

Het gebed tijdens een vergadering drukt uit dat je het samen met Hem wilt doen. Een vergadering kan eenvoudig geopend worden door een kruisteken te maken, de Heer te danken, Hem iets te vragen en samen een Onzevader te bidden. Aan het einde van een vergadering kun je God danken, om een zegen vragen voor de gemaakte afspraken en vragen om uitkomst bij de problemen. In een Haagse parochie had de pastorale raad de gewoonte om halverwege de bijeenkomsten naar de kapel te gaan om de Heer te aanbidden. Daar werden de initiatieven geboren.

Doel voor ogen houden

Een *small Christian community* begin je niet om de tijdelijke behoeftes van een paar liefhebbers te bevredigen. Het doel met *small Christian communities* is de kwaliteit van de plaatselijke geloofsgemeenschappen te verbeteren.⁶ Door *small Christian communities* te creëren werk je aan een herstructurering van de parochie, waarbij elke parochiaan niet alleen regelmatig naar een eucharistieviering komt, maar ook deel uitmaakt van een *small Christian community*. Pastor Baranowsky noemt een *small Christian community* een *small church community*, een kleine kerkgemeenschap. Hij schrijft: 'Het doel van de kleine kerkgemeenschappen, bij elkaar horen en elkaars geloof en gebed samen delen, kan en moet tot op zekere hoogte bij elke parochiebijeenkomst worden gerealiseerd'.⁷ Als de reorganisatie van de parochie in kleine kerkgemeenschappen op een lijst terecht komt tussen allerlei andere doelstellingen, dan verliest het plan zijn uitstraling en krijgt het steeds minder prioriteit. Het parochiebestuur moet uitstralen dat deze herstructurering de beste manier is waarop alle andere doelen van de parochie kunnen worden bereikt.⁸ Ook de afzonderlijke leden van *small Christian communities* dienen het doel steeds weer voor ogen stellen. 'Leden moet zichzelf vaak horen zeggen waarom ze bij elkaar komen: *niet alleen* voor geestelijke verrijking of persoonlijke steun, *maar ook* om Kerk te worden'.⁹

Onderneming van decennia

Uiteraard bevinden we ons altijd in het spanningsveld tussen de actuele situatie en het einddoel. Na tien jaar hard werken was in de parochie van Baranowsky (St. Elizabeth Seton, Verenigde Staten) bijna vijftienvijftig procent van alle parochianen ondergebracht in een kleine kerkgemeenschap, een *small Christian community*. Het gaat om een onderneming van decennia. 'Na de sprint die gemotiveerde parochianen in het begin hebben ingezet, zijn de tweede en derde golf van respons een stuk langzamer en zwakker. Sommige mensen wachten jaren voordat ze mee gaan doen. Sommige groepen, die enthousiast waren begonnen, gaan na een tijdje vertragen en lijken dan in moeilijkheden te komen. Maar in werkelijkheid maakt elke kleine gemeenschap haar eigen stadia door in haar eigen tempo en ontwikkelt ze haar eigen karakter. Te snel handelen getuigt van onverantwoordelijkheid.' Alleen langzame en methodische planning met een realistisch tijdschema zal

duurzame effecten hebben. Een *small Christian community* kan tientallen jaren blijven bestaan. De leden zullen vaak lief en leed met elkaar delen. De samenstelling zal wijzigen bij verhuizing en overlijden. De *small Christian community* kan gesplitst worden en nieuwe leden krijgen. Maar het uitgangspunt blijft in principe levenslang: als gelovige ga ik niet alleen op zondag naar een viering, maar ook elke week of veertien dagen naar mijn *small Christian community*.

Hoe beginnen?

Zoek enkele mensen die net als u verlangen naar meer gerichte gemeenschapsvorming. Wees bereid om zelf ook door een groeiproces heen te gaan. Met twee of drie in Jezus' naam samenkomen is genoeg voor een begin. Het gaat er om samen te beleven dat je kerk bent, deel van het volk van God, ledematen van het Lichaam van Christus, op elkaar aangewezen, het leven delend met elkaar en met God. Als je dat zelf beleeft, kun je anderen daarin begeleiden.¹⁰

Van belang is ook de hele parochie te laten meedenken. Parochianen moeten tijd krijgen om te wennen aan het idee van meer persoonlijke gemeenschapsvorming in groepen waarin de deelnemers elkaar kennen, het geloof met elkaar delen en samen bidden. Dus: uitleggen waarom dit de kwaliteit van de parochie kan verbeteren; daarover soms schrijven in het parochieblad en opmerkingen maken in de weekendliturgie. Veel Schriftlezingen bieden hiervoor aanknopingspunten. Zeg niet direct dat parochianen tot in lengte van jaren elke twee weken in een groep bijeen zouden moeten komen. Laat ze liever een positieve ervaring opdoen van dingen met elkaar delen in kleine groepen. 'De beste raad die we bij parochieprogramma's kunnen geven, is dat u bij alle parochieactiviteiten en commissies een beetje tijd inruimt voor stil zijn, en voor enkele vragen voor bezinning op je leven, in groepjes van twee of drie'.¹¹

Een iets meer gestructureerde groei van *small Christian communities* kan gestimuleerd worden door kortlopende programma's, cursussen of vormingen, bijvoorbeeld in de Veertigdagentijd of in het najaar. Welk programma u kiest, is ondergeschikt aan het doel.¹² Het moet een keuze zijn die past bij het initiatiefgroepje in uw situatie. Een bespreking van verschillende methodes staat in het volgende hoofdstuk. Vanuit het pastorale team zou iemand de procesbegeleider kunnen worden, die een initiatiefgroep vormt en een methode kiest.

Anticipeer op vervolggroep, toerustend leiderschap

Om uit een kortlopend programma een vervolggroep te laten voortkomen en uiteindelijk een duurzame *small Christian community*, moeten er gerichte stappen gezet worden. Degene die de vorming geeft, kan vanaf de aanmeldingen alert zijn op de talenten van de deelnemers. Het idee om na de vorming door te gaan, kan in een vroeg stadium 'in de week gezet worden'. Je helpt *een gave van leiding geven* te ontwikkelen door een deelnemer soms de leiding te geven in een deelgroepje. De instructie kan eenvoudig zijn: zorg dat ieder iets kan zeggen en gehoord wordt, dat ieder bij het onderwerp blijft, dat er niet gediscussieerd wordt en dat het niet langer duurt dan de gestelde tijd. De vraag of een deelnemer de volgende keer voor wil gaan in een openingsgebed, kan ook zeer bevorderend zijn. De aanwijzing kan eenvoudig zijn: een kruisteken maken, God de Vader danken voor iets, vragen om iets en een Onzevader inzetten.

Leiding geven aan een *small Christian community*

Als een pastor in het begin van een nieuwe *small Christian community* zelf de leiding neemt, blijft die rol als stroop aan zijn handen vastzitten en eindigt de groep bij zijn vertrek. De leden zouden denken 'wie ben ik dat ik het van de pastor kan overnemen?', of 'hij kan het zo goed, laat hem het maar doen'. Als echter vanaf het begin duidelijk is dat steeds een van de deelnemers de bijeenkomst leidt en een andere deelnemer in de eigen huiskamer gastvrouw of -heer is, dan kunnen er veel eerder talenten zichtbaar worden en kunnen mensen groeien in hun vaardigheden en verantwoordelijkheidsgevoel.¹³ Ook 'het geregeld' kan een groepslid op zich nemen: zorgen dat steeds geregeld is wanneer en waar de groep samenkomt en zorgen dat ieder daarover steeds op tijd informatie krijgt.

De werkgroep die *small Christian communities* in de parochie probeert te creëren, kan bij de indeling van groepen (als er voldoende aanmelders zijn om meer dan een groep te vormen) in elke groep een paar potentiële leiders zetten. Opbladzijde 110 staat meer over de taken van leiders van *small Christian communities*.

Pastorale ondersteuners aanstellen en bijeenbrengen

Een belangrijk element dat Baranowsky inbrengt voor zijn kleine kerkgemeenschappen (*small Christian communities*) is het aanstellen van een *pastoral facilitator*, een *pastorale ondersteuner*. Deze draagt zorg voor de band tussen de groep en de rest van de Kerk. Via de pastorale ondersteuner is de *small Christian community* verbonden met de pastoor, zoals de parochie via de pastoor verbonden is met de bisschop. Zo voorkom je dat de groep teveel een eigen leven gaat leiden.

Hoe kom je aan een pastorale ondersteuner? Baranowsky laat de pastorale ondersteuner in de derde fase van zijn programma¹⁴ uit de groep zelf naar voren komen. De groep kan ook twee kandidaten kiezen van wie de pastoor er één benoemt tot pastorale ondersteuner, bijvoorbeeld voor een periode van twee jaar. Door wisseling van leiderschap krijgen meer mensen de kans hun capaciteiten te ontwikkelen.

De pastoor kan soms ook een belangrijke stem hebben in de samenstelling van de *small Christian communities* in zijn parochie. Als bijvoorbeeld een groep stuk dreigt te lopen op een onhandelbaar persoon en de groep laat dat uit naastenliefde gebeuren, dan heeft de pastoor de bevoegdheid die persoon uit die groep te halen en eventueel in een andere groep te plaatsen. Hij kan ook mensen die extra aandacht nodig hebben, aan een gezonde groep toevertrouwen.

De pastorale ondersteuner kan gaan deelnemen aan bijeenkomsten waarin pastorale ondersteuners toegerust worden, ervaringen uitwisselen, teksten meekrijgen en gespreksvragen leren formuleren. Als een parochie maar één *small Christian community* en één pastorale ondersteuner heeft, dan kan die pastorale ondersteuner veel hebben aan regelmatige ontmoetingen met pastorale ondersteuners uit andere parochies. Ook regelmatige uitwisseling met de eigen pastor is belangrijk, al is het maar af en toe spontaan tien minuten. Uiteraard kan in elke parochie bepaald worden wie van het pastoraal team verantwoordelijkheid krijgt voor de *small Christian communities*. Dat hoeft niet de pastoor zelf te zijn.

Voor hoeveel uur per week een pastorale beroepskracht aangesteld moet worden als het pastorale team kiest voor het proactief opzetten van *small Christian communities* is een vraag. Bij een pastoraal team van vier volle krachten voor bijvoorbeeld acht voormalige parochies, moet volgens prof. dr. Jozef Wissink een halve kracht voor het opzetten van *small Christian communities* wel tot de mogelijkheden behoren. De startfase zal meer energie vragen dan de vervolgfase. En misschien zijn

de positieve (neven)effecten van een groeiend aantal *small Christian communities* zo groot dat die halve kracht zichzelf terugbetaalt en door kan gaan. Met hoeveel (voormalige) parochies samen je zo iemand kunt aanstellen, zal blijken. Reactief gebruik maken van wat nieuwe bewegingen kunnen bieden, blijft ook een mogelijkheid.

Inspiratie, oriëntatie, binding, doelen, diaconie en participatie

Graag eindig ik dit hoofdstuk met prof. dr. F. van Iersel. Hij heeft voor pastores in verband met het opzetten en begeleiden van *small Christian communities* de volgende adviezen:¹⁵

- Biedt *inspiratie* door je eigen geloof te delen.
- Geef parochianen *oriëntatie* door dingen bij hen als charisma en apostolaat te benoemen. Daarmee geeft je hen een referentiekader.
- Zie het belang van *binding* aan elkaar en zorg voor elkaar, het belang van persoonlijke aandacht.
- Organiseer en durf te *denken in doelen* die je wilt bereiken, wees daar niet vies van. Veel pastores krijgen een *burn-out*, omdat ze geen doelen stellen, dus ook nooit tevreden kunnen vaststellen dat ze doelen bereikt hebben.
- *Small Christian communities* kunnen alleen als vierende gemeenschap bestaan. Geloofsverdieping en catechese zijn belangrijk, maar ook de diaconie. *Small Christian communities* zijn niet volledig kerk als het *diaconale element* ontbreekt. Vorm ook *small Christian communities* met een diaconaal missionair profiel, waarin bijvoorbeeld ex-gedetineerden een plek kunnen krijgen. En maak daarbij de bronnen van ons geloof ook voor hen toegankelijk.
- De *participatie* van de pastor zelf als deelnemer aan een *small Christian community* is van belang. Voor het ontwikkelen van *small Christian communities* is het cruciaal dat niet de pastor, maar een van de deelnemers de leiding krijgt. Als de pastor zelf de leiding neemt, dan gaat de groep ter ziele bij zijn vertrek en dan worden de aanwezige kwaliteiten van gelovigen niet benut.

Verder lezen

Met dit korte hoofdstuk kunt u in uw parochie aan de slag. In het volgende hoofdstuk staat meer over de genoemde aandachtspunten en materialen.

C.J.M. SLIJKERMAN (Kees, geb. 1955) studeerde aan de sociale academie (Driebergen, 1975-1979) en twee jaar theologie (KTHU te Utrecht). Hij werkt sinds 1985 voor de Katholieke Charismatische Vernieuwing met als huidige functies o.m.: hoofdredacteur van *Bouwen aan de Nieuwe Aarde*, secretaris van de European sub-committee of ICCRS (International Catholic Charismatic Renewal Services), secretaris van het leerstoelbestuur Theologie van de charismatische vernieuwing (VU) en projectleider Pastoraal Congres.

¹ Zie ook 'Vijf essentiële elementen van een gemeenschap' op bladzijde 109 en de kenmerken van *small Christian communities* zoals beschreven op bladzijde 9, 11, 41 en 57.

² Twee goede methodes zijn beschikbaar: 'Baranowsky en Armbruster'. Het *WeG*-concept van Armbruster e.a. sluit het beste aan bij de Nederlandse situatie, maar als aanvulling is een aantal basisinzichten van Baranowsky zeer nuttig. De *Werkmap kleine kerkgemeenschappen* van kerkopbouwdeskundige pastor Arthur Baranowsky is uitgegeven door het aartsbisdom Utrecht. De boeken van het *WeG*-concept van pastoraal theoloog Klemens Armbruster worden uitgegeven door het Officium catecheticum van de Nederlandse bisschoppenconferentie. Armbruster biedt een methode voor geloofsvorming met de mogelijkheid om er *small Christian communities* uit te laten voortkomen. In het bisdom Roermond is ook de methode *Renew* beschikbaar.

³ Dat de taken onder de deelnemers verdeeld worden is niet om de pastor te ontlasten, maar opdat elk lid met zijn of haar eigen talenten en charisma's kan functioneren en groeien. Dus ook als de pastor erg graag de leiding heeft en daar zelf van geniet, moet hij toch zoveel mogelijk taken overlaten aan de andere leden. De groep moet ook goed bijeen kunnen komen als hij niet aanwezig is.

⁴ Omdat het woord 'cursus' teveel de klank heeft van kennisoverdracht, discussiëren en verstandelijk bezig zijn, is het woord 'geloofsvorming' gekozen.

⁵ Vaticanum II, Ad gentes nr.13, zie www.stvitus.nl/concilie.

⁶ Arthur R. Baranowsky gaf zijn boek de veelzeggende titel *Kleine kerkgemeenschappen creëren, een plan om uw parochie en geloofsleven te veranderen*, uitgegeven in het Nederlands door het Aartsbisdom Utrecht in 2010 in de *Werkmap kleine kerkgemeenschappen. Achtergrond, organisatie en gesprekstema's*.

⁷ Baranowsky geeft daarbij dertien concrete tips op pag. 33 (ze staan ook in 0340 op www.stucom.nl).

⁸ Baranowsky, *Kleine kerkgemeenschappen creëren*, pag. 34.

⁹ Baranowsky, *Kleine kerkgemeenschappen creëren*, pag. 61.

¹⁰ 'Begin met uzelf, het parochieteam en de pastorale leider', schrijft Arthur Baranowsky, 'beleef samen de groepservaringen zoals ze zich voordoen. Als het team het niet wil proberen, 'moet die leider nieuwe teamleden proberen te vinden die bereid zijn met hem kerk te zijn'. *Kleine kerkgemeenschappen creëren*, pag. 72.

¹¹ Baranowsky, *Kleine kerkgemeenschappen creëren*, pag. 72.

¹² Baranowsky en Armbruster schrijven beiden dat je niet per se de vormingscursussen hoeft te gebruiken die zij hebben geschreven.

¹³ Ook 'het regel' kan een groepslid op zich nemen: zorgen dat steeds geregeld is wanneer en waar de groep samenkomt en zorgen dat ieder daarover steeds op tijd informatie krijgt.

¹⁴ In de eerste twee fases leren de groepsleden elkaar kennen en leren ze bidden, samen en alleen. In de derde fase staat steeds het evangelie van de komende zondag centraal of een ander Schriftgedeelte. Meer hierover op bladzijde 91-92.

¹⁵ Van Iersel tijdens pastoraal congres 2008. Zie 0225 op www.stucom.nl.

Kees Slijkerman

Tips en tools, methodes en literatuur

Dit laatste hoofdstuk is meer een naslagwerk. Het geeft ideeën die u in de loop van de jaren kunt benutten. U hoeft dit niet eerst allemaal te lezen voordat u met *small Christian communities* aan de slag gaat.

Overzicht van methodes

Small Christian communities bouwen met het programma van Baranowsky

Baranowsky schreef de vormingscursussen *Zoals je bent* en *Bidden, samen en alleen*.¹ In de eerste fase van een nieuwe groep is in ieder geval belangrijk dat er in de groep onderling vertrouwen ontstaat door kennismaking, aanvaarding van elkaar en luisterbereidheid. Met *Zoals je bent* kun je hier gericht mee bezig zijn, nog voordat er geloofsinhoudelijk gesproken wordt. Maar je kunt ook met een meer geloofsinhoudelijke vorming beginnen.² Volgens de *Werkmap kleine kerkgemeenschappen*, waarin *Zoals je bent* en *Bidden, samen en alleen* zijn opgenomen, kunnen deze twee vormingscursussen in willekeurige volgorde gebruikt worden, ook al worden ze *fase 1* (de beginervaring) en *fase 2* (de gebedsmodule) genoemd.

Als een bestaande groep waarvan de leden elkaar kennen, een kleine kerkgemeenschap wil worden, dan kan *fase 1* wellicht beperkt blijven tot bijvoorbeeld één bijeenkomst.

In *fase 3*, die in principe geen einde kent, kan elke keer het evangelie van de komende zondag gebruikt worden, of een andere tekst uit de Bijbel of uit de traditie van de Kerk. Daarbij zijn dan enkele gespreksvragen nodig die de deelnemers helpen om de tekst met hun eigen leven te verbinden. In het begin van die derde fase leest iedere deelnemer ook het boek *Kleine kerkgemeenschappen creëren* en wordt met elkaar een contract gesloten. De werkmap geeft hiervoor een voorbeeldtekst.

Een *small Christian community* die met de testversie (2004) werkte schreef: 'Wij hebben het hele traject met onze eerste groep doorlopen: *Zoals je bent* en *Bidden, samen en alleen*. Ik kan me herinneren dat we *Zoals je bent* aan de lange kant vonden, maar dat er heel goede elementen in zaten. Bij een van de opdrachten schrijft ieder groepslid naar elk ander wat hij in hem waardeert. Dat was zeer groepsbindend voor ons. De module *Bidden, samen en alleen* werd ook goed ontvangen, maar de groepsleden keken erg uit naar de derde fase: geloofsgesprek aan de hand van het evangelie van de zondag, zoals we nu doen.' De leden van deze *small Christian community* kenden elkaar al van de *Alpha-cursus*.

Het materiaal van *Zoals je bent* en *Bidden, samen en alleen* is zo helder omschreven dat je geen pastorale beroepskracht hoeft te zijn om de bijeenkomsten te kunnen leiden. Baranowsky legt uit waarom pastorale beroepskrachten natuurlijk wel deelnemer zouden mogen zijn van een *small Christian community*, zeker als ze ook *small Christian communities* willen begeleiden en stimuleren. Hij schrijft: 'Ook als er team- en bestuursleden zijn die al ervaring hebben met het geloofsgesprek en gebed in een kleine groep, is het van belang dat ze beginnen in een groep op het niveau van gewone parochianen.' 'Leiders moeten inzicht krijgen in het proces waarin de ervaring van de kleine groep zich ontwikkelt, in de zaken die dit proces vooruit helpen en in de weg staan. Leiders kunnen anderen motiveren als ze hebben gezien wat gewone parochianen in deze kerkvorm voor elkaar kunnen doen.'³

Small Christian communities bouwen met het WeG-concept

In plaats van de vormingscursussen *Zoals je bent* en *Bidden, samen en alleen* kun je kiezen voor het WeG-concept en de geloofsvorming *Opnieuw beginnen* of *Kom en zie*. 'WeG' staat voor *Wege erwachsenen Glaubens*, wat vertaald kan worden met 'wegen naar volwassen geloof' of 'wegen naar volwassen geloven'.

Kom en zie (een Nederlandse versie verschijnt in 2012) is voor mensen die weinig van het geloof hebben meegekregen en/of weinig bij de Kerk betrokken zijn. *Opnieuw beginnen* is vooral voor mensen die iets meer kerkbetrokken zijn en die ook wat meer van hun geloof hebben meegekregen.

Opnieuw beginnen is primair een korte vorming in persoonlijk geloven. Het is een programma van zes bijeenkomsten en dagelijks thuis een moment van lezen en bidden. Het maakt onderdeel uit van een breder programma, het WeG-concept van de Duitse theoloog Klemens

Armbruster en anderen. Degenen die *Opnieuw beginnen* hebben gevolgd, kunnen worden uitgenodigd om deel te nemen aan een reeks van twaalf bijeenkomsten van geloofsverdieping en gemeenschapsvorming met behulp van het werkboek *Jonge wijn in nieuwe zakken*. Deze gemeenschapsvorming is dan tevens de start van een *Geloof Bijbel Levensgroep*, een groep waarin geloof, Bijbel en leven met elkaar gedeeld worden.

CCV Antwerpen promoot de vorming *Opnieuw beginnen*, en biedt als vervolg op deze basisvorming niet alleen het werkboek *Jonge wijn in nieuwe zakken*, maar ook andere modellen van catechese met volwassenen. Over de te kiezen programma's schrijft universitair docent kerkopbouw dr. Sake Stoppels: 'Centraal criterium is steeds de vraag in hoeverre de programma's de deelnemers helpen verder te komen op de weg van het leerling zijn van Jezus Christus.'⁴

Wat nodig is om 'Opnieuw beginnen' te kunnen geven

Aan pastorale beroepskrachten die met de vorming *Opnieuw beginnen* hebben gewerkt, vroeg ik wat er voor nodig is om te kunnen beginnen met deze vorming. Of men nog tips had voor collega's. Een pastoraal werkster gaf het kort en bondig weer: 'Nodig zijn een inspirator die beschikt over voldoende achtergrondkennis en geloof en die zich in een bepaalde vrijheid durft te bewegen, een goed bereikbare ruimte (met koffie/thee), beamer, laptop, scherm, enzovoort. Het minimaal aantal deelnemers heb ik gesteld op 8, het maximum op 15. De onderwerpen nodigen uit tot situaties die zomaar kunnen uitmonden in pastorale gesprekken. Het is zeer de moeite waard en het geeft jezelf ook inspiratie in tegenstelling tot vele andere (tweedelijns)taken die het basispastoraat ook vraagt. Het is 'pastoraat van nabijheid' in groepsverband. Het gaat over jezelf, over mensen en geloven en de dagelijkse levenspraktijk. Geen enkele avond is dezelfde. Gewoon gaaf om te doen.'

Deze pastoraal werkster werkt alleen en kiest voor maximaal 15 deelnemers. Maar *Opnieuw beginnen* kan ook voor een publiek van tientallen mensen worden gegeven, in een grote zaal waar ze in kleine groepen samen zitten.

Verscheidende respondenten benadrukten dat je eerst zelf deze vorming moet volgen, voordat je hem kunt geven. Een pastoor onderstreept dat het pastoraal team er achter moet staan en de vorming eerst zelf moet volgen. 'Daarna zelf mensen gaan zoeken – persoonlijke benadering – om een dergelijke cursus te volgen.' Iemand op www.opnieuwbeginnen.com: 'Als je niet zelf het hele proces doorleefd hebt, weet je niet waar het over gaat en ben je niet voorbereid op eventuele reacties van deelnemers. Je moet je eigen grenzen hebben opgezocht om adequaat te kunnen reageren.' Een diaken: 'Doe met anderen die ook overwegen om te beginnen samen eerst enkele proefbijeenkomsten. Ervaar zelf wat het is om bevestigd te worden en om nieuwe beelden voorgeschoteld te krijgen.'

Over het groepsproces: 'In een kleine groep kan gevoel voor gebed, geloof en Kerk juist ontstaan door het delen van (geloofs)ervaringen met elkaar.' 'Er is in *Opnieuw beginnen* wel sprake van een zekere trechtering, maar daar kun je ook wat breder mee omgaan. Eigen enthousiasme over het geheel is essentieel, en intakes zijn onmisbaar. Je moet werken aan een zekere gelijkgestemde sfeer in de groep, met herkenbare ervaringen en visies. Wees kritisch ten opzichte van het aantal mensen met een psychisch zorgverleden; als het teveel wordt dan is er te weinig ruimte voor nieuwe gedachten.'

Iemand uit België: 'Bij het gesprek in kleine groepen is het belangrijk dat er een persoon (met de juiste instelling en het correcte naleven van de spelregels voor een goed gesprek) de verwerking op het juiste spoor houdt: we spreken over onze eigen beleving en niet over wat in boekjes staat of over andere mensen, is één voorbeeld van de heel belangrijke spelregels.'

Opnieuw beginnen past niet bij iedereen. Een pastoraal werkster die minder enthousiast is: 'De teksten van *Opnieuw beginnen* zijn veel te sturend, te theologisch. Ik heb liever een vorming waarbij minder sturend, meer open gewerkt wordt. Wees zeer kritisch in het gebruik van het materiaal. *Geloven Nu* is tot op zekere hoogte een alternatief.'

In een van de Belgische bisdommen bleek dat daar maar één parochie was waarin vanuit *Opnieuw beginnen Geloof Bijbel Leven* -groepen zijn ontstaan en stand houden. Dat het in die ene parochie wel lukt, komt door twee personen: een priester en een parochiaan. De parochiaan: 'Ik denk dat dit bij ons lukt, omdat de stuwkracht van de twee personen die de verantwoordelijkheid dragen, zeer sterk is. Wij hiielden elkaar recht in tijden dat het moeilijk ging, en leerden zo door te zetten. We bezorgden de gehele parochie een uit-

nodiging. Van alles wordt heel veel werk gemaakt. Dit is de kracht om te slagen: uitnodiging, kennismaking in een zondagsviering, zendingsmoment van de dragende groep, onthaal, gezelligheid in de ruimte waar het doorgaat. Een uitnodiging die enthousiast oogt en toch iedereen aanspreekt, enzovoort. Het bidden met de dragende groep: voor elke bijeenkomst maakt iemand een gebedsmoment van een tiental minuten.'

De priester: 'Het is geen cursus maar een proces waarbij de vrijheid van elke deelnemer vooropstaat bij elke stap, weliswaar met een belangrijke uitnodiging om te groeien. Begeleiding is hierbij wezenlijk om te kunnen groeien.'

Dat in de rest van dat bisdom *Opnieuw beginnen* niet functioneerde, kan komen, omdat het diocesaan beleid er niet achter stond en geen ondersteuning gaf.

Uit een evaluatie van het gebruik van *Opnieuw beginnen* en het *WeG*-concept in Vlaanderen en Nederland kwamen de volgende *randvoorwaarden* of *succesfactoren* naar voren: 1. Een diocesaan beleid dat kiest voor *WeG*. 2. Een diocesaan team dat zorgt voor promotie, vorming, ondersteuning, begeleiding en het ontwikkelen van visie. Deze eerste twee factoren maken het mogelijk om plaatselijke mensen te motiveren om *WeG* op te starten. 3. Vorm ter plaatse een goed team. *WeG* is geen eenmanszaak. 4. Houd de methodiek aan. Sommigen maken er een hoogst persoonlijke afgeleide van. De praktijk toont dat er dan geen doorwerking is. 5. Kies een goede schaalgrootte: een federatie van gemiddeld vijf parochies.

Praktijkervaringen in het bisdom Hasselt

In het bisdom Hasselt is al decennia lang gewerkt aan het animeren van *small Christian communities*. Een aantal jaren geleden koos men voor het *WeG*-concept. In 2010 waren er ongeveer vijftien teams bezig met *Opnieuw beginnen* en/of de vervolgvorming *Jonge wijn in nieuwe zakken*. Ze merken dat daaruit *small Christian communities* ontstaan als de plaatselijke verantwoordelijken de begeleiding ter harte nemen. Dergelijke groepen volgen meestal *Jonge wijn in nieuwe zakken* en nadien andere programma's. Altijd gaat het om bijeenkomsten waarin geloof, Bijbel en leven worden gedeeld. Ze noemen deze *small Christian communities* dan ook Geloof Bijbel Leven-groepen.

Het succes wisselt nogal. De kwaliteit van de begeleiding en de betrokkenheid van de plaatselijke gemeenschap – waarbij de pastores een sleutelrol spelen – zijn van doorslaggevend belang voor het doorgroeien

van mensen en voor het effect in parochies. Voor *Opnieuw beginnen* vraagt men in het bisdom Hasselt minimaal een team van vijf mensen; voor Geloof Bijbel Leven-groepen minimaal twee begeleiders.

Beginnende begeleiders, maar vaak ook ervaren begeleiders van zulke groepen, zijn nogal eens te veel bezig met de inhoud en het verloop van het programma in een bijeenkomst. Ze zijn met hun eigen inbreng en rol bezig en veel minder met elke deelnemer afzonderlijk en de groep als geheel. Een belangrijke doelstelling van het programma is juist de geloofsgroei van elke deelnemer door al wat er in die bijeenkomsten gebeurt: het bidden, het delen van Bijbel, geloof en leven, de vriendschap in de groep en de onderlinge dienstbaarheid, het leren spreken, enzovoort. Ook gaat het er om de deelnemers te stimuleren en te helpen om thuis zelf te bidden en te reflecteren op hetgeen in de bijeenkomsten aan de orde was (geïnspireerd door de Oefeningen van Ignatius).

Hugo Quintiens van de CCV Hasselt: 'Het is onze hoop dat mensen op die manier na verloop van tijd hun eigen 'charisma' ontdekken en zich inschakelen in de geloofsgemeenschap. Begeleiders moeten uiteraard inhoudelijk onderlegd zijn, maar moeten vooral aandacht hebben voor ieders ontwikkeling en daar desnoods extra tijd voor maken, ook voor en na bijeenkomsten. Zij moeten mensen helpen om te groeien als mens en als christen. Dat vergt heel wat zorg voor de groep als geheel.

Zo'n groep wordt best een vriendschappelijke 'gemeenschap' die toch ook open staat voor andere groepen, voor de hele geloofsgemeenschap en voor de samenleving. Maar wat zien we ook gebeuren? Teveel groepen worden besloten kringetjes waar mensen in een vaste plooi zitten, ieder in een eigen rolletje, begeleiders inbegrepen. Pastoors, diakens en parochieteam kennen de deelnemers van de groepen in hun eigen parochies vaak niet, tenzij ze zelf begeleider zijn. Ze komen er zelden of nooit en hebben weinig contact met de begeleiders.

We hopen dat mensen in de kleine groep ervaren wat Kerk (gemeenschap in zijn Naam, samenkomen in zijn Naam) voor hen kan betekenen; en dat ze begrijpen dat het niet klopt wat velen zeggen of denken: 'Ik kan ook in mijn eentje bidden of geloven, daar heb ik de Kerk niet voor nodig'.

Verder op hun weg ontdekken ze dan misschien dat zijzelf belangrijk zijn voor de groep en nog wat verder dat ze ook iets kunnen betekenen voor de parochie of federatie, voor een beweging, voor andere groepen, kortom voor de Kerk.'

Waarom voorkeur voor het WeG-concept?

Armbruster en Baranowsky zijn vergelijkbaar, maar de Duitser Armbruster staat dichterbij het gesecculariseerde Nederland. Baranowsky schrijft: 'Mensen die bij de kerk horen hebben al een authentiek en persoonlijk geloof (...), bidden elke dag en houden bij hun beslissingen rekening met hun geloof.'⁵ Misschien is dit in Amerika waar en kan men daar direct het geloof met elkaar delen. Armbruster constateert echter in West-Europa dat die basis veelal nog gelegd moet worden. De sterke terugloop van kerkelijke betrokkenheid in onze westerse samenleving hangt volgens hem samen met een totale cultuuromslag. De mobiliteit van mensen is nu veel groter en de toegang tot allerlei informatie is enorm toegenomen, vooral door internet. De sociale verbanden waarin vroeger het geloof kon worden doorgegeven zijn uiteengevallen of veranderd. Wat vóór deze cultuuromslag een afdoende geloofsoverdracht kon zijn, is dat nu niet meer. Het doorgeven van geloof was altijd gekoppeld aan de voorbereiding op de sacramenten doopsel, communie en vormsel. Dat werkt nu niet meer.

De *Oriëntatietekst voor de parochiecatechese in de Nederlandse kerkprovincie* bevestigt dit waar ze stelt: 'In het "oude model" van parochiecatechese wordt verondersteld dat er al een geloofsachtergrond is bij de ouders en de kinderen (...). Door het verdwijnen van de geloofsachtergrond en het steeds meer ontbreken van geloofsonderricht in de school en geloofsopvoeding in het gezin, is deze uitgangssituatie aan het verdwijnen of reeds verdwenen.'⁶

Small Christian communities bouwen met andere methodes

Waar het om gaat, is dat alle parochianen worden uitgenodigd om de Kerk op het niveau van de kleine groep te ervaren, rekening houdend met ieders eigen tempo. Baranowsky en Armbruster stellen beiden dat met allerlei programma's datzelfde doel te bereiken is. Ik noem er enkele:

- Uit de vormingscursussen *Vorming tot gemeenschap* en *Adem van Leven*⁷ zijn blijvende *small Christian communities* ontstaan, met name heel wat katholieke charismatische gebedsgroepen (basisgroepen), sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw. Doordat deze groepen een landelijk netwerk⁸ vormen waarin ervaringen uitgewisseld worden en toerusting geboden wordt, kunnen ze heel lang doorgaan en allerlei pastoorwisselingen en parochiereorganisaties overleven. Deze groepen kunnen inter-parochieel of parochieel zijn.

- Een katholieke organisatie die wereldwijd misschien wel de meeste *small Christian communities* in parochieverband heeft voortgebracht, vooral in Engelstalige landen, is *Renew*.⁹ Alleen in bisdommen die een contract met *Renew* hebben (in Nederland is dat het bisdom Roermond) kunnen de parochies gebruik maken van publicaties en begeleiding van *Renew*. Uit een door *Renew* beschikbaar gestelde tekst hebben we voor dit boek twee gedeeltes vertaald: over de kenmerken van een *small Christian community* en over de taak van de leider. Ze staan op bladzijde 109 en 110.

- Bij de *Oikosmethode* is het de bedoeling dat de leden van de *small Christian community* – die regelmatig samenkomen bij een van de leden thuis – bidden voor mensen uit hun eigen leefwereld (familie, buurt, school, werk) en hen daarna uitnodigen om naar de *small Christian community* te komen. De groep die daardoor groeit moet vervolgens splitsen. Zo kunnen steeds meer groepen ontstaan. Heel wat pastores uit Nederland zijn sinds 1994 naar Milaan geweest voor een conferentie over deze methode. Ze zagen daar hoe het werkt in een Italiaanse parochie (www.santeustorgio.it). Ze gingen er in Nederland enthousiast mee aan de slag, ieder in hun eigen parochie. Het bisdom Roermond zorgde wel voor een Nederlandse vertaling van het basisboek van de *Oikosmethode: Systeem van parochiecellen voor Evangelisatie*¹⁰, maar het bisdom en de gebruikers van deze methode vormden geen netwerk voor onderlinge ondersteuning. De paar *Oikosgroepen* die ik in 2008 nog kon achterhalen wisten niet van elkaars bestaan.

- In het bisdom 's-Hertogenbosch is gewerkt met een sterk bewerkte versie van *Renew*. Dat project is gestopt, maar heeft in 2002 nog wel geresulteerd in het boek *Spiritualiteit als motor tot vernieuwing* van René Hornikx. Hornikx zegt hierover: 'Toen ik eind vorige eeuw op het spoor kwam van *Renew*, dacht ik een stevige methode te hebben gevonden voor de revitalisering van de parochie. Ik dacht dat deze methode eenzelfde effect kon hebben als de 'beziningsweken' die gegeven werden in parochies door paters Redemptoristen. Maar ik merkte gaandeweg dat werken aan geloofsverdieping (inhoud) en werken aan reorganisatie (vormgeving) niet samen kunnen gaan. Een aanpak door een instantie van buiten, zoals eertijds door Redemptoristen, heeft kansen. Misschien lukt het vanuit een netwerk van opzij, de nieuwe bewegingen. In de afgelopen dertig jaar pastoraal werk heb ik ontdekt dat de beste manier om te werken aan de vitaliteit van een parochie plaats-

vindt via het structureel toepassen van het geloofsgesprek.'

Hornikx bevestigt hiermee wat Baranowsky als 'beste raad' geeft in het vorige hoofdstuk op bladzijde 86 (onder *Hoe beginnen?*): bij alle parochieactiviteiten en commissies een beetje tijd inruimen voor stilte en voor bezinning op je leven aan de hand van enkele vragen, in groepjes van twee of drie mensen.

- Een serie avonden met uitleg over de belangrijkste aspecten van het katholieke geloof, waarbij de deelnemers kennismaken met *lectio divina*¹¹ als manier van Bijbellesen. Na die avonden kan een vervolggroep regelmatig samenkomen om aan de hand van een vast schema op deze wijze samen in de Bijbel te lezen, uit te wisselen en te bidden.

Small Christian communities bouwen vanuit wat al gaande is CaFE-avonden¹² en vormingen als de *Alpha-cursus*¹³ en *Opnieuw beginnen* scheppen een klimaat waarin *small Christian communities* kunnen gedijen. Een deelnemer schreef: 'De mensen die elkaar tijdens deze cursus ontmoet hebben, hebben een band met elkaar gekregen. Niet dat ze bij elkaar de deur nu plat lopen, maar als ze elkaar ontmoeten gaat het gesprek verder waar het de vorige keer geëindigd was.'¹⁴ In de *Werkmap kleine kerkgemeenschappen*¹⁵ wordt ook verwezen naar modellen die 'zeer bruikbaar zijn voor specifieke groepen, zoals *Marriage Encounter*¹⁶, *Cursillo*¹⁷, verschillende programma's om samen de Schrift te lezen en programma's van de charismatische christenen.' De map verwijst ook naar de werkboeken van *Geloven Nu*¹⁸, waarmee je in groepen kunt praten over je geloof en de wereld waarin je leeft, aan de hand van Bijbelteksten. Door deze programma's nemen parochianen al aan tijdelijke *small Christian communities* deel. Ook doopoudergespreksgroepen, bezinningsgroepen in de Veertigdagentijd en diaconale werkgroepen met geloofsgesprek kunnen een opstap zijn naar *small Christian communities*.

Voor het creëren van duurzame *small Christian communities* in parochieverband zijn deze materialen en programma's niet genoeg, maar ze kunnen de grond rijp maken.

Iemand die de maandelijkse *Geloven Nu*-groep te weinig vond, nam het initiatief om tussen de *Geloven Nu*-avonden in met een klein werkgroepje een extra bijeenkomst te organiseren. Dan konden de mensen elkaar tweemaal per maand ontmoeten. In die extra bijeenkomsten was een opening met zang, gitaar en gebed; daarna een inleiding over een katholiek onderwerp waarover werd gesproken in kleine groepjes. En dan nog een afsluiting. Die avonden trokken steeds meer deelnemers en gingen door tot de initiatiefnemer moest verhuizen.

Groepen die met een nieuwe beweging verbonden zijn, kunnen als *small Christian community* met een parochie verbonden worden, zoals pastoor Ad Verest laat zien vanaf bladzijde 28. Die groepen zouden door pastorale ondersteuners aan te stellen (zie bladzijde 88) nadrukkelijker verbonden kunnen worden met de parochie. Via pastorale ondersteuners-bijeenkomsten kunnen ze dan bemoediging krijgen, en uitwisselen met andere groepen. Vertegenwoordigers van deze groepen kunnen samen in parochieverband tot nieuwe missionaire acties komen zoals in het 'Pinksterteam', waarover Verest in zijn bijdrage in dit boek schrijft en zoals in 'Kerk in Beweging' in een voormalige parochie in Den Haag.¹⁹

Vervolgbijskomsten, wat bespreek je in een *small Christian community*?

Deelnemers moeten ongeveer weten waar ze aan toe zijn. Begin en eindig dus elke bijeenkomst op tijd. Volg een vast programma van bijvoorbeeld negentig minuten waarin altijd gebed, een inhoudelijke inbreng en geloofsgesprek zijn opgenomen. Hoe krijg je die inhoudelijke inbreng als je jarenlang bijeen blijft komen? Een aantal suggesties:

- Een *small Christian community* van voornamelijk jonge echtparen in Deventer heeft in een serie bijeenkomsten de onderdelen van de liturgie laten toelichten door leden van het pastoraal team en daarna zijn ze begonnen aan het Marcus-evangelie.

- In een Vlaamse parochie hebben ze *Jonge wijn in nieuwe zakken* uit en nu gebruiken ze wat elke maand gegeven wordt op de Taizé-website. Daarbij zoeken ze zelf een psalm en volgen ze de structuur van de Geloof Bijbel Leven-avond, waarin altijd gebed, Bijbel en 'op het leven leggen'.

- Zelf heb ik in mijn *small Christian community* (een katholieke charismatische gebedsgroep) goede ervaringen met deze 'methode': meestal niet van tevoren een tekst kiezen, maar open staan voor wat de heilige Geest tijdens de veertiendaagse bijeenkomsten, met name in de stilte na de lofprijzing, iemand ingeeft. Als dat niet naar een Schriftgedeelte leidt, dan kun je de lezing van de dag nemen of een Schrifttekst die je in voorgaande dagen bijzonder aansprak. Zolang de deelnemers thuis biddend met de Bijbel bezig blijven, werkt deze 'methode' wel. En ze kost geen voorbereidingstijd. Deze *small Christian community* is ontstaan vanuit een vorming tot leven in de Geest²⁰, waarin zeven tot tien weken lang de onderwerpen en dagmeditaties wel van tevoren vaststaan.

- Een missionaris uit Oost-Afrika, waar heel veel *small Christian communities* zijn, gaf me de tip dat je op twee manieren een Bijbelgedeelte kunt kiezen om in je *small Christian community* te bespreken. De eerste is dat je een tekst neemt volgens een rooster (bijvoorbeeld de lezing van de dag of van de komende zondag) en dan bespreekt wat jou daarin raakt. De tweede is dat je een actuele vraag hebt en daarbij Bijbelgedeeltes zoekt waarin op die vraag een antwoord te horen is.

- Een missionaris uit Brazilië, met veel ervaring in basisgemeenschappen, zei me dat ze vooral als leidraad aanhielden: zien, oordelen, handelen. *Zien*: bespreek welk probleem er actueel speelt. *Oordelen*: laat het licht van het evangelie over dat probleem schijnen. *Handelen*: concludeer wat er te doen staat. De Latijns-Amerikaanse bisschoppen hebben volgens hem de *small Christian communities* goed beschreven in het slotdocument van Celam in 2007.

In Latijns-Amerika heeft de kerk al decennia ervaring met *small Christian communities*. Al in 1979 constateerden de bisschoppen dat *small Christian communities* de mensen meer toegang geven tot het Woord van God, tot sociale inzet vanuit het evangelie, tot nieuwe vormen van lekenapostolaat en tot volwassenencatechese. Ze zagen het ook wel eens fout gaan, namelijk waar *small Christian communities* puur lekeninstituten werden of ideologisch radicaal en zonder authentiek kerkgevoel. In 2007 schreven de bisschoppen dat voor dynamische *small Christian communities* nodig zijn: het bevorderen van een solide spiritualiteit, gebaseerd op het Woord van God, zodat men in gemeenschap blijft met de plaatselijke kerk (het bisdom) en in het bijzonder met de parochiegemeenschap. De vernieuwing van de parochies vereist een herziening van parochiestructuren, >>

zodanig dat het een netwerk van gemeenschappen en groepen wordt. Daarbij schreven de bisschoppen dat ze *het proces van small Christian communities vormen* opnieuw willen versterken, want *small Christian communities* zijn een zekere bron van roepingen en maken het ook mogelijk mensen te bereiken waar de Kerk geen contact (meer) mee heeft. Aldus de Latijns-Amerikaanse bisschoppen en paus Benedictus XVI in het slotdocument van Celam 2007.²¹

Natuurlijke ontwikkeling van gemeenschappen

In katholiek Nederland waren in 2010 weinig parochiële *small Christian communities* te vinden, en ook *small Christian community*-achtige groepen zijn in Nederlandse parochies dun gezaaid. Parochianen zullen veelal eerst nog moeten wennen aan het idee dat *small Christian communities* nuttig, noodzakelijk en legitiem zijn. Het formeren van de eerste *small Christian communities* in een parochie zal in die fase veel aandacht en energie vragen. Als die groepen eenmaal zijn ontstaan, is het belangrijk ervoor te zorgen dat ze kunnen blijven groeien en zich kunnen vermenigvuldigen.

In bepaalde niet-katholieke christelijke bewegingen en kerkelijke gemeenschappen floreren *small Christian communities* veel meer dan in Rooms-katholieke parochies in Nederland. Zo telde het Evangelisch Werkverband binnen de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) in 2010 wel 15.000 mensen die op een Gemeente Groei Groep zitten. In welk opzicht kunnen we in de katholieke Kerk hetzelfde gaan doen? Welke methodes en werkmaterialen uit niet-katholieke kring kunnen gebruikt worden in katholieke parochies?

Van de Anglicaanse *Alpha-cursus* is met veel succes een Rooms-katholieke variant gemaakt die ingebed is in aanvullend katholiek materiaal. Ook van het *Rock Solid* materiaal van Youth for Christ, voor tiengroepen, is met succes een katholieke variant ontwikkeld. Het omgekeerde gebeurt ook: dat protestanten katholiek materiaal aanpassen en gebruiken.

Voor het doorontwikkelen van *small Christian communities* kan gepast gebruik gemaakt worden van inzichten die het internationale onderzoeksinstituut *Natural Church Development*²² heeft ontwikkeld. Deze inzichten worden vooral benut in jonge kerkgenootschappen die een hoog percentage actieve leden hebben en gericht zijn op kwantitatieve groei. Binnen grote volkskerken – zoals de Rooms-katholieke Kerk – is vooral kwalitatieve groei nodig. Binnen de Rooms-katholieke Kerk kan waarschijnlijk wel vruchtbaar met *Natural Church Development*-principes worden gewerkt in kleine gemeenschappen waarin voldoende geestelijke motivatie aanwezig is, overgave aan Christus en zijn werk en openheid voor de heilige Geest.

Acht aspecten die steeds nodig zijn om te groeien

Een van de basisinzichten van *Natural Church Development* is dat een gemeenschap groeit als acht essentiële elementen, alle acht, voldoende ontwikkeld zijn. Uiteraard is er veel meer nodig om gezonde katholieke gemeenschappen te laten groeien, maar die acht essentiële elementen verdienen veel aandacht. Een korte weergave hiervan in katholieke bewoordingen.²³

Toerustend leiderschap

Als leiders hun volmacht gebruiken om anderen toe te rusten tot mondigheid, dan draagt hun leiderschap ‘vanzelf’ bij aan groei. Dan groeien potentiële leiders uit tot mensen die nieuwe groepen kunnen leiden of de leiding in oude groepen kunnen overnemen. Drie basisingrediënten van toerustend leiderschap zijn: *uitleg*, *motivatie* en *vrijlaten*. Alle drie zijn nodig. Wie wel goed uitleg kan geven en kan motiveren, maar tegelijk de touwtjes strak in handen blijft houden, moet zich oefenen in vrijlaten. Wie wel ingewikkelde samenhangen helder kan uitleggen maar niet mensen kan motiveren, mag zich daarin verder bekwamen. Etcetera. Uit onderzoek blijkt dat de bereidheid van een leider om hulp van buiten te zoeken een zeer positieve invloed heeft op de groei van de gemeenschap die hij leidt.

Gavengebaseerde bediening

Hoe meer christenen leven met hun eigen gaven, des te meer werkt Gods Geest door hen heen. De Heilige Geest heiligt en geleidt het volk van God niet alleen door de sacramenten, bedieningen en deugden, zegt Vaticanum II, ‘maar, “ieder Zijn gaven uitdelend zoals Hij het wil”

(1 Korintiërs 12,11), verspreidt Hij onder de gelovigen van elke rang ook bijzondere genaden, die hen geschikt en bereid maken om allerlei werken en taken die voor de hernieuwing en de verdere uitbouw van de Kerk dienstig zijn op zich te nemen. (...) Deze charismatische gaven kunnen wonderbaar zijn of ook eenvoudiger en breder verspreid. Aangezien zij voor de noden van de Kerk bijzonder doelmatig en nuttig zijn, moeten wij ze met dankbaarheid en vertroosting aanvaarden.¹²⁴ Als leider van een gemeenschap heb je de taak om de leden te laten ontdekken welke gaven ze hebben en om taken/bedieningen te vinden of te creëren die daarbij horen. Dat is dus een iets andere benadering dan eerst kijken welke taken er vervuld moeten worden.

Hartstochtelijke spiritualiteit

Hoe meer de gelovigen hun gebed en persoonlijke Bijbellezing zien als een inspirerende ervaring, hoe meer invloed dat heeft op de kwaliteit en groei van de gemeenschap.

Effectieve structuren

Schep structuren die een vermenigvuldiging van het werk mogelijk maken. De mate waarin structuren hun doel bereiken, is bepalend. Wat niet aan dat criterium voldoet (bijvoorbeeld neerbuigend leiderschap, onhandige tijden of programma's die hun publiek niet bereiken) moet worden veranderd. Leiders zijn er niet om te leiden, maar om nieuwe leiders voort te brengen. Wie van deze benadering uitgaat, zal voortdurend nagaan in hoeverre bepaalde structuren een betere zelforganisatie van de gemeenschap als organisme mogelijk maken.

Sommige structuren blijven natuurlijk (paus, bisschoppen, priesters, diakens; de erkenning van deugden, bedieningen en charisma's; de sacramenten met centraal de Eucharistie), maar veel structurele gewoontes en regelingen kunnen aangepast worden.

Inspirerende samenkomsten

Is de samenkomst een inspirerende ervaring voor degenen die deelnemen? Zoek een manier van samenkomen die bij de groep past. Belangrijk zijn de kwaliteit van liturgie, onderwijs en lofprijzing. Laat die drie in balans met elkaar zijn. Als een samenkomst of viering geïnspireerd is door Gods Geest, dan zullen de deelnemers zeggen 'het was een fijne dienst'.

Holistische kleine groepen (small Christian communities)

Groepen waarin de hoofden, harten en handen van de leden gestimu-

leerd worden. De leden van zo'n groep kunnen de vragen die hen werkelijk bezighouden, aan de orde stellen en bespreken. Hoe groter de groep of parochie is, hoe belangrijker daarbinnen de kleine groepen zijn.

Behoeftegerichte evangelisatie

Missionair zijn ten dienste van mensen die nog niet actief bij de kerk betrokken zijn: hen bij Christus en zijn Kerk betrekken. Elke katholiek is daartoe geroepen (Vaticanum II, AA2). Volgens Peter Wagner heeft echter maar één op de tien christenen echt een gave om dat te doen. Het vraagt om oprechte liefde, aandacht voor behoeftes én een uitnodigende manier van handelen en spreken. Alleen als mensen persoonlijk uitgenodigd worden, zullen ze komen. Als er aandacht is voor hun behoeftes, zullen ze waarschijnlijk blijven komen.

Liefdevolle relaties

'Groeien in liefde lukt het beste binnen een groep medegelovigen', schrijft Schwarz; en het geheim van liefdevolle relaties is volgens hem: '(a) te groeien in rechtvaardigheid, waarheid en genade en (b) deze drie dimensies met elkaar in balans te brengen.' Liefdevolle relaties zijn er niet vanzelfsprekend. Prof. E. Henau zei over kleine gemeenschappen: 'Zij zouden aanleghavens kunnen zijn voor allen die opnieuw contact zoeken met de Kerk, maar tot hun ontgoocheling vaak geconfronteerd worden met een organisatie in plaats van een gemeenschap.'²⁵

Dit zijn acht punten om aan te denken bij het nemen van beslissingen. Leiders en pastorale ondersteuners van *small Christian communities* en de beroepskrachten die hen ondersteunen mogen zich wel een paar maal per jaar afvragen welk van deze acht kenmerken in de komende tijd verbetering behoeven. *Natural Church Development* heeft meetmethodes om het niveau van deze acht aspecten te meten, via vragenlijsten die door minstens dertig deelnemers ingevuld moeten worden. In Duitsland zijn deze vragenlijsten ook door Rooms-katholieke parochies gebruikt. Meestal was de uitslag zo negatief dat men het project staakte. Een goede aangepaste katholieke versie van deze vragenlijsten is er nog niet.

Small Christian communities splitsen

Als een *small Christian community* te groot wordt, is het beter deze te splitsen. Dat geeft soms problemen. Niet willen splitsen kan wij-

zen op een gebrek aan onthechting, maar het splitsen van een *small Christian community* is niet altijd goed. Wees voorzichtig met herindelings van groepen. Dat mensen binnen een groep erg aan elkaar gehecht raken, is niet alleen maar negatief. Is er gesplitst of is er uit een *small Christian community* een nieuwe voortgekomen, dan kunnen die twee groepen nog heel goed periodiek een gezamenlijke bijeenkomst hebben met eventueel een speciale eucharistieviering, een spreker, een barbecue of een picknick.

In plaats van splitsing kan ook met nieuwe aanwas een nieuwe *small Christian community* geformeerd worden, begeleid door twee mensen die daar in een oudere *small Christian community* een zekere bekwaamheid voor bleken te hebben.

Netwerk van small Christian communities nodig

Een netwerk van elkaar stimulerende *small Christian communities* heb je nodig om ook vol te houden in periodes dat het moeizaam gaat. Idealiter zorgt elk bisdom of elke kerkprovincie voor zo'n netwerk. Een Nederlands netwerk kan ook bevorderd worden via het SCC-Bulletin (0302 op www.stucom.nl). Een wereldwijd netwerk voor *small Christian communities* is te vinden via www.smallchristiancommunities.org.

Wie zijn aan zet?

Een bisschop vertelde me: 'Over het algemeen voelt een pastoor zich bedreigd door initiatieven die niet van hemzelf uitgaan. Een pastor denkt dan al snel dat het nieuwe initiatief kritiek op hem impliceert.' Een intrigerende observatie waar pastores tegenin kunnen brengen dat eigen initiatieven altijd een lading van eigengereidheid in zich hebben. En een pastoor heeft de taak ervoor te zorgen dat alles wat onder zijn verantwoordelijkheid gebeurt binnen de katholieke kaders blijft. Maar niet alles valt direct onder zijn verantwoordelijkheid. Groepen kunnen bijvoorbeeld ook via een kerkelijke beweging al in verbinding staan met hun bisschop.²⁶ En elke gedoopte en gevormde katholiek heeft het recht en de opdracht om initiatief te nemen.²⁷ Daarvoor hoeft hij of zij niet te wachten op een verzoek of de toestemming van de plaatselijke pastoor. Wel is het goed om een pastoor (of iemand van het pastorale team) op de hoogte te houden en om open te staan voor opmerkingen. Voor parochiële initiatieven blijft uiteraard de instemming van de pastoor van belang. Als hij geen medewerking geeft, dan gaat het initiatief voorlopig niet door. Dan is geduld nodig.²⁸

De pastoor hoeft niet het voortouw te nemen bij *CaFE*-avonden, de *Alpha-cursus*, *Kom en zie of Opnieuw beginnen*. 'Een enthousiast team van vrijwilligers met een of enkele beroepskrachten kan *Opnieuw beginnen* organiseren en geven en ook voor een vervolg zorgen', schrijft Hugo Quintiens van het bisdom Hasselt. 'Maar het is wel nodig dat de pastoor "mee" is en het initiatief steunt. En het zou helemaal mooi zijn als hij zijn beleidsploeg daarin meeneemt.'

De persoon van de pastor en de initiatiefnemers

Nog enkele gerichte tips voor de persoon van de pastor.

- De eerste tip is simpel: ga om met de *small Christian communities* in uw parochie en met de *small Christian communities* in wording. Toon belangstelling, neem wel eens deel. Bemoedig en bevestig, bevraag en adviseer. Blijf niet diplomatiek op een afstand. 'Door als priester zélf lid, broeder en deelnemer van een gemeenschap te zijn, wordt men allereerst zélf gevoed. Ook een priester heeft immers een concrete geloofsgemeenschap nodig, waar hij 'hoofd en broeder' kan zijn.'²⁹

- Groei in uw persoonlijke relatie met de Vader, Zoon en heilige Geest; en laat gelovigen soms delen in die relatie door ook hardop in eigen woorden tot God te bidden. Reflecteer op uw eigen geschiedenis van 'zich in geloof vrijwillig tot God bekeren, in Christus tot een persoonlijke omgang met God komen, de geestelijke weg opgaan en verandering van gezindheid en levenswandel' (Vaticanum II, *Ad gentes* 13). Dan kunt u ook anderen beter helpen die stappen bewuster te zetten. Groei in vrijmoedigheid om over uw persoonlijke geloofsleven te spreken en om anderen daarover vrijuit te laten spreken.

- Ontwikkel de nodige competenties als leider en coach. Coachend en toerustend leiderschap is een hele kunst. 'De priester moet dienstbaar zijn aan het geloof van de dopelingen, zodat zij hun gaven en charismata optimaal kunnen ontplooien. Vanuit het kerkrecht blijft de eindverantwoordelijkheid liggen bij de pastoor, maar dat kerkrecht is bedoeld om het geloofsleven zo goed mogelijk vruchtbaar te maken' (bisschop Gerard de Korte, *Pastoraal Congres* 2010). Dat vraagt onderscheidingsvermogen, kunnen zien of gaven en charisma's van de heilige Geest komen en hoe ze ordelijk gebruikt kunnen worden. Volgens Vaticanum II komt het de pastores toe 'over de *authenticiteit* en het *ordelijk gebruik* van deze gaven te oordelen: niet zo dat zij de Geest uitdoven, maar door alles te onderzoeken en het goede te behouden'.³⁰

- Realiseer je hoe het kan voelen om als parochiaan met je pastoor om te moeten gaan. Diplomatieke afstandelijkheid schept onzekerheid en onduidelijkheid. Jaloezie en gepikeerdheid zijn ook valkuilen. Een pastoor kan een geweldige steun zijn voor een *small Christian community*-leider. Leo Spithoven, door zijn pastoor aangesteld als pastorale ondersteuner voor een *small Christian community*, schreef naar aanleiding van het pastoraal congres 2010 een artikel met de veelzeggende titel: *Omgaan met de pastoor als autoriteit*.³¹

Een aantal citaten uit *Omgaan met de pastoor als autoriteit*:

De pastorale ondersteuner draagt zorg voor de band tussen de groep en de rest van de Kerk. Zo voorkomen we dat onze groep een eigen leven gaat leiden en vallen we direct onder de verantwoordelijkheid en autoriteit van de pastoor. De pastoor heeft het laatste woord over bijvoorbeeld welke nieuwe mensen er instromen. In de praktijk doet de pastorale ondersteuner veel werk voor de pastoor, maar wel onder zijn autoriteit en in regelmatig overleg.

Ik ben erachter gekomen dat ik niet alleen ruimte van de pastoor verwacht, maar ook bevestiging.

In het werk voor de parochie heb ik gezien dat alleen de dingen werken die in contact met de pastoor staan. Anders dreigt het gevaar van een eigen klein koninkrijkje dat niet meer door de Kerk gevoed wordt. (...) Er is een tekst die me speciaal geholpen heeft: Efeziërs 5,21: 'Aanvaard elkaars gezag uit eerbied voor Christus.' Zo'n tekst roept bij mij aversie op. Ik maak toch wel zelf uit wat ik doe? En toch druppelde deze tekst bij mij naar binnen.

Ik kwam in groepen steeds in de problemen, omdat bepaalde zaken zo belangrijk voor me waren dat ik geen concessies kon doen. Daar liep ik dan op stuk. Maar juist de voor mij moeilijke teksten over 'onderdanigheid' werden als een nieuw stuk gereedschap. Op het moment dat ik mijn bezwaren had geuit, aandacht had gevraagd voor mijn mening en er een patstelling bleef, kon ik dit gereedschap gebruiken om toch verder te komen. (...) Laat ik de ander eens gelijk geven, ook al voelt dat niet zo. Dat was heel bevrijdend. Daarom ben ik bereid om de pastoor te accepteren als eindverantwoordelijke. Ik accepteer dat hij in zijn dienende taak beslissingen kan nemen waaraan ik mij houd. Vroeger had ik daar moeite mee, maar nu verlang ik ernaar. Ik ervaar daarin zelfs een verbondenheid met Christus. (...)

>>

Voor een groep betekent dit afscheid nemen van het strikt-democratische model, anders zou de groep intern zichzelf sturen. Het betekent natuurlijk niet dat de afzonderlijke groepsleden niet gehoord worden of dat hun wensen geen gewicht hebben in de beslissing. Binnen de groep kunnen leden ook een deelverantwoordelijkheid op zich nemen. We hebben een team van drie personen die samen voor de groep zorgen en de weg zoeken naar steeds meer kleine kerk-gemeenschappen in onze parochie. De pastoor en de pastorale ondersteuner hebben de verantwoordelijkheid om de groep binnen de parochie te houden en om elk groepslid de kans te geven geestelijk te groeien.

Het nemen van een 'moeilijke beslissing' is een dienst aan de groep en kan alleen gebeuren in een band van vertrouwen. Machtsmisbruik ontstaat als de belangen van de leider zwaarder wegen dan die van de leden van de groep.

Vijf essentiële elementen van een gemeenschap

Volgens Thomas Kleissler van *Renew*³² zijn er vijf essentiële elementen voor een gemeenschap.³³ De Engelse woorden die hij gebruikt laten zich niet allemaal zomaar vertalen:

Sharing. Met elkaar delen van wat men denkt en voelt. Vrijuit spreken over God en over eigen leven en daarop reflecteren in het licht van de Schrift en de traditie.

Learning. Als leerlingen steeds bij willen leren. Proberen een steeds vollediger begrip te krijgen van het evangelie, van de katholieke Kerk en haar onderricht over geloof en handelen, en van de relatie tussen dat onderricht en je eigen leven. Je eigen rol in je parochie, je bisdom en de wereldkerk leren begrijpen. Groeien naar volwassen geloof. Je eigen gaven ontdekken en ontwikkelen en leren hoe je daarmee anderen kunt dienen.

Mutual support. Wederzijdse ondersteuning. Elkaar steunen in een leven volgens het evangelie. Een steun die op natuurlijke wijze voortvloeit uit het gebed en de *sharing*; en die de vorm kan aannemen van vriendschap, toewijding, zorg en dienstbaarheid.

Mission. Missie: werken voor naastenliefde, gerechtigheid, verzoening en vrede in de groep, in de familie, op het werk, in de buurt en in de samenleving. Het doel van een *small Christian community* is mensen te helpen zoals Jezus te leven.

Prayer. Gebed: tot uiting laten komen dat Gods actieve aanwezigheid

centraal staat in de *small Christian community* en in het leven van elk van haar leden.

Met deze vijf elementen maak je duidelijk dat je voor gemeenschapsvorming van God afhankelijk bent. Het gebruik van deze elementen bevordert de groei van een vitale gemeenschap en geeft structuur aan de bijeenkomsten. Op deze manier is de dynamiek van de *small Christian community* er altijd een van bewegen, leven, groeien en verdiepen. Aldus Kleissler.

Wat leiders van small Christian communities moeten leren

Wat ze moeten leren en doen is volgens Thomas Kleissler:

- Zien hoe God het gemeenschapsleven bedoeld heeft.
- Mensen begeleiden naar deelname aan de gemeenschap.
- De gaven van elk lid van de gemeenschap herkennen en verantwoordelijkheden delegeren.
- Gods orde in de gemeenschap handhaven, en ruimte en richting geven voor groei in geloof.
- De gemeenschap inspireren tot ijver in evangelisatie, dienstbaarheid en groei.
- De eenheid onder de leden versterken door daar voor te bidden en door een voortdurende interactie tussen de leden te bevorderen.
- Gastvrij zijn naar de deelnemers.
- Gevoelig en zorgzaam zijn, goed in het luisteren.
- Duidelijk zijn over de relatie met de parochie en met heel de Kerk.
- Nederig zijn en een intens gebedsleven onderhouden.

Samenvattend plan van aanpak

1. Deel uw wens om *small Christian communities* te vormen in parochieverband met anderen en met de pastoor.
2. Vorm een werkgroep waarin een lid van het pastoraal team (regelmatig) deelneemt.
3. Presenteer de visie aan het parochiekader en aan de parochianen. Laat hen wennen aan het idee van meer persoonlijke gemeenschapsvorming in groepen waarin de deelnemers elkaar kennen, het geloof met elkaar delen en samen bidden (zie *Hoe beginnen?* op bladzijde 86).

4. De werkgroep kiest een programma, een werkmethode. Keuzemogelijkheden:
 - a. Het *WeG*-concept: via *Kom en zie* (of *Opnieuw beginnen*) en *Jonge wijn* naar blijvende *small Christian communities* (Geloof Bijbel Leven-groepen).
 - b. Methode Baranowsky: via *Zoals je bent* en *Bidden, samen en alleen* naar blijvende *small Christian communities* (kleine kerkgemeenschappen).
 - c. Combinatie: vanuit *Alpha*-cursussen en *CaFE*-avonden via (*Zoals je bent* en) *Bidden, samen en alleen* naar blijvende *small Christian communities*.
 - d. Combinatie: vanuit bestaande *Geloven Nu*-groepen via (*Zoals je bent* en) *Bidden, samen en alleen* naar blijvende *small Christian communities*.
 - e. Combinatie: vanuit *Alpha*-cursussen via *Kom en zie* (of *Opnieuw beginnen*) en *Jonge wijn* naar blijvende *small Christian communities* (Geloof Bijbel Leven-groepen).
 - f. Andere combinaties of vergelijkbare programma's.
5. Werkgroepleden doorlopen zelf het proces zoals bedoeld in het gekozen programma en krijgen ieder een taak in de uitvoering.
6. Plan het programma, open de inschrijving, geef er tijdig bekendheid aan op allerlei manieren, vraag er gebed voor. Verzorg het programma goed en biddend, en nodig tegen het einde de deelnemers uit voor een serie vervolgbijeenkomsten.
7. Verdeel in de vervolggroep de taken onder de deelnemers: (gespreks) leiding, gastheer/vrouw zijn, voorgaan in gebed, bloemetje, kaars, zorgen dat ieder steeds weet wanneer en waar het is, etcetera.
8. Blijf bekendheid geven aan de visie, de programma's, de vervolggroepen, de instapmogelijkheden, de eenmalige open bijeenkomsten waar ook 'afhakers' weer even kunnen aanhaken.
9. Benoem in elke *small Christian community* een pastorale ondersteuner (steeds voor twee jaar), houdt daar contact mee en breng deze ondersteuners samen voor uitwisseling van ervaringen en voor bemoediging en toerusting.

10. Blijf de samenstelling van de *small Christian communities* verfrissen. Hou ze open. Breng soms alle *small Christian communities* bijeen voor een viering, lezing, ontmoeting, gezellig samenzijn.

Aanbevolen literatuur, besteladressen, websites

Publicaties van het *WeG*-concept (genoemde prijzen d.d. mei 2011):
Opnieuw beginnen, geschreven door Leo Tanner en Klemens Armbruster, uitg. Halewijn, Antwerpen 2007. Handleiding van 120 pagina's (met cd-rom): 12 euro; werkboekje van 114 pagina's voor deelnemers 15 euro (per 5 exemplaren 12,50 euro, vanaf 10 stuks 10 euro).

Jonge wijn in nieuwe zakken, geschreven door Leo Tanner en Klemens Armbruster, uitg. Halewijn, Antwerpen 2009.
Boek van 255 pagina's voor deelnemers en begeleiders: 16 euro (vanaf 10 exemplaren 12 euro).

Kom en zie, verschijnt in 2012. Zie www.opnieuwbeginnen.com.

Te bestellen bij:

SRKK, Utrecht, tel.: 030-2326909, e-mail: bestel@rkk.nl

Carolushuis, Roermond, tel.: 0475-386825,

e-mail: carolushuis@bisdom-roermond.nl

Boekhandel Berne, Heeswijk, tel.: 0423-291394,

e-mail: info@berneboek.com

Kloosterboekwinkel Wittem, tel.: 043-4502332, www.kloosterboekwinkelwittem.nl, e-mail: boekwinkel@kloosterwittem.nl

Uitgeverij: www.halewijn.info

Wegwijzer, om de weg te wijzen bij het *WeG*-traject, om op *WeG* te gaan met volwassenen, in het kader van een evangeliserende parochiepastoraal. Van het diocesane *WeG*-team, bisdom Hasselt:
<http://www.kerknet.be/admin/files/assets/wegwijzer.pdf>.

Het WeG-Model: wegen naar een volwassen geloof - Klemens Armbruster. Lezing tijdens een vormingsweek volwassenencatechese, 2006, Chimay, België. 0216 op www.stucom.nl.

Kleine christliche Gemeinschaften als Lebensräume des Glaubens
- K. Armbruster, dr. Ch. Hennecke und M. Kaune, 2003. Brochure van 52 pagina's. Zie 0219de op www.stucom.nl (met onder 0219 een Nederlandse 'samenvatting').

Werkmap kleine kerkgemeenschappen. Achtergrond, organisatie en gespreksthema's, van Arthur Baranowski. Daarin drie delen: Deel 1: *Kleine kerkgemeenschappen creëren, een plan om uw parochie en geloofsleven te veranderen*. Deel 2: de module *Zoals je bent*. Deel 3: de module *Bidden, samen en alleen*. Eindredactie Nederlandse vertaling: Marianne Baaijens. Uitgegeven door het aartsbisdom Utrecht in 2010, in een ordner losbladig op a4 formaat, gemakkelijk te kopiëren.

Kleine gemeenschappen in parochieverband. Waarom en hoe? - Kees Slijkerman. Een overzicht van - en vergelijking tussen verschillende methodes. Informatieboek bij het pastoraal congres 'Small Christian Communities als gaven voor de vitaliteit van parochies' 2-4 maart 2008 te Helvoirt. Digitaal: 0220 op www.stucom.nl. In drukwerk uitgegeven door Stichting Katholieke Charismatische Vernieuwing, tel. 0492-554644, info@kcv-net.nl.

Alpha-cursus en *CaFE*-materialen

Uitgegeven door het Katholiek Alpha Centrum (www.rk-alphacentrum.nl), dat ook instructiedagen verzorgt. De *Alpha-cursus* is een cursus van tien weken over de kernpunten van het christelijk geloof. Alles draait om ontmoeting, uitleg en gesprek. Een Alpha-bijeenkomst begint altijd met een maaltijd.

Voor *CaFE*-avonden zijn twee series dvd's met handleidingen in het Nederlands te koop:

1. God beter leren kennen, van David Payne (7 bijeenkomsten).
2. De Katholieke Kerk verkennen, van Marcellino D'Ambrosio (8 bijeenkomsten), in boekvorm uitgegeven door De Boog, Amsterdam, 2010, ISBN 90.6257.072.0.

Ervaring van een parochie met *CaFE*: 0295 op www.stucom.nl.

Renew, Handboek voor de leiding van de Kerngemeenschap 40 blz.; en *Renew*, Handboek voor leiders, deel 1, 55 blz. Beide uitgegeven door het Bisdom Roermond.

Small Christian Communities. A Vision of Hope for the 21st Century (revised and updated 1997). Van Thomas A. Kleissler, Margo A. LeBert, Mary C. McGuinness. Paulist Press, www.paulistpress.com, New York/Mahwah, New Jersey. 298 pagina's. ISBN 0-8091-3757-7 51495. Copyright 1997 by Renew International, Roman Catholic Archdiocese of Newark, New Jersey.

Meer literatuurtips staan in de voetnoten van dit boek en in de lezing: *Small Christian communities* van Mgr. E. de Jong, 0223 op www.stucom.nl.

Meer websites

www.stucom.nl/parochie (0302 is startpagina small Christian communities)

www.opnieuwbeginnen.com (*WeG*)

www.kerknet.be/admin/files/assets/WeGwijzer.pdf (*WeG*)

www.wege-erwachsenen-glaubens.org (*WeG*)

www.weg-vallendar.de (*WeG*)

www.smallchristiancommunities.org

www.renewintl.org (*Renew*)

www.naprc.faithweb.com (Baranowsky)

www.santeustorgio.it (*Oikosmethode*, uit Milaan)

Afkortingen

In dit boek hebben we afkortingen vermeden. Gangbare afkortingen voor een *small Christian community* (een kleine geloofsgroep) zijn: SCC, KKG en GBL.

SCC = *small Christian community* = kleine christelijke gemeenschap
= *small Catholic community* = *small Church community*;

KKG = kleine kerkgemeenschap;

GBL-groep = geloof Bijbel leven-groep.

PO = pastorale ondersteuner = *pastoral facilitator* = verbinding tussen SCC en pastoraal team of pastoor

WeG = Wege erwachsenen Glaubens = wegen naar volwassen geloof, wegen naar volwassen geloven

Voor vragen en aanvullingen bij dit boek kunt u contact opnemen met de eindredactie via www.stucom.nl/contact

- ¹ De cursussen *Zoals je bent en Bidden, samen en alleen* zijn opgenomen in de *Werkmap kleine kerkgemeenschappen. Achtergrond, organisatie en gespreksthema's*, uitgegeven door aartsbisdom Utrecht, 2010.
- ² In het aartsbisdom Utrecht is het materiaal van Baranowsky uitgeprobeerd tussen 2004 en 2009. De module *Zoals je bent* besloeg in de uitgave van 2004 twaalf bijeenkomsten. Dat vonden veel deelnemers te lang. Men ging liever eerder inhoudelijk aan de slag. In de definitieve werkmap (uitgave 2010) is *Zoals je bent* dan ook ingekort naar zeven bijeenkomsten.
- ³ Baranowsky, *Kleine kerkgemeenschappen creëren* pag. 30.
- ⁴ Dr. Sake Stoppels, 'Leuker kunnen we het niet maken, wel essentiëler', in *Geestkracht*, nr. 66, 2010 pag. 46, info@eklesia.nl.
- ⁵ Baranowsky, *Kleine kerkgemeenschappen creëren*, pag.14
- ⁶ *Oriëntatietekst parochiecatechese*, 2009, hoofdstuk 1 onder 'Een vernieuwde parochiecatechese'. Besteladres: bestel@rkk.nl.
- ⁷ 'Vorming tot gemeenschap', van pater A. Beijersbergen SM; en 'Adem van Leven' van pater A. Kersten ofm.cap. Zie 0144 op www.stucom.nl.
- ⁸ De Katholieke Charismatische Vernieuwing is o.m. een dienstverlenend netwerk van groepen, personen, retraites, conferenties, teams en een landelijk dienstencentrum (Prins Karelstraat 100, 5701 VM Helmond, info@kcv-net.nl, tel. 0492-554644, www.kcv-net.nl).
- ⁹ *Renew*, zie 0197, 0199, 0200 en 0213uk op www.stucom.nl
- ¹⁰ *Systeem van parochiecellen voor Evangelisatie*, uitgegeven rond 1995 door Bisdom Roermond, eindredactie dr. E.J. de Jong. Er staan veel waardevolle tips in.
- ¹¹ Een korte uitleg over de *lectio divina* geeft paus Benedictus in *Verbum Domini* 86 en 87. In nr. 46 beveelt hij deze methode ook aan voor oecumenische ontmoetingen: 'Samen luisteren naar het Woord van God, de lectio divina van de Bijbel beoefenen, zich laten verrassen door de nieuwheid, die nooit verouderd en uitgeput raakt, van het Woord van God, onze doofheid overwinnen voor die woorden die niet overeenkomen met onze meningen of vooroordelen, luisteren en studeren in de gemeenschap van de gelovigen van alle tijden: dit alles is een weg ...' *Verbum Domini*: 0337 op www.stucom.nl of Kerkelijke Documentatie januari 2011, te bestellen via bestel@rkk.nl.
- ¹² *CaFE* (Catholic Faith Exploration, verkenning van het katholieke geloof) avonden: in een gezellige omgeving met koffie, koek, drankjes en hapjes een gebedsmoment hebben, naar een dvd kijken en daarover doorpraten. Er zijn *CaFE*-dvd's te koop. Zie bladzijde 113 en 0295 op www.stucom.nl.
- ¹³ *Alpha-cursus*, zie www.rk-alphacentrum.nl.
- ¹⁴ Van: www.opnieuwbeginnen.com.
- ¹⁵ Baranowsky, *Kleine kerkgemeenschappen creëren*, pag. 18 en 85.
- ¹⁶ *Marriage Encounter*, zie www.encounter.nl.
- ¹⁷ *Cursillo*weekends, ook mogelijk in parochieverband. Zie www.cursillo.nl.
- ¹⁸ *Geloven Nu* werkboeken worden uitgegeven door de Katholieke Bijbelstichting, zie www.bijbel.net.
- ¹⁹ Artikel in Bouwen aan de Nieuwe Aarde januari 2008, opgenomen in het boekje 'Kleine gemeenschappen in parochieverband. Waarom hoe?' hoofdstuk 9 en op www.stucom.nl als 0220.
- ²⁰ Kees Slijkerman, *Vormingscursussen tot 'Leven in de Geest'*, 0144 op www.stucom.nl.
- ²¹ Vgl. Celam 2007 slotdocument nr. 172, 178, 309 en 310. Vertaling Kees Slijkerman uit www.celam.org/MisionContinental/Documentos/Ingles.pdf.
- ²² *Natural Church Development* (NCD): www.ncd-nederland.org, www.ncdnet.org.
- ²³ Voor de uitleg van de acht kwaliteitskenmerken is vooral geput uit twee boeken van Christian A. Schwarz: *Natuurlijke gemeenteontwikkeling*, uitg. Gideon 1996, en *Kleur jouw wereld met Natuurlijke Gemeente Ontwikkeling*, uitg. NCD-Nederland, 2005.
- ²⁴ Lumen Gentium 12
- ²⁵ *Geestelijke vernieuwingsbewegingen in deze tijd*, Prof. Dr. E. Henau c.p., lezing 20 mei 1991 te Utrecht, 0331 op www.stucom.nl.
- ²⁶ Om concrete bewegingen te kunnen onderscheiden en erkennen geeft paus Johannes Paulus II in *Christifideles Laici* 30 vijf "criteria van kerkelijkheid". Zie 0017 op www.stucom.nl of Kerkelijke documentatie februari 1989.
- ²⁷ Vgl. Vaticanum II, Decreet over lekenapostolaat, nr. 3 en 18.
- ²⁸ De artikelen *Parish Renewal* en *Parish Renewal Through Cell Groups* van Michelle Harrison, 0322uk op www.stucom.nl, laten zien hoe iemand zich persoonlijk geroepen wist iets te gaan doen in een parochie. Zij accepteerde dat de pastoor daar geen ruimte voor gaf, bleef vertrouwen en kreeg onder de volgende pastoor wel die ruimte. Zo ontstonden er small Christian communities in die parochie.

²⁹ Pastoor Hans Kreuwels, 'Tips voor pastores', 0310 op www.stucom.nl.

³⁰ Decreet over het lekenapostolaat 3.

³¹ Artikel Leo Spithoven, 'Omgaan met de pastoor als autoriteit', in *Bouwen aan de Nieuwe Aarde*, september 2010, 0339 op www.stucom.nl.

³² *Renew* is een katholieke organisatie die wereldwijd veel *small Christian communities* in parochieverband heeft voortgebracht, vooral in Engelstalige landen. Zie 0197, 0199, 0200 en 0213uk op www.stucom.nl.

³³ Thomas Kleissler, *Essential Elements of Community*, door Kees Slijkerman vertaald, 0213 op www.stucom.nl.

Uitgebreide inhoudsopgave

MGR. J.G.M. VAN BURGSTEDEN S.S.S. / 7

Voorwoord

MGR. EVERARD DE JONG / 8

Inleiding

- Twee bewegingen / 8
- De vraag naar geborgenheid / 8
- Zaadjes van hoop / 9
- De methode / 9
- Een tweede soort gezin / 10

FRED VAN IERSEL / 11

Legitimiteit, nut en noodzaak van *small Christian communities* voor parochiepastores

Inleiding / 11

Small Christian Communities, een begripsomschrijving / 11
Zeven kenmerken

De ecclesiologische legitimering van *small Christian communities* / 13

Op welke pastorale vraagstukken formuleren *small Christian communities* een antwoord / 15

Aanvulling op schaalvergroting

Doelmatigheidswinst

Opdracht tot eenheid en vernieuwing

Actie verbinden met inspiratie

Nut en noodzaak van *small Christian communities* / 18

AD VEREST / 20

Vele bloemen in één tuin.

Randvoorwaarden en kansen voor *small Christian communities* binnen de gemeenschap van de 'nieuwe' parochie

Pastorale context: van 'oude' naar 'nieuwe' parochies / 20

Noodzaak tot cultuuromslag

Nieuwe pastorale situatie

Small Christian communities: kansen tot vernieuwing / 23

Nadere begripsbepaling

Een praktijkbericht

Reflectie

Hoe omgaan met zelforganisatie van parochianen

De nieuwe parochie als 'gemeenschap van gemeenschappen' / 30
Grondgedachte: de parochie als 'gemeenschap van gemeenschappen'
Communio-ecclesiologie ('koinonia' als theologisch fundament)
Asymmetrie en harmonie tussen parochiële, lokale
geloofsgemeenschappen en charisma's
Pastoraal besluit: gebed voor de parochievernieuwing

KEES VAN VLIET / 40

Communio, charisma en zending.

Over het theologisch fundament van de *small Christian communities*

Inleiding / 40

Theologische omschrijving en theologische kenmerken
 van de *small Christian communities* / 41

Vitalisering van parochies

Faith-sharing en life-sharing

Het grotere geheel van de Kerk en de Eucharistie

Je steentje bijdragen aan Kerk en samenleving

Communio - de ecclesiologische dimensie van de *small Christian*
Communities / 44

Vaticanium II en de Kerk als 'gemeenschap van gemeenschappen'

Een spiritualiteit van communio

Charisma - de pneumatologische dimensie van de *small Christian*
communities / 46

De gaven van de Geest en de vrucht van de Geest

Het institutionele principe en het charismatische principe

Zending - de missionaire dimensie van de *small Christian*
Communities / 49

Jezus wist zich gezonden en zendt zijn leerlingen

De zending van small Christian communities

Tot besluit: Het gewone en het bijzondere van *small Christian*
Communities / 50

RENÉ HORNIKX / 53

**Kleine groepen van vitaal belang voor parochievernieuwing en
 -ontwikkeling**

God neemt het initiatief uit bewogenheid om ons / 53

Cyclisch proces van zes stappen / 54

Kleine groepen in ballingschap / 54

God begint telkens opnieuw zijn geschiedenis met een
 enkeling / 55

- Drie relatievormen om het gelovig vol te houden / 56
- a. De individuele relatie van iemand tot God*
 - b. De kleine groep en deel uitmaken van een kleine groep*
 - c. De grote of massabijeenkomsten*
- Inspiratie is de motor ... / 59
- ... voor twee typen parochie*
 - Twee typen met eigen kenmerken*
 - Niet toevallig, deze twee typen parochie!*
- Zoeken naar evenwicht / 63
- Kleine groepen helpen bij vitalisering / 64
- Leiding en kleine groepen / 65
- Kleine groepen hebben structurele bedding nodig / 65
- Ten slotte... / 66

WILFRIED HAGEMANN / 69

Hoe kunnen wij de gaven van de Geest in de ander ontdekken, stimuleren en begeleiden?

- Dringende taak: de gemeenschap opnieuw opbouwen / 69
- God is aan het werk / 69
- Nieuw elan in de Kerk / 70
- God is een God van het begin / 71
- De 'mobiele kerken' en de officiële Kerk / 72
- Vruchten in de gemeenschappen vanuit de ontmoeting met charisma's / 73
- De gave des onderscheids van de priester / 75
- Onderscheidingscriteria / 76
- De belangrijke rol van de medewerkers / 77
- De geestelijke begeleiding van de medewerkers / 78
- Plekken voor de pastoor om uit te blazen / 78

KEES SLJKERMAN / 80

Aan de slag met kleine geloofsgroepen

- Waarom gemeenschapsvorming in kleine groepen? / 80
- Wat voor groepen staan ons voor ogen? / 80
- IJzer smeden als het heet is / 81
- Hoe kom je van A naar B? / 82
- Meewerken met de Geest / 83
- Doel voor ogen houden / 85
- Onderneming van decennia / 85
- Hoe beginnen? / 86

Anticipeer op vervolggroep, toerustend leiderschap / 87
 Leiding geven aan een *small Christian community* / 87
 Pastorale ondersteuners aanstellen en bijeenbrengen / 88
 Inspiratie, oriëntatie, binding, doelen, diaconie en participatie / 89

KEES SLLJKERMAN / 91

Tips en tools, methodes en literatuur

Overzicht van methodes / 91
Small Christian communities bouwen met het programma van Baranowsky
Small Christian communities bouwen met het WeG-concept
Wat nodig is om 'Opnieuw beginnen' te kunnen geven
Praktijkervaringen in het bisdom Hasselt
Waarom voorkeur voor het WeG-concept?
Small Christian communities bouwen met andere methodes
Small Christian communities bouwen vanuit wat al gaande is
 Vervolgbijspreken, wat bespreek je in een *small Christian community*? / 100
 Natuurlijke ontwikkeling van gemeenschappen / 102
 Acht aspecten die steeds nodig zijn om te groeien / 103
Toerustend leiderschap
Gavengebaserde bediening
Hartstochtelijke spiritualiteit
Effectieve structuren
Inspirerende samenkomsten
Holistische kleine groepen
Behoeftegerichte evangelisatie
Liefdevolle relaties
Small Christian communities splitsen / 105
Netwerk van small Christian communities nodig
 Wie zijn aan zet? / 106
De persoon van de pastor en de initiatiefnemers
 Vijf essentiële elementen van een gemeenschap / 109
 Wat leiders van *small Christian communities* moeten leren / 110
 Samenvattend plan van aanpak / 110
 Aanbevolen literatuur, besteladressen, websites / 112
 Afkortingen / 114